

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

AVRAM IANCU

DE

Dr. SILVIU DRAGOMIR

Profesor Universitar

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201500627

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice „România Nouă”, Th. I. Voinea

Str. General Dona No. 26

1924

AVRAM IANCU

După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

Introducere

În seara de 26 Martie 1848 vre-o trei zeci de tineri români se adunară la locuința lui *Avram Iancu* din Târgul Mureșului. Inimosul practicant de avocat, care avea să înscrie cea mai frumoasă pagină din istoria Românilor ardeleni, trecea deja atunci ca unul din conducătorii tineretului, pentru marele său suflet românesc și pentru autoritatea prin care în chip tainic cucerea pe toți tovarășii săi. BCU Cluj / Central University Library Cluj

În momentele acele, orașul săcuiesc era tulburat de strigătul frenetic al Ungurilor, cari pretindeau *uniune* sau *moarte*, adică uniunea Ardealului cu regatul Ungariei. Valul primăvăratec, ce pornise ca și de altădată, acum din nou, dela Paris, pentru a împrăștia din belșug semința învierii naționale și politice în sufletul tuturor popoarelor subjugate, produse și în capitala Ungariei, izbânda ideilor de libertate. Ziua de 15 Martie 1848 fu, într'adevăr, pentru Unguri vestitoarea libertății lor politice : libertatea presei, libertatea întrunirii, începuturile vieții constituționale și mai presus de toate ștergerea iobăgiei, fură proclamate atunci de către tineretul însuflețit. Dar răsunetul, pe care-l avu în țară această mișcare, la care, în clipa

din urmă, se alăturară toți nemeșii conservativi, făcu să răsară o nouă lozincă și să cutreere toate orașele ungu-rești: unirea Ardealului cu Ungaria. Mai ales în Cluj și în Târgui Mureșului, cele două cetăți de căpetenie ale ungu-rimei, tineretul îmbrățișă cu fanatism această idee. *Dacă uniunea*, spunea o gazetă ungurească de atunci, *la Pesta e o pretenție a timpului, în Ardeal ea constituie o chestiune de viață*. Ungurii vedeau limpede, că dacă steagul libertăților naționale va fâlfâi biruitor și dincoace de Peatra Craiului, Ardealul va fi pierdut pentru ei. Inzes-trați cu o îndelungată experiență politică, ei întrevăzură repede primejdia, pe care o ascundea ștergerea privile-giilor celor trei națiuni din Ardeal, căci în clipa, în care ar fi fost puși alături de masele nedreptățite până acuma ale poporului românesc, soarta le-ar fi fost pecetluită ire-mediabil. De aceea continuau, cu o sinceritate proprie zilelor de mare criză națională, să strige în urechile ti-nerilor români; *uniune sau moarte*, să ne unim cu Un-garia, căci altminteri vom peri.

Intruniți la Avram Iancu, tinerii români din Târgul Mureșului prinseră a discuta evenimentele, care se des-fășurau în preajma lor cu o repeziciune uimitoare. Firește, că privind înapoi, chiar din perspectiva celor trei sferturi de veac, cât a trecut de atunci, nu putem decât să admirăm curajul pe care îl dovedeau acei tineri și simțul po-litic, care i-a învățat să recunoască limpede calea de ur-mat a poporului românesc. Cucerii de farmecul ideilor nouă, ei fuseseră până atunci totuși destul de prudenți, pentru a nu servi prin atitudinea lor scopurile politice ale adversarilor. Acum îi invitase Avram Iancu, pentru a as-culta știrile noi pe care le aducea dela Blaj, un tânăr sosit adineaori, Nicolae Bârlea. Aveau să țină sfat, pe urmă să ia hotărâri vrednice de clipele mari, pe cari le

trăiau. Ce bucurie se revărsă în inimile lor tinere, când auziră, că la Blaj acelaş gând îi muncea pe toţi bunii naţionalişti români! Hotărârea fu luată cu mare însufleţire: să se adune cu toţii la Dumineca Tomei, după Paşti, la Blaj pentru ca să poată face paşii necesari în cauza naţională.

Prin această hotărâre, ca şi prin moţiunile redactate şi împrăştiate din Sibiu de Bărnuţiu, în aceeaş vreme (25 şi 26 Martie), mişcarea românească obţinu o formă precisă. Înţelepciunea politică a lui Simeon Bărnuţiu se întâlni astfel cu entuziasmul de acţiune al tinereimei conduse de Avram Iancu. Amândoi vor conduce, vreme de un an, neamul românesc de dincoace de Carpaţi; unul ca apostol al naţionalismului românesc, celălalt ca erou strălucit al răscoalei biruitoare din Munţii Apuseni.

În acest chip intră Avram Iancu în acţiunea furtunoasă din anul 1848. Tânărul cancelist venise la tabla regească din Târgul Mureş pentru a lua o diplomă de avocat. Aici, ca şi în Cluj, unde studiase filosofia şi dreptul, societatea de tineri români, care se înghieabă, fu pătrunsă de conştiinţa naţională. Ce impresiuni va fi cules Avram Iancu din studiul dreptului unghuresc, care deşi era ostil naţionalităţii sale române, totuşi, în timpurile din urmă, încercase oarecari influenţe mai liberale, — se vede din împrejurarea că, după potolirea revoluţiunii, când s'a convins că jertfa de sânge, pe care a adus-o poporul său, a fost inutilă, a cerut dela guvernul austriac măcar o Academie de drept, pentru care şi-a lăsat, prin testament, averea puţină, ce i-a mai rămas. Principiile de drept, chiar dacă nu sunt aplicate echitabil de cutare dascăl şovinist, în lecţiile sale, totuşi mintea înflăcărată a tânărului cu simţiminte româneşti, îşi va impune singură concluziile atât de fireşti cu privire la naţia sa. Şi într'adevăr mă-

nunchiul de tineri juriști români, cari apar atunci în fruntea neamului nostru, a știut să tragă învățămintele necesare din deducțiunile logice ale dascălilor unguri. Avram Iancu fu între cei dintâi. Școala ungurească, pe care a făcut-o din copilărie, nu i-a putut schimba simțimintele, ci i-a dat argumentele noi pentru a-și susține naționalitatea. Era doar născut în Vidra de sus, între Moșii, cari păstrau încă vie amintirea răzburării sfinte a lui Horia. Nicăiri poporul nostru din Ardeal nu era exploatat mai brutal, decât în acești munți, cari ascund atâta aur în sânul lor. Moșul tace și rabdă, își adună amărăciunea în suflet și așteaptă până-i bate ceasul lui. Suflet plămădit din acest aluat al Moșilor, Iancu era acum omul acțiunii. Simțea el bine, întocmai ca și tovarășii săi, că a sosit, în fine, ceasul Românilor. De aceea, prinzând formula magică răspândită de Bărnuțiu: *nu uniune ci recunoașterea națiunii române*, programul său politic era formulat, iar mijloacele avea să i le dea adunarea dela Dumineca Tomei.

Astfel la 1 Aprilie, Avram Iancu se duse la Blaj împreună cu tovarășii săi Alexandru Papiu, Samuil Poruțiu și Florian Micaș. Acesta din urmă veni din Cluj pentru a se înțelege asupra acțiunii de urmat. E caracteristic pentru mișcarea românească din primăvara anului 1848, că ea s'a pornit deodată în toate centrele unde exista un număr mai mare de intelectuali români: la Blaj, Sibiu, Brașov, Târgul Mureșului, Cluj, Abrud, Orăștie și Lugoj. Indrumarea acțiunii în acelaș fâgaș avea să se facă numai după ce adunarea națiunii se va fi pronunțat și totuș instinctiv apucară toți acelaș drum.

În consfătuirea, pe care reprezentanții tineretului o avură cu câțiva canonici și profesori din Blaj, de sigur cu Aron Pumnul și tovarășii săi, se hotărî definitiv convo-

careea adunării de după Paști. Iancu, după cum ne povestește Vasile Moldovan, prefectul de mai târziu, cercetă tineretul din seminar și îi adresează cuvinte de îmbărbătare.

Intors la Târgul Mureșului, Avram Iancu trebui să părăsească, nu peste mult, acest oraș secuiesc. El nu-și va mai fi ascuns de-acum sentimentele și gândurile. Din dese conferințe și întâlniri, pe cari le țineau tinerii români, Ungurii vor fi putut să priceapă intențiile lor, pe cari cu curajul tinereții Iancu și tovarășii nici nu le ascundeau. Un complot se urzi atunci în potriva lor. Planul Ungurilor fu ca, mai întâiu, să prindă pe Iancu, apoi pe ceilalți tovarăși. Amos Tordășianu află despre aceasta, își aviză prietenii și ei părăsiră orașul, unde, de altfel, nici nu aveau de ce să mai rămână.

Satele românești erau acum în fierbere. Proclamațiunea lui Aron Pumnul, prin care se chemau toți Românii la adunarea dela Dumineca Tomei, fu răspândită pretutindenea și îmbrățișată cu cea mai mare căldură. Țărâniimea românească reacționa mai ales în speranța, că se vor suprima robotele, cari o apăsau cu greutatea lor nesuferită, dar și dornici să audă cuvintele de mântuire din gura frunțașilor.

Guvernul transilvănean format, în partea cea mai mare, din reprezentanții aristocrației și nobilimei ungurești, află în curând despre agitația, care a cuprins masele românești. Și în loc să dea curs liber acestei mișcări, pornită și ea în numele aceloraș drepturi de libertate, egalitate și frățietate, se grăbi să urmărească pe tinerii români din Târgul Mureșului și din Cluj, să oprească adunarea dela Blaj și să pună stavilă propagandei naționale. Cine cetește adresele guvernatorului Teleki către episcopi și instrucțiunile date pentru a împedeca libera manifestare a poporului românesc, poate să se convingă deja de acum,

că noua eră a libertății, proclamată cu atâta zgomot, nu aducea, de fapt, nicio nădejde de îndreptare Românilor. Așa a fost aceasta dealtminteri în tot cursul regimului de minciună al veacului trecut. Se schimbau doar doi, trei conducători ai Ungurilor; cei mulți însă, ceata miilor de exploatare, rămăneau la locul lor, pentru a stoarce tot folosul din stăpânirea ce-o aveau.

În lupta care se dădea deci, în tot cursul lunii lui Aprilie, pentru a împiedeca adunarea dela Blaj, tineretul își luă încă odată partea sa. Veni în număr mare la Blaj și la Sibiu, stăruiind pe lângă consistoriile amânduror bisericilor, să susțină cauza națională. Pe când Buteanu și Micaș lucrau în acest sens la Blaj, Iancu se duse la Sibiu, iar Bărnăuțiu găsi răgaz să facă propagandă la Brașov.

Din zi în zi se cristaliza tot mai clar idealul politic, pe care trebuiau să-l realizeze. Ardelenii cărturari, cari trecuse în Țara Românească, se întorceau acum din nou cu gândul la cei de acasă. Într'o scrisoare a lui Ioan Axente, prefectul de mai târziu, adresată din București lui Bărnăuțiu, cetim următoarele rânduri interesante: „...Noi suntem tineri înfocați, fără praxu, făcăm feliuri de planuri, care poate cei mai coți la minte și mai moderați nu le vor aproba. Oare când am fi noi în stare să răsculăm pe Românii din toate părțile, într'o înțelegere și cu un scop, n'am putea stoarce toate din mâna streinilor? Sau cel puțin nu am putea scăpa pre Români și pre toți alții de robote și de alte nedreptăți, ce le suferiră până acum? Eu cred tare, că s'ar afla mulți tineri, cari s'ar pune bucuros în fruntea Românilor. Când s'ar afla de bună răscularea, atunci ar începe Molnar Elin care e dregătoriu acolo, eu în țenutul meu, Romanu în țenutul

Iui, Mărginean pre Mureș, Baterneanu pre câmpie, Iancu pre Ampoiu, etc., etc....“

Tot așa scria și August Treboniu Laurian profesorului Bălășescu la Sibiu (5 Aprilie): „...Ce faceți frate pe acolo? Di ce tăceți? Di ce șideți? Acum e timpul. Adunați-vă, vorbiți, faceți cereri: la universitatea săsească, la guvernii, la dietă, la Curte. Să se adune Români, să se unească între sine. Lege română, fără deosebire de uniți și neuniți. Cereți arhiepiscop românesc în Transilvania. Stricați unirea cu catolicii. Ocupați *episcopii din Banat* cu Români. Doi episcopi în Banat, unul la Arad, unul la Orade, unul la Cernăuți, doi în Transilvania, va să zică 8. Aceștia pot să aibă un arhiepiscop român. Cereți sobor universal românesc. Cereți independență națională *română*, deopotrivă cu cea ungurească, săcuiască și săsească. La dietă vedeți mai întâiu să băgați cel puțin din fiecare scaun săsesc câte un deputat român. Library Cluj

„Legile pe viitor să se scrie și în limba română. Pentru Români să se pue la toate dicasteriile dregători români. Tot felul de jelbi să se primească în limba română. Scrieți prin gazete. Acum nu mai este censură. Nu tăceți, că altminterea Români sunt pierduți. Adunați-vă cu miile; acum s'au slăbănogit legăturile despotice. Nu mai șadeți! Sacrament! De ce nu vă gândiți mai departe. Porumbii nu vă cad fripți în gură. Uniți-vă între voi Români, nu mai fiți desbinați! De ce sânteți așa de leneși? Acum e timpul de-a lucra. Dar dintre toate să nu treceți alegerea deputaților fără a băga câte un Român din fiecare județ săsesc. Fiți oameni!“

Asemenea îndemnuri vărsau, ce-i drept, curaj proaspăt, în inimile celor mai slabi, dar ele sunt și o dovadă vie, că la București se ținea seamă de evenimentele din Ardeal. E meritul celor câțiva Transilvăneni, între cari a-

mintim în deosebi pe A. Laurian, Const. Romanu, I. Axente, I. Maiorescu, că au știut să trezească interesul fraților de peste munți pentru cauza noastră națională și că în acea criză politică au știut să solidarizeze pe Românii din ambele principate cu cei din Ardeal și Banat, făurind un ideal comun, care îmbrățișa pentru întâia dată întreg românismul. ▮

Se știe că guvernul a izbutit să amâne adunarea mare a Românilor pe ziua de 3/15 Maiu 1848 și că la 30 Aprilie, la Dumineca Tomei, nu-i fu cu putință a opri masele cari inundară Blajul, cu toate că încă dela 25 Aprilie se proclamase stare de asediu în toată țara.

Avram Iancu veni la amândouă adunările însoțit de avocatul din Abrud, Ioan Buteanu. După cât aflăm din puținele știri ce ne-au rămas cu privire la rolul său în aceste două adunări, tânărul erou apără în Blaj în fruntea cetelor de Moși. Intors în munți dela Târgul Mureșului, el găsisse pregătit terenul pentru organizarea mișcării românești. Buteanu, pe care, în șirul evenimentelor ce s'au petrecut în anii 1848 și 1849 îl vom cunoaște ca pe unul dintre cei mai entuziaști conducători, propagă în Abrud cauza națională și izbuti să solidarizeze pe toți Moșii.

Dar Iancu mai găsisse în cuibul de viteji al strămoșilor săi și o atmosferă sufletească foarte potrivită pentru organizarea rezistenței naționale. Prăpastia dintre stăpânitori și iobagi nicăiri nu era mai largă, contrastul dintre puterea statului exploatator și speculator și mizeria țăranelui muncitor nicăiri nu era mai izbitor și nedreptatea seculară, ce se făcea deopotrivă Moșilor și minerilor, în chip periodic, nicăiri nu cerea o îndreptare mai grăbită, chiar în numele umanitarismului, ca în acești munți ai lui Iancu. Astfel putem să ne explicăm împrejurarea, că Moșii au format, dela începutul mișcării românești și până în

toamna anului 1849, un zid de fer în jurul conducătorilor săi.

La adunarea din 30 Aprilie, Iancu și Buteanu au apărut în fruntea unei cete numeroase de Moși în piața Blajului. Sosirea lor fu primită cu urale nesfârșite. Iancu vorbi apoi poporului adunat, care-l asculta ca pe un sfânt, iar când desbaterile adunării se terminară, tot el se duse la tineretul din seminar, pentru a-l îmbărbăta.

Cu câtă însuflețire petrecu apoi tinerimea din Blaj pe Iancu și Buteanu și pe Moșii, până în satul / învecinat Tiunea, ne povestește, foarte emoționant, prefectul Vasile Moldovan, care, cu acest prilej exclamă :

„Ce entusiasm ! Ce însuflețire ! E probabil, că însuși Creatorul lucrează în inimile națiunilor la epoce mari... Fericite națiunile, cari au genii, ce știu să folosească astfel de curente“

La adunarea din 3/15 Maiu, Iancu veni cu zece mii de Moși bine disciplinați. De astă dată eroul nostru era deja popular. Tineretul îl adora pentru curajul și entuziasmul său, iar masele mari vedeau în acest tânăr frumos, a cărui față se transfigura de câte ori vorbea de durerile și aspirațiile poporului său, pe Făt-Frumos, care va deslega lanțurile robiei seculare.

E caracteristică scena, ce se petrecu în adunare, când un tânăr din Cluj prezintă pe bătrânul tată al lui Florian Micaș, care fusese arestat de Unguri, sub cuvânt că agitate poporul românesc. Adunarea se tulbură și indignarea fu unanimă. Atunci se hotărî să se redacteze o adresă către guvern pentru a se cere eliberarea lui Micaș, pe care s'o prezinte o deputațiune aleasă de adunare. Fură propuși în această deputațiune câțiva oameni mai bătrâni, alții crezură, că ar fi mai bine, să fie aleși câțiva tineri

mai curajoși. Atunci se ridică Avram Iancu și propuse pe câțiva consistorialiști din Sibiu și Blaj, zicând: „Să se trimită deputați oameni bătrâni și cu autoritate, iar nu tineri; căci de se vor trimite deputați tineri, ei nu vor aștepta, ca guvernatorul să le deschidă ușa“.

Papiu Ilarian povestește, că supărarea adunării se prefăcu într'un răs general și, firește, propunerea lui Iancu fu primită. Ea caracterizează pe Iancu foarte bine în mijlocul adunării dela Blaj. De fapt, această primă adunare a națiunii întregi din Transilvania, avea să formuleze programul politic al poporului nostru și să-i pună temeliiile, pe cari avea să se înalțe în viitor. Adunarea făcu aceasta în chipul cel mai înțelept, decretând formulele politice, cari, în momentul acela, erau de cea mai mare importanță. Înțelepciunea bătrânilor, cari, crescuți în spiritul îngust dinaintea anului 1848, căutau numai mijloace „legale“, se împacă deocamdată cu avântul tinerimei, care nu se sfia a recomanda și mijloace mai violente pentru câștigarea unor drepturi, cari erau mai clare ca lumina soarelui:

Trebue să relevăm în deosebi ideea preconizată de Bărnuțiu, care a devenit o dogmă a politicii românești dela 1848: că înainte de orice trebue să se recunoască dreptul națiunii române, căci Românii numai în acest chip vor putea să discute cu celelalte națiuni ale Transilvaniei. Așadară uniunea cu Ungaria nu fu pusă în discuție tocmai de aceea și Adunarea din 3/15 Maiu nu se pronunță în chestiunea uniunii, cum ar fi dorit unii ungureni, cari trăiau în ideologia maghiară sau și unii tineri români, cari o respingeau, deoarece ea forma firește o piedecă în calea realizării programului românesc integral.

Astfel generația tinerilor, sprijinită de puternica personalitate a lui Bărnuțiu și de verva lui Treboniu Laurian

primi deocamdată programul mai lărgit al bătrânilor, între cari vom număra și pe Șaguna cu oamenii săi mai intimi și chiar și pe George Barițiu.

Un singur punct din largul program național alcătuit la Blaj nu putea să secere aplauzele sincere ale mulțimii: acela în care *se cerea* desființarea iobăgiei fără de nici o despăgubire, în loc ca să se decreteze suprimarea ei imediată. Bărnuțiu și Șaguna îndemnară poporul să-și îndeplinească totuș datoria către domnii de pământ „până ce va urma deplină hotărâre dela împărăție“.

— „Bine“, a răspuns poporul, „numai să fie cât mai curând“. Moderațiunea aceasta, cuminte de altfel, a dat ocazie nemeșilor să facă ultima sfortare pentru a trage foloase din aservirea poporului românesc și dacă nu ar fi ascultat Românii îndemnul fruntașilor lor, de sigur că nu s'ar fi putut evita ciocnirile sângeroase între domnii hrăpareți și țărani plictisiți peste măsură.

După adunare, Avram Iancu s'a întors iarăș la Câmpeni în fruntea Moșilor, în vreme ce Buteanu s'a dus la Sibiu pentru a lua parte la debaterile comitetului național, ales în a doua ședință de pe Câmpul Libertății. Cauza națională intrase acum într'o nouă fază. Cele două delegațiuni trimise, prima la dieta Ardealului din Cluj, care avea să se întrunească la 29 Maiu, iar cealaltă la Viena, fură însărcinate, sub preșidenția episcopilor, să reprezinte dorințele exprimate de adunare. Dacă Iancu n'a luat parte nici într'una din aceste delegații, se pare, că dânsul dintru început era convins, că acest demers era zădarnic. De fapt intervențiile delegațiunei la șefii partidelor ungurești din dieta Ardealului rămaseră fără de rezultat, căci dieta, care stetea sub teroarea populației din Cluj, votă uniunea, discută apoi și mai rezolvă și alte chestiuni, dar decretarea egalei îndreptățiri a națiunei române nici nu

o luă în discuție, sub cuvânt, că e de prisos a mai discuta o problemă, care a fost deslegată prin uniunea Ardealului cu Țara Ungurească. De asemenea și delegațiunea trimisă la Viena, pentru a se prezenta împăratului Ferdinand, se întoarse dela Insbruck, unde era refugiată Curtea, fără de nici o ispravă. Dar discuțiile, cari au avut loc între membrii delegației noastre și fruntașii unguri din Cluj și din Pesta, i-au convins îndeajuns, că dela guvernul unguresc nu aveau nimic să nădăjduiască. Nici chiar Wesselényi, care întrevedea nevoia unei înțelegeri între Români și Unguri, nu izbuti a convinge parlamentul unguresc să-i primească proiectul de lege, care era încă foarte departe de-a mulțumi aspirațiile românești.

„Compatrioții noștri nici nu vreau să știe de noi“, spunea un tânăr român din Cluj într'o scrisoare, pe care o trimetea comitetului național la 6 Iunie, „ei spun: egalitate, totuș fac deosebire între nobil și țăran, acestor din urmă nu vor să le dea drept de vot, căci nu vor să dăruiască cu acest drept și pe cei cari nu au mai multe mii și nu plătesc în afară de darea de cap încă și opt zloți de argint. Bine le-a spus Carol Szász, că ei își vânează propriile interese aristocratice sub masca democrației... Această dietă își tot sparge capul, cum să astupe gura poporului și să-i scoată ochii, sau cum să-l sature, ca să rămână și ea sătulă...“

Astfel din nefericire atât dieta din Cluj, cât și guvernul din Pesta în loc să fi căutat o înțelegere loială cu reprezentanții poporului românesc, unde n'au voit să respingă pretențiile lor îndreptățite, au zăbovit soluționarea până la întrunirea parlamentului comun din Pesta, care, la rândul său, urmă această metodă, cu aceeași lipsă de scrupule.

Mai ales după măcelul din Mihalț, 2 Iunie, unde ar-

mata comandată de baronul Banffy trase în mulțimea de țărani și după modul cum s'a făcut cercetare în cauza aceasta, era tot mai vădit, că în măsură ce se consolidase situația Ungurilor, în aceeaș măsură năzuiau ei să sugrume încercările de emancipare ale poporului românesc. Dacă unii dintre factorii cu răspundere învinovățiau guvernul că a îngăduit ținerea adunării din Blaj, acum se cerea cu insistență desființarea comitetului național din Sibiu și punerea sub acuză a lui Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu, Ioan Buteanu, Constantin Romanu și Aron Pumnu, cari erau arătați, ca unii cari au agitat poporul.

Nici Florian Micaș, pentru eliberarea căruia petiționase adunarea de pe Câmpul Libertății, nu fu slobozit. Și de fapt lui Micaș nu i se găsi nici o vină, decât că ceruse deja în Cluj ceea ce poporul românesc decretase prin adunarea sa.

La Abrud fu organizată o gardă ungurească, pe care o vedem în curând în plină acțiune pentru a teroriza populația românească.

În cât privește satele noastre, ele avură de suferit mai ales pe Câmpia Ardealului, unde Săcui înarmați vagabondau în largul lor și amenințau atât pe intelectuali, cât și pe țărani. La Lechința, Iceland și Iclănzul, apoi la Dileul Român și la Bogata de Mureș execuțiunile militare fură atât de sălbatice, încât mulți țărani își luară lumea în cap.

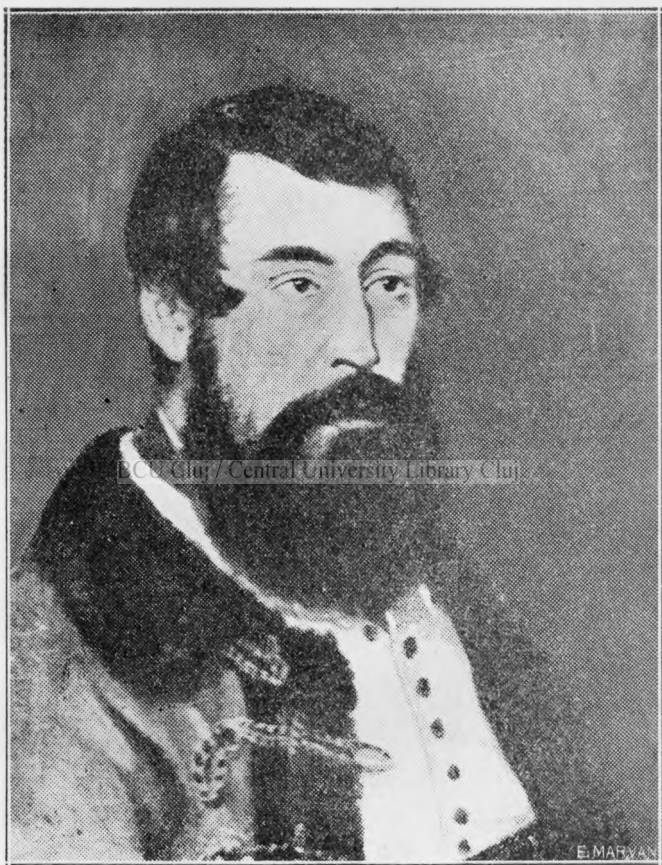
Când delegația română, care se întoarse din Cluj, ajunsese la Sibiu, găsi acolo iarăș pe Avram Iancu. Neastâmpărul să afle ceva despre rezultatul, pe care l-au obținut Românii la dietă, l-a adus din nou în preajma comitetului național. Aici ajunsese vestea măcelului dela Mihaș tocmai atunci. Se convocase o ședință de urgență, la care, cum spune Barițiu, veniseră membri bătrâni și tineri. După ce se informară cu toții, se puse întrebarea,

ce-i de făcut. Șaguna plecase la Viena. Tinerii ferbeau de mânie. Bătrânii, membrii consistoriului, căutau să-i calmeze. Unul însă învinovăți tinerimea, că merge la sate și ațâță poporul: „că și pe Mihălțeni tinerimea i-a amăgit să nu se supună poruncilor mai înalte“.

Atunci lancu, care era retras într'un colț, sări dintr'odată peste trei bănci și trase la răspundere pe consistorialist pentru cuvintele pronunțate. Ședința fu, firește, întreruptă.

A doua zi, lancu merse la Bărnuțiu și Barițiu pentru a le anunța că pleacă să-și adune oamenii și să-și răz-bune pentru sângele vărsat.

Dar după părerea acestora un asemenea pas ar fi fost prematur. Și astfel lancu se întoarse în munți, scrâșnind din dinți și cu pumnii încheștați, hotărât să asculte sfatul lui Bărnuțiu, dar să se și pregătească pentru lupta, care, o vedea el bine, că nu se mai poate încunjura.

POPA BALINT

După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

IANCU IN AȘTEPTARE

Cât de lungi sunt ceasurile de așteptare pentru un popor, care n'a văzut încă dreptatea izbânditoare, o știm toți aceia, cari, la lumina orizontului învăpăiat, am numărat clipă de clipă apropierea mântuirii. Avram Iancu, impresionat adânc de vărsarea de sânge dela Mihalț, ar fi preferat, de sigur, o acțiune imediată, care să pună capăt îndoielilor. Incetinea cu care se discutau la Cluj și la Pesta petițiile drepte ale Românilor și amânarea continuă a rezolvării lor erau o dovadă limpede, că n'au întâmpinat bunăvoință nicăiri. Iar când uniunea Ardealului cu Ungaria fu sancționată și de către împăratul Ferdinand, fără a se ține seamă de justele pretenții ale Românilor, curajul clasei stăpânitoare ungurești din Ardeal crescuse și mai mult. Dar o acțiune înarmată în vara anului 1848 ar fi fost, de sigur, pripită. Guvernul din Pesta, care în 14 Iunie luă în mâinile sale administrația Ardealului, dispunea încă de mijloace suficiente pentru a înfrânge rezistența lui Iancu și atunci Românii ar fi sacrificat înainte de vreme nădejțile într'o mântuire apropiată. Prin urmare trebuia lăsată să se desfășure deplin acțiunea politică a celor două delegații alese de adunarea națională și în deosebi trebuia așteptat, ca evenimen-

tele să ia o întorsătură mai favorabilă cauzei românești.

Așa socotea Bărnăuțiu și Barițiu, dar aceeaș părere o avea și Constantin Romanu, care la 17 Iulie scria din București lui Bărnăuțiu aceste șire interesante: „Am vorbit și despre Domniata cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume Ștefan Golescu mi-a zis, ca să vă scriu, ca să vii încoace, măcar pre o săptămână, ca să vă înțelegeți și să vă trimită unde vei putea lucra în cauza generală a Românilor. Politica de aici e ca acum toți bărbații cu capacitate însemnată să se concentreze aici și să lucreze de aici. Eu încă cuget că au drept. Ce zici și Domniata? Mă rog răspunde-mi cât mai curând, că îmi dă zori Ștefan Golescu, că ce zici și că scrisu-ți-am?... Butianu, Papiu, Bătrâneanu, de ce nu vin încoace, că îi așteaptă în toată ziua, precum și Pumnul, fiindcă știu că acolo nu mai pot deocamdată mișca nimica și fac trebuintă și aici...”

Dacă deci, în Ardeal, deocamdată nu se putea face nimica și dacă totuș, în această vreme, se stabilise o legătură cu tinerimea patriotică din Muntenia, în interesul cauzei generale a Românilor, evident că aceasta făcuse un pas uriaș înainte. Pentru prima dată există o „cauză generală” a Românilor și pentru prima dată oamenii politici de pe ambele creste ale Carpaților colaborau în modul cel mai intim pentru realizarea idealului comun, atât de firesc.

Delegația, care merse la Viena să prezinte împăratului memoriul adunării dela Blaj, trebui să plece la Innsbruck, unde era refugiata Curtea. Episcopul Șaguna zăbovise prea mult la Cluj și la Pesta și nu sosi la timp, astfel că Popasu, Cipariu, Laurian și Bran se înfățișară singuri în audiență la împăratul Ferdinand. Răspunsul influențat

de primul ministru al Ungariei, fu nefavorabil: după de dieta Ardealului a hotărât în unanimitate uniunea cu Ungaria, toți locuitorii din Ardeal, fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, se vor bucura de aceleași libertăți și aceleași drepturi. Când sosi Șaguna, delegația prezentă al doilea memoriu împăratului, în care, protestând în potriva uniunii, afirmă acum precis, că națiunea română din Transilvania își pierde atât limba, cât și naționalitatea prin uniunea cu Ungaria, căci în înțelesul articolilor de lege din ultima dietă ungară, numai limba maghiară e recunoscută ca limbă de stat, iar celelalte sunt respectate numai într'atâta, că nu vor fi exterminate, și pe urmă în Ungaria e recunoscută *prin lege* numai națiunea maghiară, iar celelalte națiuni ale țării nu sunt nici măcar pomenite. E limpede deci, că tot ce se pare că dobândim prin uniune, pus în comparație cu aceea ce pierdem, adică dreptul naționalității și limbii noastre, nu mai constituie câștig, ci o nedreptate strigătoare la cer și o desăvârșită nimicire a existenței noastre politice naționale, căci, spun ei atât de frumos, *comoara cea mai scumpă a Românilor e naționalitatea și limba*. În fine delegația mai relevă și împrejurarea, că dreptul de vot în Ungaria e legat de astfel de condițiuni, că Românii rămân în aceeaș măsură excluși dela faplica exercitare a tuturor drepturilor politice, ca și sub regimul vechilor legi de asuprire, iar aceasta ar fi, spun ei, *în zilele în cari drepturile omenești sunt recunoscute în general ca temelie de căpetenie a statului, o stare de lucruri, pe care mai bucuros am schimba-o cu moartea*. Dieta Ardealului, la care nu sunt reprezentate decât cele trei națiuni, iar Românii, cari formează două treimi din populația țării, au fost excluși, n'a fost îndreptățită a aduce hotărârea de uniune. Delegația cere deci dela împăratul

să convoace o dietă specială, compusă din deputații aleși liber ai tuturor națiunilor, pentruca să se poată consulta liber și cumpănit asupra intereselor lor și să poată aduce hotărârile în deplină libertate.

Fără îndoială, că acest ton energetic, declarațiunile pătrunse de o dragoste sinceră pentru naționalitatea noastră cum și indicațiunile date pentru o soluționare democratică a chestiunii românești, în conformitate cu spiritul timpului, constituie marele merit al membrilor, cari l-au redactat. Răspunsul împăratului (23 Iunie) nu mai fu acum atât de laconic: „Cu deosebită plăcere primesc asigurarea despre neclintita credință a supușilor mei Români și în legătură cu hotărârea mea din 11 Iunie vă împărtășesc, că, la propunerea ministrului meu unguresc, *naționalitatea voastră va fi asigurată prin o lege specială* și de ridicarea școlilor naționale încă se va purta de grije“.

Această promisiune a împăratului era primul succes pe care îl secerau Românii la Curtea din Viena, și deși executarea, în mod constituțional, se acorda ministerului unguresc, totuș ea mângăia întru câtva pe Români și le inspiră noi speranțe.

Mai în serios luă făgăduielile aceste episcopul Șaguna, care la întoarcere, se opri la Pesta, pentru a interveni la guvernul unguresc, să prezinte parlamentului legea despre recunoașterea naționalității române. Dar acțiunea sa nu avu aici rezultatul dorit, fiindcă Ungurii, chiar și cei mai dispuși a face concesiuni „cetățenilor de buze române“, nu recunoșteau nici decum deplina îndreptățire a „*națiunii române*“. Intr'adevăr atât proiectul de lege al baronului Nicolae Wesselényi, cât și al comisiei regnicolare chemată a fixa o lege pentru asigurarea drepturilor cetățenești ale națiunii române pe baza egalității, se

întemeiau pe concepția despre unitatea națională a statului maghiar și erau departe de a mulțumi măcar pretențiile unor Români ziși mai moderați. Din partea guvernului maghiar României au întâmpinat o lipsă de sinceritate, iar din partea opiniei publice ungurești, o dușmănie fățișă, astfel că nimic nu a probat mai bine îndreptățirea cererii românești de a ni se recunoaște naționalitatea cu colaborarea noastră, în baza principiilor democratice, ca rezultatul obținut de delegațiile românești. Nu s'a ținut seamă de dorințele juste ale Românilor, fiindcă rasa maghiară, conștie de superioritatea elementului românesc în regiunea situată dela Tisa până în Carpați, își temeja deja stăpânirea bazată pe un sistem întreg de nedreptăți.

Dar și până când, după îndelungate stăruinți pașnice și legale, cauza românească fu atât de vitreg tratată, situația în Ardeal devenea, în fiecare zi, tot mai insuportabilă. Furcile ridicate în comunele românești erau un simbol al mult trâmbițatei libertăți, iar teroarea, care se desfășura aici nu era de loc în armonie cu principiile frățietății. Guvernul unguresc numi în Ardeal un comisar în persoana baronului Nicolae Vay, care, în loc să caute a asculta doleanțele celei mai numeroase populații din țară, înăspri regimul terorist. Cazurile din Șieu, Sălcud, Blăjel și Turda, unde cetele de Săcui organizate și înarmate dovedeau că măcelul dela Mihălț nu fu numai un incident nefericit, ci că el fusese cea dintâiu za din lanțul de nesfârșite violențe. Când în 17 Iunie fu adus la Turda legat în cătușe preotul român din Budiu, care era tatăl lui Papiu Ilarianu, acesta putu să scrie în Organul Național dela Blaj o scrisoare, în care se reoglindeste perfect atmosfera creiată :

„Vedeți dar popoare, până la câte au putut veni Un-

gurii în acest timp de aur al libertății. Pe noi, cari atât am învățat poporul român în două adunări dela Blaj la pace, cât acum nici nu se apără, ca să nu păcătuiască în contra păcii predicate de oamenii săi? Pe noi, cari pe calea cea mai păciuită apărăm naționalitatea acestui popor, să ne strige în gura mare de turburători și să ne prindă (sentința ne este făcută: furcile) cum ne vor prinde? Iar când nu ne pot prinde pe noi, să prindă pe părinții noștri cei nevinovați, cărora nu le este destul a se topi de grijea și supărarea pentru fiii săi, cari și-au pus în primejdie viața pentru națiune? Să-i prindă și pe dâșii nevinovați, să-i bată în cătușe înaintea soției și iubiților săi fii și fiice? Durerile și vaietele acestora nici închipui nu se pot..."

Ungurii din Roșia și Abrud s'au organizat și ei într'o ceată de voluntari, iar guvernul diu Cluj le-a trimis o trupă înarmată, compusă din grănițeri săcui și din soldați ai unui regiment galițian. Ori, asigurați de baionetele acestora, voluntarii din Abrud începură a se purta brutal, bătură cu patul puștilor în piață pe unii dintre Români, pe alții îi sfâșiară cu baionetele, la Roșia au bătut pe un Român, încât l-au lăsat lat și ce era tot atât de revoltător, era faptul că tot Românii fură nevoiți a plăti cheltuielile de întreținere ale Săcuilor, cari aveau să le rămână în cârcă, până când nu vor lua preții români toată răspunderea pentru ținuta poporului. Când preotul Simion Balint din Roșia ceru printr'o petiție dela guvern înlăturarea acestor șicane, fu trimisă la Abrud o comisie „pentru cercetarea exceselor potitice, care arestă îndată pe „popa Balint“ împreună cu un număr considerabil de fruntași români: Ilie Cojocariu, Nicolae Fodor, Ioan Pațița, preoți, apoi Grigorie Balea, Ioan Corcheș, Ioan Dangea, Samuil Morariu, Petre Ionete, Iosif Șuluțiu și Tioc

Todor ; acesta din urmă fu arestat îndată ce se întoarse acasă dela Insbruck, unde luase parte ca membru al delegației românești. Popa Balint fu pe urmă bătut, maltrat și transportat în temniță la Aiud.

Avram Iancu va fi văzut toate aceste lucruri din imediata apropiere. Avem chiar știri, că încă în jumătatea primă a lui Iunie a îndemnat pe Bistreni la rezistență. Dar o acțiune serioasă nu începu încă în cursul verii, când eroul nostru avu timp să se convingă de starea snfletească a Moșilor săi. E mai presus de orice îndoială, că Iancu a întrebuințat acest timp pentru a pregăti spiritele, căci altminteri el nu s'ar fi putut înfățișa din primul moment cu o ceată atât de numeroasă și atât de bine disciplinată.

Dar prigonirile frunțașilor români atinseră culmea în arestarea comitetului național, pe care o încercă în August 1848 comisarul Vay. Guvernul ardelean credea că prin înlăturarea acestui comitet, a cărei desființare o decretase mai înainte, îi va fi posibil să pună stăpânire pe cuibul principal de propagandă românească și în deosebi acaparând arhiva comitetului, să poată cunoaște toate fi-rele mișcării noastre. Astfel fu trimis contele Francisc Beldi la Sibiu, care în 16 August seara izbuti să aresteze pe August Tr. Laurian și pe profesorul Nicolae Bălășescu, în vreme ce Bărnăușiu scăpă ca prin minune. Dar reacțiunea din partea Românilor grănițeri fu atât de furtunoasă încât generalul Pfersman îi eliberă deja în 20 August și cei zece mii de țărani adunați la Sibiu conduseră pe martirii cauzei lor cu un adevărat triumf până la Orlat. Din acest moment începe rezistența înarmată a poporului românesc din Ardeal, care fu organizată mai întâiu sub scutul grănițerilor din regimentul prim și deoarece aceștia, prin ofițerii lor, erau legați strâns de

Curte, politica fruntaşilor noştri începu să graviteze tot mai mult spre împăratul din Viena. O vedem aceasta din hotărârile adunării, care s'a ținut la Orlat în 10 Septembrie și chiar din hotărârile celei de a treia adunări dela Blaj între 16-25 Septembrie.

Câmpul Libertății și livezile din jurul Blajului fură acum din nou revărsate de mulțimea țaranilor români, cari veniră de astă dată înarmați cu armele, de cari dispuneau: puști, lănci și coase. De pretutindeni curgeau cetele de Români în spre această uriașă tabără, unde avea să se vorbească acum într'un limbajiu mai răspicat, decât în în primăvară. Și într'adevăr conducătorii, în fruntea cărora sta însuși Simeon Bărnuțiu, formulau de astădată mai energic protestul în potriua uniunii Ardealului cu Ungaria și ruperea de guvernul unguresc, pretinzând un guvern provizoriu pentru Transilvania, compus într'o porție dreaptă din membrii români, unguri și sași, dar și un fel de autonomie națională, cu o adunare și cu un comitet național. In loc de guvernul din Pesta ei spun, că doresc să stea în atârnare direct numai de Impăratul și ministerul său, iar până la altă întocmire să primească poruncile mai înalte prin comandamentul militar din Sibiu.

Această nouă formulare a programului național fu modificată sub înrăurirea evenimentelor din Pesta, unde guvernul unguresc alunecase dintr'o opoziție tot mai ferventă în contra Casei domnitoare, într'o revoltă fățișă. Slabi organizați politicește și lipsiți cu desăvârșire de arme, era firesc să se atașeze la dușmanii Ungurilor, la guvernul austriac din Viena, cum s'au aliat ceva mai târziu și cu Sașii, de cari totuși erau cespărțiți prin întreaga lor concepție politică, eminentemente democratică.

Una din cele mai de căpetenie hotărâri ale acestei a-

dunări dela Blaj a fost, fără de îndoială, decretarea înființării *gardei naționale române*, care se înghieabă îndată pentru a menține siguranța publică în satele și ținuturile românești.

Avram Iancu era și el la adunare cu șase mii de Moți, cari, după mărturia lui Vasile Moldovan, erau bine armați și bine disciplinați. Eroul nostru vedea, că nu în clipa din urmă, energiile neamului său se adunau, pentru a stoarce cu puterea brațelor, ceea ce bărbații politici ai Românilor n'au fost în stare să obțină pe cale legală în era libertății, egalității și frățietății.

AVRAM IANCU IN FRUNTEA MOTILOR

(*Craiul Munților : Avram Iancu*)

Chemarea vijelioasă la arme a poporului românesc din Ardeal trezi pretutindeni valuri de însuflețire. Nu numai prigonirile lansate încă de cu primăvară, care se întesăriră din August încoace pentru a asigura un rezultat bun recrutărilor ungurești, ci setea milenară a acestui popor după libertate, făcu să se adune, în timpul cel mai scurt, și în număr considerabil, *legiunile românești*, [sub drapelul prefectilor. Axente Sever își adună gloatele la Blaj, Constantin Romanu pe Câmpie, Nicolae Solomon la Hațeg, Popoviciu Marțianu la Sebeșul Săsesc, iar Avram Iancu își așeză cartierul la *Câmpeni*.

În munții pitorești, cari închid acum cu un cerc de fier frontiera apuseană a țării noastre, nici că se putea alege un loc mai nimerit, ca centru de acțiune militară, ca acest orașel, apărat din toate părțile de munți înalți și totuș legat prin linii bune de comunicație cu principalele localități din Munții Apuseni. Aici își organizează Iancu garda națională, ajutat de tribunul Nicolae Corcheș, centurionul Alexandru Bistran și vice-tribunul Dionisie Popoviciu. Acesta din urmă conducea garda din Bucium. Bistran cea din Bistra, iar Corcheș pe cea din Câmpeni,

O altă ceată se constitui sub conducerea preotului Simeon Prodan Probu, dar la îndemnul și tot sub supravegherea lui Iancu, în apropierea Aiudului, în satul Măgina. Ceva mai târziu se organizează și la Cricău, în atârnare de Iancu și sub conducerea vice-prefectului Blăjan, a tribunului Bucur, preot în Galda, și a locotenentului Șianduc, o asemenea gardă. Astfel Iancu căuta să-și asigure dintru început munții, cari în urmă au și devenit cetatea sa nebiruită, așezând câte o tabără (i se zicea atunci *loagăr*) lângă șoselele, cari duceau spre cartierul său. În spre apus avea să dea piept cu dușmanul, Ion Buteanu, prefectul Zărandului, a cărui legiune se formă, în răstimpul cât lipsi acesta, tot sub îngrijirea lui Iancu, iar dinspre Turda, aținea calea Ungurilor, Popa Balint prefectul inimos din Roșia Montană.

Astfel, după o muncă de câteva luni și grație personalității lui Iancu, care de acum se făcu în ochii Moșilor *Craicul Munților*, fu cu puțință să se înceapă acțiunea militară în condiții neașteptat de bune. Cea dintâiu țintă a sa fu deci, după instrucțiile primite de la comitetul de pacificațiune, cum se numia comitetul național reorganizat la adunarea din Septembrie, să desarmeze pe voluntarii unguri. La Abrud izbuti să execute desarmarea fără de nici o rezistență și în 24 Octombrie 1848 i se deschiseră porțile orașului, în care intră cu triumf eroiul nostru. La Zlatna însă nesocotința consilierului cameral *Nemegyei*, care după ce încheiă o înțelegere cu conducătorii cetelor de Români, porunci să tragă în grămada de țărani intrați în oraș, deslănțui pofa de răzbunare a bieților oameni, cari au fost până atunci apăsați, umiliți și jefuiți îndeajuns de către toți acești funcționari ai statului, bandiți fără de păreche. Măcelul din oraș și victimele din Presaca, unde au fost exterminați până într'unul ungarii

refugiați din Zlatna, vor rămâne pururea, o pildă-grăitoare pentru aceia cari au ținut în întunec poporul nostru, de altminteri blând și generos.

În sufletul său aprins de mânie, Iancu a înțeles, de sigur, patina răzbunătoare a poporului, când, în 26 Octombrie, vizită ruinele nenorocitului oraș. După cele ce au săvârșit Ungurii în ultimele săptămâni, după execuțiile nejustificate ale atâtor victime nevinovate în tot cuprinsul Ardealului și mai ales după ce fu spânzurat Alexandru Bătrâneau, prefectul din Cojocna, bun tovarăș al lui Iancu, de faimoasa curte marțială din Cluj, putea oare să aibă Iancu vre-o răspundere în fața istoriei, cum o pretind condeiele veninoase ale dușmanului? Oare ororile evului mediu, ale cărui lanțuri de fer au fost păstrate aici până în 1848, trebuiau să rămână și ele un privilegiu perpetuu al clasei dominante ungurești? Asupriții de aici, ca și ceva mai târziu cei din preajma Aiudului, să nu fie oare plămădiți din acelaș aluat omenesc, din care numai cu o civilizație stăruitoare, se pot alunga pasiunile feroce? Omul despoiat de demnitatea sa și înjosit până la animal, nu poate avea nici o răspundere în fața istoriei.

Chiar atunci, în 25 Octombrie, sosise Simion Prodanu dela Măgina și povesti, cum o ceată de gardiști unguri dela Aiud, ajutați de căpitanul unei companii de soldați regulați, conduși de către comitele Ștefan Kemény năvăli asupra Măginei și Cacovei, pe cari le făcură una cu pământul. În fine, în 28 Octombrie, trecu și tabăra din Cricău prin botezul de foc, după o luptă înverșunată cu honvezii și voluntarii unguri din Aiud, cari fură siliți să se retragă către Teiuș. Iancu înștiințat, că Ungurii se adună din nou pentruca să atace tabăra dela Cricău, trimise acolo ajutor însemnat.

Comandantul cetății din Alba Iulia convocă pentru 1 Noemvrie și pe prefecții români pentru a ține un consiliu și pentru a stabili o unitate în operațiunile armatei regulate și a gloatelor române. Iancu se coborî din munți și luă parte la acest consiliu, apoi în ziua următoare plecă la Cricău, pentru a saluta pe vitejii săi, cari s'au luptat ca niște lei.

Trei zile stete Iancu în mijlocul lăncerilor dela poalele munților, din 2-5 Noemvrie, sărbătorit de acești țărani dârji, cari au rămas până astăzi cu cel mai curat suflet românesc. Bătrânii cu pletele albe, cari s'au stins nu de mult, știau încă să povestească nepoților atâtea amintiri duioase despre zilele de avânt, pe cari le-au petrecut în loagăr, sub vraja personalității cuceritoare a Craiului Munților.

Atunci veni la Cricău căpitanul Gratze trimis de către comandamentul trupelor din Sibiu, pentru ca să invite pe Iancu a lua parte la expediția de dezarmare a orașelor ungurești Aiud, Vințul de sus și Turda, ai căror voluntari gardiști nelinișteau toată regiunea românească de lângă Mureș și dela poalele munților. Locotenentul Winkler scria încă la 30 Octomvrie din Sebeș către comitetul românesc din Sibiu: „o turmă sălbatică de Unguri, cari samănă drumul pe unde merg cu omoruri și arderi și cu revoltătoare acte de violență, se apropie tot mai mult și neliniștește toată regiunea. Cuibul de căpetenie al acestor asasini e Aiudul, care e bine întărit și înconjurat cu șanțuri largi. Se zice că acolo ar fi prinși mulți Români, cari tânjesc acolo torturați în mod îngrozitor. Deci pentru a pune capăt acestei hoarde setoase de sânge, e nevoie să înaintăm imediat pentru a asedia și ocupa Aiudul“. Se pare că planul acestei expediții fu discutat și de consiliul din Alba Iulia.

Astfel lancu plecă cu tabăra din Cricău și cu un număr însemnat de Moși la Teiuș, unde sub conducerea tehnică a căpitanului Gratze se reuniseră taberile prefecților Axente, Solomon, Bălaș, Popoviciu și Buteanu. Mai mult ca două zeci de mii de Români înarmați în cea mai mare parte numai cu lănci se așezară în fața Teiușului. Lancu se distinse și aici prin energia și istețimea sa, ajutând ofițerilor împărătești să organizeze și să împărțească în unități masa uriașe de glotași. În 6 Noemvrie avânturile taberei, așezate după toate regulile militare, puteau să pândească toate mișcările dușmanului.

Intr'acestea, știri nefavorabile sosiseră din Zărand unde trupele ungurești au izbutit să împrăștie pe Moșii slab înarmați. În 9 Noemvrie Buteanu părăsi pe tovarășii săi și plecă cu cei trei mii de Moșii în Zărand, pentru a opri înaintarea Ungurilor.

Gloatele românești înaintară pas de pas și cu multă precauțiune. În 8 Noemvrie ele steteau deja în fața Aiudului. În aceeași zi, faimoasa gardă ungurească fugi din oraș și o deputațiune se prezentă în tabăra românească pentru a anunța capitularea și a cere scut. Căpitanul Gratze în scrisoarea din 11. Noemvrie adresată către generalul Puchner spune: „Deși eram singur în fruntea celor 20000 Români, aprinși până în extrem prin nenumărate tentative, totuș am îndrăznit, în înțelegere cu distinsul și cavalerescul prefect Domnul lancu, să mulcomesc mulțimea și să fixez capitularea orașului Aiud“. În 10 Noemvrie, Aiudul fu ocupat. Gloatele lui Axente și Popoviciu trecură înainte spre Decea, încunjurând orașul de două părți, iar coloanele disciplinate ale lui lancu, având în frunte pe Craiul Munților, defilară în cea mai deplină ordine prin mijlocul orașului. Astfel Aiudul ai cărui gardiști fanatici erau cu

drept cuvânt urgisiți pentru sălbătăcia lor, scăpă de răz-
bunarea meritată a Românilor.

În chipul acesta se deschise drumul către Vințul de sus și către Turda. Dar înainte de a fi pornit mai departe, din lipsă de alimente, într'o regiune pustiită cu desăvârșire de către Unguri, prefectii trimiseră acasă pe o bună parte dintre glotașii cei mai bătrâni și cei mai tineri. Axente trecu Mureșul și înaintă pe șarmul stâng, iar coloanele lui Iancu și ale prefectului Marțian Popoviciu încunjurară din stânga Vințul.

Locuitorii din această mare comună ungurească, înfiptă în inima românismului, s'au distins în expedițiile de jaf organizate contra satelor noastre. Inzestrați cu arme bune din partea guvernului, ei și-au înmagazinat cantități considerabile de cereale. Dar se pare, că la vestea despre ocuparea Aiudului de către Români, s'au speriat atât de mult, încât s'au refugiat aproape cu toții la Turda și în satele ungurești de pe valea Arieșului. Ei n'au uitat însă, ca mai întâi să omoare fără judecată pe „robii“ români, pe cari i-au adus din expedițiile lor, și să le arunce cadavrele mutilate într'o groapă cu var din fața primăriei. Când au văzut Românii, cari au intrat la 13 Noemvrie în Vinț, această nemaipomenită barbarie, e firesc să-și fi răzbunat. Vințul de sus a ars complet în acea zi, ca o uriașă făclie la căpătâiul martirilor români. Dealtminteri atât Iancu, cât și căpitanul Gratze au constatat, că Vințul a fost aprins înainte de-a fi intrat gloatele române.

În 20 Noemvrie gloatele române discutau cu delegația orașului Turda condițiile de capitulare. La aceste discuții luă parte și Popa Balint, care venise cu cetelile sale pe Arieș în jos pentru a întâmpina armata triumfătoare. E interesant ceea ce ne povestește căpitanul Gratze despre acest episod :

„Pentru a dovedi populației înspăimântate, că Românii au o țință mai înaltă, decât pofta de jaf, intraiu singur în oraș, împreună cu statul meu major, și lăsaiu toată trupa pe câmp, în corturi așezate pe țărnul drept al Arieșului, fără să fi îndrăsnit cineva a veni în oraș. Nici aici nu s'a întâmplat nici o violență, nici un jaf, deși corpul înarmat a petrecut timp mai îndelungat.

„Eu mărturisesc sincer, că dispozițiile mele nu ar fi avut succesul norocos, iar unitatea în operațiuni nu s'ar fi putut realiza cu o masă nedisciplinată atât de mare, dacă n'ar fi fost Iancu, un spirit care pe toți îi înviează, un bărbat cu o popularitate nemărginită, pătruns de respect pentru înalta cărmuire și însuflețit de nobilul zel al națiunii sale. Iancu a sprijinit cu fapta străduințele mele și a supravegheat executarea precisă a ordinelor mele cu o grijă meticuloasă, până în cele mai mici detalii....“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ceeace apare limpede și din această mărturie, e faptul, că adevăratul căpitan al oastei românești, adunată din toate părțile Ardealului, era Avram Iancu. Cred că în această expediție, dela Cricău până la Turda, obținuu el titlul de *Craiu Munților* dela poporul, care îl iubea atât de mult. Tovărășia unui bun ofițer, cum era căpitanul Gratze, excelent și sincer camarad, i-a fost lui Iancu, fără îndoială, de mare folos.

În timp ce gloatele române steteau la Turda, Avram Iancu veni la Cluj, pentru a se prezenta generalului Wardener, care ocupase capitala Ardealului din 13 Noemvrie. Ce păcat că Iancu în raportul său e tocmai în acest loc atât de scurt: „Din Turda m'am dus la Cluj, la generalul Wardener; de aici m'au trimis la colonelul Lošenau, ca să iau instrucții noi“. Cred, că data sosirii lui Iancu, dinspre Feleac, firește în fruntea unei cete înarmate, poate

să fie numai 21 sau 22 Noemvrie, căci în ziua de 23 colonelul Losenau porni spre Huedin și Ciucea, unde dete ordin și lui Iancu să-și aducă pe lăncerii săi.

Cetele românești însă obosite și ce era mai important, lipsite de echipamentul necesar pentru o expediție de iarnă în munți, fură trimise de Iancu mai întâiu acasă. În Turda, Vinț și Aiud fură lăsate detașamente mici de soldați pentru a menține ordinea.

Dar trebuie să remarcăm îndată raportul dintre comandanții austriaci și Iancu. Folosindu-se de însuflețirea maselor românești, ofițerii nemți, fie că nu aveau arme, fie că nu aveau nici încredere în Români, nu distribuira decât un număr foarte redus de puști gloatelor noastre. Și cu toate acestea se impuneau unităților românești probleme de rezolvit, pe care numai o armată bine echipată le-ar fi putut rezolvi. La aceste se mai adaugă și incapacitatea legendară a acestor comandanți, cari, cu puține excepții, își asumau un rol, ce jigneau pe prefecții români. Iancu primise din partea comandamentului un atașat militar în persoana căpitanului Francisc Ivanovici, un om lipsit de talent militar, care în loc să servească de consilier tehnic, petrecu opt luni de zile în munți, spionând pe conducătorii români și ponegrindu-i prin rapoartele sale, în fața comandamentului. De aceea nu-i de mirare, dacă Iancu și-a menținut independența față de acești ofițeri și nu îndeplinea ordinele lor, decât numai în cazul, că și el era convins de rezultat.

Iancu se întoarse din Cluj prin Turda la Câmpeni, unde luă dispoziții să se adune o nouă oaste. În 29 Noemvrie erau concentrați deja 1500 Moși, dintre cari însă numai 250 erau înarmați cu puști. În 30 ei porniră din Câmpeni prin munți către Gilău sub conducerea lui Iancu.

Avem informații sigure, că în 2 Decemvrie Iancu se

afla în Cojocna. Probabil făcând un marș forțat prin munți, cu o parte din oastea sa, o coti spre Feleac, de unde se repezi la Cojocna pentru a desarma garda ungurească de acolo. Astfel în drumul spre Huedin, Iancu va fi trecut din nou prin Cluj, în fruntea Moșilor săi. Dar nici din raportul lui Iancu, nici din jurnalul căpitanului Ivanovici nu reiesă clar aceasta. Cântecul popular însă a păstrat amintirea acestei expediții :

Pe drumul Clușului
 Mergea oastea Iancului
 Încărcată de bucate
 Duc la loagăr de mâncate.

Iancul din gură grăia :
 Dragii mei feciori iubiți,
 Stați în loc și poposiți,
 Și intrați-n Cluj cu drag
 Și vă bateți vitejește,
 Și vă luptați feciorește !

Probabil, că Iancu s'a dus la Cojocna tocmai pentru a-și aproviziona armata cu alimente, căci din munți n'a avut de unde să aducă cele necesare.

În 4 Decembrie Avram Iancu sosi la Săcuiori împreună cu căpitanul Ivanovici. El își împărți trupele prin satele românești : Albăcenii și Bistrenii, se fixară în Rogojel, care era cel mai însemnat punct strategic. În urma unui sfat cu colonelul Losenau, Avram Iancu trebuia să atace avantposturile ungurești în noaptea de 6 spre 7 Decembrie, la Sebeș dincoace de Techeteu. Dacă atacul ar reuși, atunci să izbească în tabăra principală a dușmanului. Observăm, că deși colonelul Losenau dispunea de forțe cam de trei ori mai numeroase ca Ungurii și armata sa era foarte bine echipată, totuș sarcina de a

lua contact cu inamicul i se dete lui Iancu, care n'avea decăt 250 de puști și două tunuri de lemn. Șaptezeci de soldați cu un ofițer și cu 2 tunuri de câte un funt aveau să stea ca rezervă, pentru a sprijini atacul Moșilor.

În 6 Decembrie Albăcenii în frunte cu veteranul Mateiu Filip surprinseră în satul Vișog un detașament de Unguri, cari rechiziționau alimente și vite. li încunjurară repede și după o luptă scurtă treizeci și cinci de cadavre acopereau câmpul de luptă. Numai șase Unguri au izbutit să scape și să ducă vestea înfrângerii în cartierul dela Ciucea. Iancu menționează în această luptă în deosebi vitejia Albăcenilor *Ispas și Alexă*.

Înaintând cu cetele sale spre vârful lui Trainiș, Iancu se convinse, că atacul nocturn nu se poate executa până ce trupele nu vor cunoaște mai bine terenul și până ce nu va fi asigurată cooperarea colonelului Losenau, cu care nu se putea ține contactul.

În ziua următoare căpitanul Ivanovici, dornic să angajeze lupta cu honvezii, pela amiază, trase două focuri cu tunurile de lemn în armata ungurească, pe cari le coborî în vale. Dar dușmanul, bine pregătit, nu se sperie, ci așteptă atacul nostru în vale, într'un loc bine apărat. Atunci Moșii se coborâră în două cete pentru atac: Una mai mare, în aripa stângă, iar în față se așeză o ceată mai mică de lănceri. Bătălia se începu prin atacul unui Moș, care coborându-se tiptil trase din nemijlocită apropiere asupra honvezilor. Iancu povestește, că a aflat despre angajarea bătăliei numai dela tribunul Clemente Aiudeanul și că în momentul, când veni către câmpul de luptă, văzu pe cei 70 de soldați în retragere, transportând și tunurile. Bătălia ținuse trei ceasuri, în care pușcașii noștri își cheltuiră toată muniția: trebuiau deci să se retragă. Vânătorii lui Iancu împreună cu ceata tribu-

nului Clemente Aiudeanul acoperiră retragerea. Iancu luă măsuri pentru ca să se oprească din nou pe vârful lui Trăiniș, unde ar fi avut o poziție inexpugnabilă și să intre în acțiune și soldații, cari steteseră în rezervă. Dar pe aceștia nu fu chip să-i oprească. Moșii trebuiră deci să se retragă și ei. Iancu adună pe o parte din lăncerii săi la Săcuior, iar Clemente Aiudeanul la Rogojel. Ungurii ocupând satele Trăiniș și Vișag, le jefuiră și le arseră până în pământ. Prin această învingere își asiguraseră ei și drumul spre Huedin.

În 8 Decembrie Iancu anunțând eșecul acesta, pentru care nu purta nici o răspundere, primi mângâierea faimoasă de la colonelul Losenau: *nemo semper vincit, sed et vincitur*. (Nimeni nu învinge totdeauna, ci mai e și învins). Dacă pripeala căpitanului Ivanovici îl exasperase, inactivitatea colonelului Losenau îl putea convinge, că o cooperare cu acești ofițeri, nepăsători de viața miilor de Români însuflețiți, e foarte dificilă. Lipsa de alimente și gerul mare determinară în fine pe Iancu să retragă tabăra în 10 Decembrie și să trimită pe cămăni la casele lor. Totuș întors la Câmpeni mai trimise o trupă de ajutor la Huedin sub comanda tribunilor Nicolae Corcheș și Clemente Aiudeanul, ca să se atașeze tribunului Iosif Moga. Incapacitatea ofițerilor austriaci însă fărâmițară și aceste cete până la sfârșitul anului, dând posibilitate generalului Bem, să câștige o victorie ieftină.

IDEALUL POLITIC A LUI IANCU

Dela Cămpeni Iancu se duse la Sibiu în jumătatea a doua din Decembrie. Sufletul său oțelit și înălțat prin grandioasa manifestațiune a poporului însetoșat după dreptate și dornic de libertate nu mai avea astâmpăr. Voia să afle de la comitetul din Sibiu adevărata situație creată Românilor prin ultimile evenimente și ardea de dorință să cunoască perspectiva, ce ni se deschidea pentru viitor. Prin curieri Iancu era înștiințat, ce-i drept, despre hotărârile cele mai însemnate. Amicul său, Buteanu, petrecuse ultimile zile din Octombrie de asemenea la Sibiu, iar tovărășia din tabără cu Solomon, Axente, Marțian Divu și ceilalți prefecți și tribuni români le va fi dat prilej să discute, să cumpănească și să tragă concluziile necesare din îngrămădirea și precipitarea uriașelor evenimente politice. Acum însă Iancu voia să ia contact personal cu diriguitorii politicei românești.

Comitetul național ales de adunarea din toamnă se constituise sub președenția lui Simeon Bărnuțiu cu membrii Nicolae Bălășescu, A. Treboniu Laurian, Timoteiu Cipariu, Florian Micaș și Ioan Bran. Când se produse ruptura între Unguri și împăratul Ferdinand, comitetul fu recunoscut și de către comandamentul din Sibiu sub denumirea

unui *comitet de pacificațiune*. Evident, că primul gând al generalului Puchner fusese de-a „pacifica“ Ardealul, de-a restabili ordinea tulburată prin excesele revoluționarilor unguri. Comitetul românesc însă înțelegea această „pacificare“ ca o acțiune pentru-a prepara rezistența înarmată a poporului nostru în potruva teroarei ungurești. El se și puse pe lucru în această direcțiune și cum în curând se stabili o înțelegere deplină cu comandamentul militar, comitetul național deveni nu numai organul de legătură între Români și generalul Puchner, ci un adevărat guvern civil, care organiza rezistența militară și conducea acțiunea politică a poporului românesc din Ardeal. Înjghebarea repede a legiunilor și prestațiunile prefectilor, cari steteau sub ordinul comitetului, aveau darul de-a spori autoritatea acestuia, astfel că poporul începu a-l numi „guvern românesc“ căruia i-se adresa în toate necazurile. De aceea fură angajați încă vre-o câțiva bărbați cu reputație în serviciul comitetului: Aron Florian, secretar, apoi G. Barițiu și Gavril Munteanu, cărora li-se făcu loc în comitet, iar ca ajutoare: David Almășianu, Sava Popoviciu Barcianu, frații Brote, I. Banciu și alții. Cât de lungă a fost activitatea comitetului și ce vastă corespondență a avut, ne putem face închipuire abia acum, când se cunoaște o bună parte din arhiva sa.

Generalul Puchner mai constitui un *comitet pentru apărarea țării*, compus din șase membri, doi Români, doi Sași, un ofițer de stat major și un membru al comisariatului țării. Dintre Români intrau în acest comitet A. Tr. Laurian și Gavril Munteanu, iar suplenți I. Branu și G. Barițiu, având să se îngrijească de întregirea prin recruți români ai regimentelor, înființarea unui batalion de vânători sași, convocarea și înarmarea gloatelor, aprovizionarea și îngrijirea de transporturi ș. a m. d.

Precum vedem o colaborare intimă se angajă între generalul Puchner și comitetul nostru. Recunoscuți, pentru întâi dată, ca factori hotărâtori în politica țării, Românii apăsară cu toată greutatea lor în cumpănă, pentruca să scoată biruitoare cauza împăratului, dela care sperau și mântuirea nației lor. Comitetul național fu gata să ridice 15 legiuni cu un efectiv uriaș de 195 mii de oameni sub conducerea prefectilor săi. Poporul, care se opuse la recrutările ungurești din Septemvrie în toate regiunile românești, alergă acum cu însuflețire să se înscrie în gloatele organizate de prefectii săi.

Dar sinceritatea naivă și însuflețirea unanimă nu fură răsplătite după cuviință de către aceia, cari culegeau roadele jertfelor aduse de Români. Comitetul național avea să se convingă despre aceasta în curând. În elanul, cu care porniseră frunțașii noștri dela Orlat spre Blaj, apoi avântul care-i cuprinse în cele două săptămâni cât au stat înarmați pe Câmpia Libertății, și în fine, sub presiunea evenimentelor, ei nu puteau să aleagă deocamdată altă politică, decât aceea a colaborării cu guvernul din Viena, reprezentat acum în Ardeal prin generalul Puchner. Acesta nu dăduse tocmai multe semne de bunăvoință către Români până în momentul, când izbucni criza cu guvernul lui Kossuth. Dânsul patronase doar proclamarea uniunii Ardealului cu Ungaria la dieta din Cluj și tot dânsul distribuise voluntarilor unguri tot stocul de arme, pe cari le avea disponibile în Ardeal. Acum adresându-se către Români le vorbia într'un limbaj mai dulce și mai potrivit: „Voi sunteți tari și numeroși, ridicați-vă unul pentru toți și toți pentru unul. În partea voastră stă sfințenia dreptului, care sub pavăza cerului în veci nu va cădea“. El vorbia acum „în numele împăratului“ și prin cuvintele sale, prin cari implora ajutorul Românilor, le

dedea să înțeleagă și îndeplinirea pretențiilor juste, la cari aspirau ei :

„Națiuni și locuitori ai acestui principat, vouă, cari sunteți credincioși și țineți cu împăratul și cu dinastia casei austriace, vouă trebuie să vă spun, că acum a sosit ceasul cel mai important în viața voastră, ceasul, în care trebuie să arătați în faptă credință și dragostea voastră către cel mai bun din împărați, care ca un părinte ce-și iubește copiii, dorește din inimă fericirea și binele vostru. A sosit ceasul, în care trebuie să apărați cu arma libertatea constituțională și egalitatea tuturor națiunilor în contra primejdiilor ce le grămădește terorismul și sălnicia ocârmuirii din Budapesta“.

În convorbirile, pe cari le avură fruntașii comitetului național cu generalul Puchner vor fi obținut asigurări și mai concrete cu privire la viitorul politic al poporului românesc, cum de altminteri asemenea făgăduințe ținute în termeni vagi fură repetate și de manifestele împăratului Ferdinand, iar după abdicarea acestuia și de către tânărul împărat și rege Francisc Iosif. „Deplina recunoaștere și acordare a naționalității“ fu, de fapt, formula de salvare a noului monarh, pe care, în acele momente, Români o considerau ca primul și cel mai de căpetenie punct din programul lor politic.

Dar deziluziile momentane nu întârziară a deschide ochii fruntașilor noștri, cari, în contactul zilnic, pe care-l avură cu bătrânul general austriac, începură a vedea mai clar. Ceeace îi descurajă mai întâiu fu faptul, că deși li se puse în vedere distribuirea unui număr suficient de arme, totuș nu li se dete mai mult ca 1200 puști, iar ceilalți, câteva zeci de mii, fură lăsați să se înarmeze numai cu lănci, furci și coase. Când însă generalul, care uase asupra sa și administrarea civilă a țării, numi co-

misari în fruntea comitatelor curat românești aproape numai dintre Sași, iar fruntașilor noștri le dete un rol secundar, comitetul național trebui să reacționeze. În fine, cei câțiva conducători cari au rămas în Sibiu, au priceput foarte bine, pe la începutul lui Decembrie, când revoluțiunea ungurească părea zdrobită în toate părțile Ardealului, că generalul nu mai are nevoie de ei și că, sub cuvânt de-a restabili ordinea perfectă, are de gând să desarmeze și cetele române.

În 19 Noembrie comitetul românesc merse la generalul Puchner, în număr deplin, pentru a-l felicita de succesele avute.

„Țara e pacificată“ zise generalul, „afară numai de Trei Scaune, pe care le voi pacifica eu. Vă recomand deci să desarmați poporul și să nu mai suferiți nici un fel de cruzime“.

— „Vom desarma Excelență“, răspuse Bariț. „Cruzimi n'am suferit niciodată, ne-am silit să le evităm din răspuțeri; cruzimile Ungurilor însă produc represalii“.

„Represalii? Așa? Bine. Deacum jumătate din tunurile mele am să le îndrept asupra D-voastră, iar jumătate asupra rebelilor unguri. Ați înțeles?“

Comitetul înțelese foarte bine ceace îl determina pe Puchner la o purtare atât de bruscă. Pe lângă motivele aduse mai sus ei atribuiiau, cu drept cuvânt, enervarea generalului și anturajului său, care se compunea din câțiva Sași, dușmani declarați ai Românilor. Aceștia întrebuițau de fapt, orice prilej pentru a discredita pe fruntașii noștri, pentru ca să-și păstreze rolul și situația politică, ce nu era nicidecum în proporție nu numărul și cu prestațiunile lor.

Aceasta era situația comitetului național când se duse lăncu la Sibiu. Poate că tovarășii săi îl vor fi informat

despre dificultățile întâmpinate, și acum Craiul Munților dorea să intervină cu toată greutatea, ce i-o dedeau meritele sale. Nu avem știri dela nimenea despre această petrecere a lui Iancu alături de comitetul național. Ne închipuim însă, că divergențele de păreri cu generalul, cari lăsau să se întrevadă o anume stare de spirit nefavorabilă cauzei românești, îl vor fi impresionat profund. Nici mulțumita, care i se dădu atunci, în scris și în termeni foarte elogioși pentru activitatea sa, nu va fi fost în stare să-i însenineze fruntea pururi gânditoare. I. Șt. Șuluțiu ne spune însă un fapt de mare importanță, care caracterizează perfect pe Iancu și gândurile sale pentru viitor: *el a cerut dela generalul Puchner să admită poporul român a organiza o armată de o sută mii de oameni*, care ar face de prisos chemarea în ajutor a Rușilor. Dar această propunere nu fu primită de generalul, care atunci credea într'o biruință ieftină, iar comitetul național nu dispunea de mijloace pentru ca să o poată executa. Probabil cu consimțământul său se va fi luat hotărârea de-a eluda politica generalului, în care se trezise din nou perfidia austriacă, și care pentru a dezbină din nou pe Români, convocase pe ziua de 28 Decembrie două adunări, una la Sibiu, cealaltă la Blaj. Șaguna, în înțelegere cu comitetul, admise la adunare și membri uniți, cărora le dădu rolul convenit, astfel că și această adunare, cu hotărârile izvorâte dintr'o largă conștiință a datoriei, fu cu adevărat națională și nu confesională, cum ar fi dorit Puchner și cu Sașii săi. În fine Iancu va fi stăruit alături de ceilalți membri ai comitetului să se trimită o nouă delegație la Viena, pentruca să se precizeze, în înțelegere cu cei mai înalți factori ai imperiului habsburgic, rolul politic al națiunii sale în viitor. Nimeni nu dorea mai mult decât Avram Iancu ca sângele vărsat al poporului său să aducă

roadele îmbelșugate, cari se puteau asigura numai cu o tactică înțeleaptă și cu stăruinți necurmte.

Astfel temerile întemeiate pentru izbânda cauzei noastre, recunoașterea tot mai clară a importanței ce-o avea elementul românesc din Austro-Ungaria, ca număr, teritoriu compact și clasificarea tot mai puternică a idealului național, trebuiau să strecoare în sufletul generației ardelenice dela 1848 oarecari îndoieli cu privire la oportunitatea tovarășiei cu reacționarii austriaci. Frunțașii noștri de atunci erau cărturari entuziaști, dintre cari unii trăiseră și în Muntenia și Moldova, unde văzură în primăvara aceluiaș an marea mișcare de reînviere a conștiinței românești. E imposibil ca ei să nu fi pus concluzia, către care se îndrepta, în mod firesc, evoluția neamului nostru. Reacțiunea, care a urmat mișcării dela 48—9, a făcut să dispară mărturiile aspirațiilor daco-române, declarate chiar și din partea unor buni patrioți români, ca neoportune și păgubitoare intereselor generale ale neamului. Totuș, că ele existau și, după tratamentul nemeritat al poporului român, prindeau rădăcini tot mai adânci, o dovedește pe lângă acuzațiile veninoase ale adversarilor ruși, unguri și sași, înainte de toate, colaborarea intimă dintre conducătorii tuturor provinciilor românești. Când a fost arestat Treboniu Laurian de către guvernul unghuresc, s'a găsit între hârtiile lui, și o scrisoare dela A. G. Golescu către Laurian și Maiorescu, din 5 August 1848, în care se vede cum acest patriot român înțelegea să îmbrățișeze cauza întregului românism:

„Așadar nu slăbiți propagarea românismului prin regimentele grănițiare, căci acolo ne stă toată speranța. Faceți ce a făcut Murgu pentru regimentele române din Bănat, de care lucru v'am mai vorbit: proselitism secret; acolo stă tot până nu s'or schimba lucrurile din

partea Franciei și a Austriei. În dieta dela Viena se va face nu interpelațiune, ci însuși moțiune în privința intrării Rușilor în principatele noastre; 5 deputați români din Bucovina (toți țierani), vor subscri moțiunea și un deputat german o va citi în numele lor. Mai mulți deputați germani o vor sprijini și socotesc că ne va eși cu bine. Le-am dat după cereșea lor tractatul de Andriopol comentat precum se cuvine ca să ne poată apăra cauza în tot chipul și despre interesurile Austriei și despre drepturile noastre, încât să fie silit ministeriul a promite o intervenție diplomatică foarte energică. Asemenea comentarii despre drepturile noastre voi da și lui Sechib Effendi și voi trimite și la Paris. Germanii de aici ne sunt foarte amici, simpatia lor, deși născută de ieri, de când adică de când au început a simți misiunea ce ar putea lua ei în Orient, însă ne va fi spre mare ajutor, deocamdată ne putem ajuta cu gazetele lor ca să ne popularizăm revoluția prin Europa și de Dieta lor ca să ne apărăm, însă mai târziu poate să ne fie spre mai mare ajutor în contra spurcaților maghiari. Nimic nu le surâde mai mult austriacilor ce au cugetat oarece despre destinul Statului lor decât înființarea uniunii române și intrarea ei în confederația națiunelor austriace, ca să cumpenească influența preponderantă ce caută a lua pe de o parte elementul maghiar, iar pe de alta elementul croat. Cătați a ne da mâna cu Sașii căci piste puțin ne va veni bine să ne unim cu dânșii ca să isbim pe maghiari. Chiar fără arme tot trebuie să ne sculăm pe când nu sunt încă împăcați Maghiarii cu Croații, căci așie făcând, de unde vor ieși regimentele maghiare, care să vie în contra noastră. Nu vă fie dar teamă de legea marțială, căci cu ce-ar putea ei să o pue în lucrare, când ați fi toți bine uniți? Unire dar cătați să fie între Români și aceasta numai cu pro-

pagandă secretă se poate dobândi. Nu vă lăsați dar și vârați și pe Sași până la un punct oarecare în secretul vostru. Luați vorbă și cu lelașitz, căci de mare ajutor ne poate fi.

Se vorbește că Bucovina va fi unită cu Transilvania. Așadar încă un element de românism și mai lesne vom putea îneca maghiarismul din Ardeal“.

Aceste *elemente de românism*, cari sunt părțile constitutive ale marelui ideal românesc, cum le-a văzut Golescu, le vor fi simțit și fruntașii ardeleni. Către sfârșitul toamnei din anul 1848 entuziastul patriot A. G. Golescu veni și stete la Câmpeni, în cartierul lui Iancu, timp mai îndelungat. Ne închipuim, ce înrâurire va fi avut avut acest boier muntean, care cutrierase Europa occidentală, pentru a storce ajutorul democrației în potruva reacțiunii rusești, ce înfrânse mișcarea națională în principatele române. Avem o scrisoare de la el adresată către „fratele Iancu“, din 18 Ianuar 1849, din Zlatna, unde acesta îi trimisese un teanc de scrisori sosite de la emigranții români din Paris și Constantinopol.

Golescu îi zugrăvește lui Iancu, în această scrisoare, situația politică din Europa. Ii arată tendințele Rusiei, care în drumul spre Constantinopol vrea să stângă „românismul“, de dragul panslavismului. Turcia rezistă însă sprijinită de Franța și Anglia. De aceea pleacă și Golescu la Constantinopol. Turcii acordând constituție principatelor și îngăduind unirea Moldovei cu Țara Românească, vor câștiga ajutorul și simpatia celor opt milioane de români din Principate. Dar Golescu nădăjduște să poată trimite lui Iancu din Turcia arme și muniție, căci „voi aveți nevoie de arme, de armele mântuirii și cu ducerea noastră la Constantinopol, vi le putem da“. Apoi entuziastul boier urmează astfel:

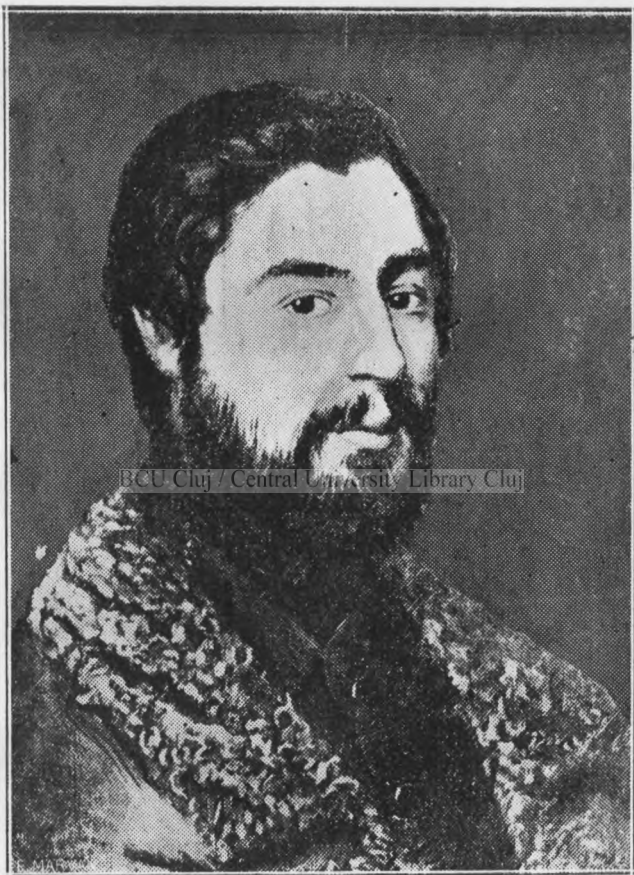
„Iată frate, că atâta ne-am amarat în tine, cât ție des-

coperim tot secretu în interesul principatelor. La tine o să venim, ca să-ți arătăm scrisoarea comisarului nostru din Paris în interesul Românilor din Austria, cari, amenințați de dismădulare, numai în Românism pot afla integritatea sa scăpată și de elementul slav și de cel german și de cel maghiar. În amestecătura aceasta grozavă misiunea noastră este de a scăpa Românismul, a asigura pe cei opt milioane de Români, și a ta este a constitui pe cei patru milioane de Români de către Austria.

„Frate Iancule! În tine punem astăzi speranța ce o avem în Maghieru, care în curând cu persoana sa o să se ivească în principate cu armata turcească, precum tu vei putea fi ori cu ce austriacă,....

„De poți face ceva, acum trebuie să faci, căci pentru Românism acum sau niciodată, pentru acei 4 milioane de Români din principate noi facem demarșă, dar de aici trebuie să dai și voi din mână.

„Iată ce ar trebui să faceți după socotința Românilor din Paris: Românii din Transilvania n'au făcut pasuri destule către Austria. Ei au pus pe Sași să vorbească pentru dânșii, tot tutela altuia. Nu zic, că trebuie să ne sfiim de Sași, din contră, multă încredere să le arătăm și adevărată frăție, ca să recomandăm tutulor Românismul și să facem ca periodul său de dezvoltare să nu fie privit cu spaimă și ură de celelalte nații ale Transilvaniei. Noi să nu ne asemănăm cu Maghiarii, ci să facem, ca și Sașii să trăiască în pace cu Românii. Așie urmând *Românismul* se va arăta tutulor cu coloare frumoase și nu întunecoasă ca Maghiarismul. Inșă tutela să nu primim. Ce mare lucru să fie trimis și Românii din Ardeal, Banat, Oradia, Bucovina câteun deputat cu mandat la Frankfurt și la Viena. precum au făcut Sașii din Transilvania.

IOAN BUTEANU

După portretul în ulei, făcut de Barbu Iscovescu, în 1848.

„*Frate Iancule! Românii din Ardeal sacrifică viața pentru naționalitate și ei nu caută să trimită oameni în Paris, Berlin, Viena, Frankfurt, spre a culege rodul ce trebuie să iasă din lucrurile făcute cu sângele a mii de Români și cu averea a sute de sate pustiite; în zadar va sămăna cineva, dacă nu ne vom gândi și la secerat. Angel Moldovanu n'ar putea lucra în capitalele Europei cum ar putea lucra în alte capitale Laurianu și un Cipariu. Acum sau niciodată putem face și treaba noastră făcând pe acea a altora.*

„Astă împrejurare favorabilă este trimisă de prevedință Românismlui. Să căutăm ca Românul murind pentru împăratu, să moară și pentru națiunea sa, încât precât este de însemnătate mare a avea arma în mână și a onora cu triumfuri pe bravii noștri apărători, onorându-ne noi înșine, când onorăm bravura și eroismul în lancu, pe atâta este și pana în mâna omului, ce nu cere decât pânea de toate zilele spre a stoarce foloasele bravurei pe calea diplomatică“.

Asemenea ideii își făcură intrare în toate cercurile românești de dincoace de Carpați. De aceea porni încă în Decembrie 1848 un denunț formal către Curte din partea generalului Puchner și de aceea Sașii nu întârziară a se recomanda pe sine la Viena ca un „bastion în contra Românismlui“. Un medic neamț din Lugoj, care a însemnat tot ce a văzut în anii 1848—49 și care avea legături intime cu frunțașii români de acolo spune la 30 Noemvrie :

„Românii de aici încep a-și deschide ochii, deși triumful Valahilor din Ardeal îi face să tresalte de bucurie“. După el Bănățenii ziceau: „noi facem, ceea ce fac frații noștri din Ardeal“. Cu data de 6 Decembrie găsim apoi în acest jurnal următoarea observație: „Conducătorul cel

mai însemnat al Românilor lăncu n'a avut planul să lucreze pentru unitatea monarhiei, ci a vrut să lupte pentru independență, deci pentru alipirea la Moldova și Țara Românească, cu un cuvânt pentru Daco-Romania", iar la 13 Decembrie însemna acelaș următoarele: „Aflu din izvor sigur, că Bărnuțiu președintele comitetului din Sibiu a trimis o scrisoare lui Ioanescu, în care-i scrie, că doarește să se împace cu Ungurii. Popoviță încă a primit dela acelaș o scrisoare să fie cu răbdare față de abuzurile Sârbilor, pe cari i le-a comunicat. Mai multe nu mi-au împărtășit. Dar deoarece totuș voiam să aflu mai mult, mai ales în ce privește prietenia cu Ungurii, pe care ar vrea s'o inițieze, în fine am aflat, că Români stau acum ca și Cehii și că țin acum mai oportun să ceară întâiu constituție și după aceea recunoașterea naționalității, cum a făcut și Palackij la Kremsier. Dealtminteri ei nu crenunță nicidecum la ideea Daco-României. Afirmă, că Bucovina și Basarabia se vor ține de Ardeal și Bănat... Dar oare va permite Austria și Rusia unirea lor într'un imperiu daco-român?”

Mărturia medicului strein din Lugoj e o oglindă a simțimentelor, cari însuflețeau pe bunii Români de dincoace de Carpați în acea „amestecătură grozavă“, cum o numește Goleșcu. E evident, că și adversarii noștri puteau ceti de pe fețele intelectualilor români idealul grandios, care-i însuflețea.

Se înțelege, că ar fi fost o negliobie a mărturisi pe față acest ideal, când realizarea lui nu atârna numai de factorii naționali, ci și de constelațiunea internațională a Europei. De aceea comitetul din Sibiu, când află despre denunțul Sașilor, trase la îndoială cele afirmate de ei și îi provocă să dovedească cu date concrete, iar când ve-

niră oamenii lui Eliad la Sibiu, îi incriminară într'atăta, că aceștia se supărară.

Nu mai puțin adevărat este însă, că fruntașii români, treziți la realitate, aveau să ceară deacum dela Curtea din Viena nu numai recunoașterea naționalității lor, ci și un teritoriu separat, un ducat românesc al tuturor Românilor din Austria, primul pas în marea operă de închiegare a neamului.

Astfel programul politic al generației lui Avram Iancu, deși nu era demult formulat, primi un nou punct, 'menit a fixa pentru viitor fâgașul politicei românești, întocmai așa, cum ar fi făcut-o un Golescu, un Maiorescu sau ori care dintre frații Hurmuzachi. Niciodată sămânța, din care avea să răsară marele ideal românesc, n'a căzut într'o țărână mai fecundă, ca sufletul generației noastre dela 1848. BCU Cluj / Central University Library Cluj

CORDONUL LUI IANCU

Nepriceperea și lipsa unui plan unitar de operațiune pricinuiră în curând înfrângerea și disolvarea armatei imperiale din Ardeal. Ungurii izbutiră încă în Decembrie 1848 să spargă linia de apărare dela Ciucea, să împrăștie cetele de lănceri ale tribunilor Nicolae Corcheș și Iosif Moga, și sub conducerea într'adevăr genială a generalului polon Bem, să strămtoreze pe colonelul Urban și să-l asvârlă peste Carpați în Bucovina. Clujul fu de asemenea recucerit și bietul general Wardener, în retragerea grăbită, muri lovi de apoplexie. Colonelul Czetz ocupă Turda pentru a asigura linia de comunicație cu Târgul Murașului, unde coborî Bem, pentru a-și întări rândurile cu formațiuni noi recrutate din săcuime. Ungurimea din Ardeal prinse din nou curaj, astfel că satele românești văzură iarăș prăpădul și barbaria, ce lăsau în urma lor voluntarii și gardiștii unguri.

În aceste condiții începutul anului 1849 creiă o nouă situație atât pentru conducătorii politicei românești din Ardeal, cât și pentru prefecții, cari steteau în fruntea gloatelor înarmate. Cei dintâiu deveniră din nou foarte utili și foarte căutați de generalul Puchner, iar cetele înarmate de Români fură puse, pretutindenea, în fața celei

mai grele probleme : de-a rezista unei armate numeroase, echipată bine și condusă excelent.

X Avram Iancu fără de-a aștepta vre-o instrucție dela imperiali, luă singur măsurile de apărare în contra invaziei ungurești, El făcu din munții săi o cetate nebiruită, în care Românii rezistară victorios până la capătul războiului civil. Spre scopul acesta închise imediat intrarea în Munții Apuseni.

Drumurile dinspre Aiud și Teiuș le păzea prefectul Simeon Prodan Probu, iar Arieșul și valea Ierii fură date în grija lui Popa Balint. Posturi mai mici erau așezate la Albac, Mărișel și către Someșul Rece, unde locuitorii avură toata iarna hărțueli. Către apus se fixă cu tabăra sa prefectul Ioan Buteanu, pentru a pune stavilă înaintării dușmanului diuspre Zărand.

Cordonul era perfect și într'adevăr din Ianuar până în Aprilie 1848 taberile concentrate cu fața spre câmpii ținură în loc pe Ungurii, cari încercară a pătrunde în munți. Luptele, ce se desfășurau acum, erau pe viață și pe moarte, iar dacă Ungurii izbuteau a izgoni pe Moși dintr'un pas, ei se adunau din nou, înșiruindu-se în defileul cel mai apropiat, pentru a primi cu o ploaie de gloanțe pe inamic. „Pretutindenii și foarte adesea au fost ciocniri în aceste puncte“, spune însuș Avram Iancu, „în cari Românii au dat probe de rară vitejie, dovedind stăruință, credință și alipire fără de păreche pentru împăratul și pentru întregitatea monarhiei“. De fapt în sectorul Huedin-Gilău au rămas memorabile bătăliile dela Mărișel, Vârful Bătrâni și Muntele Grohotului, iar pe valea Arieșului Popa Balint și Vasile Fodor și-au câștigat merite neperitoare. Lupte îndelungate și grele a purtat în fine și Buteanu în Zărand, sprijinit la început și de mici detașamente din armata imperială. Ca să ne facem o

idee despre caracterul acestor lupte vom cita două mărturii ungurești: una a colonelului Czetz, din 16 Ianuar 1849, a doua a comisarului Csányi din 3 Februar 1849,

„Chiar în clipa aceasta s'a întors dela Iara locotenentul Francisc Torday, gardist național din Bihor, anunțând, că în Iara nu mai trăiește nici un suflet de Ungur, căci Români, cari umblă din sat în sat, în grămezi de câte 10-12 mii și în frunte cu mai mulți popi români, nu se astâmpără, până mai există un ungur și o localitate ungurească; Turda și Clujul vor avea aceeaș soartă după porunca mai marilor.

„Când au venit aseară oamenii noștri la Iara, care era făcută aproape una cu pământul, în afară de casele românești, în care se aflau complicii de căpetenie ai turmei, locotenentul a aprins pe ei o casă, pe cinci inși, cari au vrut să seape, i-a pușcat, iar pe ceilalți i-au mistuit flăcările...
BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Eu văd perfect, că ei vor să extermineze pe Unguri, și să crezi, D-le comisar al guvernului, că mi-e groază de clipa, când se întorc acasă patrulele și sunt nevoit să aud în fiecare zi asemenea fapte oribile.

„Binevoiti a vă gândi, cum s'ar putea sista aceste fărădelegi. Eu nu știu alt modru, decât să exterminăm cu desăvârșire pe Români și să ardem toate satele dela munte. Altminteri dacă vom avansa vor cădea jertfă Turda și Clujul unde nu vor rămâne decât 4 compănii de honvezi și 5 de gardiști. Această exterminare s'ar putea face prin o ridicare a gloatelor“.

Csányi raportând lui Kossuth despre situația din Ardeal spune:

„Ardealul e încă teatrul celor mai îngrozitoare scene. Incidentele sângeroase, jafuri, incendii, sunt la ordinea zilei și se practica reciproc, într'un loc de către Români,

într'altul de Unguri. Acesta e înțelesul strâns al cuvântului un război de exterminare. Zici, nu-i așa, să-l sistez. Ași face-o doar, însă nu pot spune când. Până când nu vom cuceri Sibiuul, până atunci nici șoselele nu sunt sigure, de pildă în apropierea celei mai sigure către Huedin, trupele mobile s'au ciocnit în munți la Mărișel cu răsculații români și au fost siliți a se retrage, ofițerul lor a fost rănit. Ce-i drept și dintre Români au căzut mai mulți, dar ei n'ar fi putut fi scoși din munți. Eri am avut cu ei o bătălie nouă în apropierea Huedinului și tunul nostru fu salvat numai printr'o întâmplare norocoasă.

„Zilnic se formează cetele mobile pe vreme de patru luni, cari au problema de-a desarma satele românești, de a prinde pe asasini, hoji și incendiari, dar durere la formațiunile aceste drept stimul servește pofta de jaf, care s'a și practicat mai de multe ori de către ei, deși am luat toate dispozițiile contrare. Nici în viitoriul îndepărtat nu avem nădejde să înlăturăm aceste abuzuri scandaloase. Ei iau de pretext rezistența Românilor pe sate și atunci încep aprinderile, jafurile, omorurile. Există, ce-i drept, motive oribile la aceste represalii, totuși asta nu mai merge, căci aici așa zisă făptură a lui D-zeu a decăzut la o stare de sălbătăcie bestială.

Evident deci, că războiul, care se purtă, între Români și Unguri, în primele luni ale anului 1849, a fost un războiu crâncen, pe vieață și pe moarte. Dacă n'ar fi fost eroismul Moșilor conduși de Iancu el s'ar fi terminat cu exterminarea neamului românesc. Ori, tot sufletul acestei rezistențe grandioase a fost Avram Iancu.

Tabăra sa din Câmpeni era ultima speranță a luptătorilor, cari apărau cu desnădejde cordonul mântuirii. Iancu, înștiințat despre toate fazele războiului, prin ștafete, trimitea ajutoare, în timpul cel mai scurt, unde pri-

mejdia era mai mare. Făcând neîncetat drumul între Câmpeni și Abrud, între Abrud și Mihăileni, uude se stabilise prefectul Buteanu și unde primejdia era mai mare, lancu îmbărbăta nu numai cetele de Moți, cari îl priveau cu mândrie, ci știa să verse curaj și în inima tovarășilor săi prefecti și tribuni cari aveau momente de șovăire.

„În mijlocul acestor lupte, cari se reluau neconținut la fiecare sector, către mijlocul lui Martie, am aflat știrea importantă“, spune lancu, „că Bem a ocupat Sibiiul. Peste câteva zile am primit informația neînțeleasă, că trupele imperiale au părăsit patria noastră mult încercată și s'au retras în Muntenia. Dintru început neavând decât un ajutor redus, abnegațiunea noastră o ironizau, o primeau cu scepticism, adeseori ne calomniau, ba ne și insultau; acum pe deasupra ne vedeam abandonăți pradă la furia unui dușman barbar. Nu se poate descrie, ce impresie a făcut acest eveniment asupra poporului dela munte. Aveam nevoie să câștigăm timp, pentru a șterge acele impresii și pentru a face loc unor gânduri mai senine. De pe Câmpie soseau zilnic la noi preoți români, cărturari, ofițeri, tineri entuziaști, cari s'au refugiat de teama revoluționarilor unguri“.

Munții lui lancu deveniră astfel un azil pentru intelectualii români din Ardeal, cari nu s'au putut refugia peste Carpați. Către jumătatea a doua a lui April, când asediul cetății Alba Iulia fu luat cu forțe considerabile, trebui să se retragă mai adânc în munți, dela Ampoița până la Zlatna, și leul înfricoșat, care era Axente Severu. Trupele ungurești dela Brad și Baia de Criș puse sub comanda loc.-colonelului Coloman Ciutac fură sporite în mod considerabil. Pentru lancu primejdia niciodată nu fusese mai mare. Dacă sucomba și această ultimă cita-

delă a românismului din Ardeal, lupta lor entuziastă ar fi fost, de sigur, pierdută.

În tot răstimpul acesta Iancu nu primi decât știri rele din afară. Înainte de catastrofa Sibiiului comitetul îi ceruse, la ordinul lui Puchner, ca pe ziua de 1 Martie să-și adune toate cetele între Teiuș și Alba Iulia pentru a face o demonstrație, împotriva Săcuilor, cu massele românești din toate părțile. Dar Iancu găsi nebun un asemenea plan, care ar fi expus tunurilor ungurești viața alor câteva zeci de mii de oameni și ar fi primejduit și munții săi lăsați în voia dușmanului. Deci nu se prezentă la locul indicat și de sigur la insistența sa comitetul combătu și el într'un memoriu acest plan. Insuflețirea pentru imperiali scăzuse considerabil. Axente se luptase în Februarie alături de trupele împărătești numai cu 200 de feciori. În luptele dela Mediaș numai prefectul din Hațeg Nicolae Solomon a luat parte cu două companii „căci acum a trecut să mai numărăm cu miile și zeci de mii“ cum spune Bărnuțiu la 11 Martie într'o scrisoare adresată delegației de la Viena.

Din această scrisoare aflăm încă vre-o câteva amănunte vrednice să fie notate. Unul din membrii delegației dela Viena — Laurian sau Maiorescu — a plasat în numărul din 15 Februarie 1849 al gazetei Ost-Deutsche-Post o corespondență din Ardeal, în care se criticau, cu tot dreptul, operațiunile militare din Ardeal. Sașii întrebuințară acest prilej pentru a lovi în Români și a indispune în contra lor pe generalul Puchner. Incidentele neplăcute cu ofițeri din armata imperială deveneau tot mai dese. Prefectul Prodanu Probu fu arestat sub cuvânt că a luat parte la arderea Aindului și după repețitele proteste ale comitetului nu fu slobozit, decât la începutul lui Martie, când generalul apelase din nou la a-

jutorul Românilor. Insuș Axente fu insultat de un ofițer cu numele Röhrich, ginerele redactorului sas Benigni, iar un alt ofițer cu numele Wolfram intra la Sibiu în curtea episcopescă, bătu pe un servitor și când protopopii Bădilă și Trombitaș îndrăsniră a interveni, fură și ei tratați cu cuvintele „Ihr Hundsfüter, Mordbrenner!“

Prin urmare jertfele, pe cari le-au fost adus Românilor erau deja nesocotite. Dacă ofițeri de rang inferior cutezau să-și bată joc de frunțașii noștri fără de teamă, aceasta dovedește, că atmosfera neprielnică pentru noi din jurul generalului Puchner fu recunoscută de toți. De aceea Bărnuțiu scria în scrisoarea amintită adineaori, abia câteva zile înainte de căderea Sibiiului, aceste șire caracteristice:

„...„Deci ajutor și numai ajutor, cât mai în grabă, până nu ne seacă toate fântănele din lăuntru și până nu ne pierd toată încredințarea în puterile noastre și providenția de afară. Nouă ne pare mult rău, că D-voastră nu v'ați respicat mai apriatu asupra acelu ajutoriu, de ce genere este: de oste, de arme, sau de bani. De toate acestea am avea prea multă trebuință. De bani, înțelesesăm, că ni-se va face pre seama nenorociților. De oste, v'am spus, că pentru prezente, nu este neapărată trebuința; — ci pentru venitor, cel mai mare ajutoriu, ce ni s'ar putea face, sunt armele și iar armele. Dv. să nu încetați a cere neîncetat, de atâtea ori de câte ori ne va sta prin putință, să ni-se trimită arme, arme, curând, căci fără arme nu e cu putință a forma putere militară din sânul nostru, văzând cu ochii, că până în ziua de astăzi mai mult de 1000 recruți sunt neîmbrăcați și neîntrarmați și așa în loc de a înmulți numărul oștitorilor pentru monarc și patrie, se apleacă a săpa șanțuri în jurul Sabiniului, cu făcătorii de rău împreună. Rușine ne eșpicată de atâtea neputință, când rebelii se recrutează cu arme și munițiune cu cea mai

mare iuțime. Conscrierea spre formarea altui regiment de margini în țara Oltului se începu de D. Oberleutnant Ursu, asemenea se proiectă și pentru Hațieg de D. căpitan Pannaiotu. Ci unde sunt arme? Apoi formarea de batalioane de linie, fără arme, în scurt nu se poate înființa, iar lipsa este foarte grăbitoare, fără de-a putea aștepta mult. D-voastră veți arăta această trebuință înaintea ministrului cu toată energia, până a nu despera, dacă nu vor a lăsa să piară acea simpatie fără exemplu ce au simțit-o și încă o simt Românii către monarhie... Dv. puteți cunoaște în ce nerăbdare ne aflăm văzându-ne între atâta pericol, fără de a ne putea afla undeva vre-o rază de mângâiere, care și altora împărțindu-o, să putem ridica sufletele amărâte și mai desperate“.

Bărnăuțiu, întocmai ca și lancu, aștepta această „rază de mângâiere“ dela Viena, unde lucra delegația tuturor Românilor din monarhia austro-ungară: din Ardeal, Bănat, Ungaria și Bucovina. Dar la petiția din 25 Februarie, care fu prezentată împăratului Francisc Iosif la Olmültz, delegația nu primi nici un răspuns. Ba în 4 Martie fu publicat textul faimoasei constituțiuni, care aduse o nouă desiluzie poporului românesc. În loc de un ducat românesc, care să cuprindă pe toți Românii din monarhie, ni-se ofereau din nou „egala îndreptățire a tuturor naționalităților și a limbilor, în toate raporturile vieții publice și cetățenești, care va fi garantată prin instituții potrivite.“ Câtă distanță dela această ofrandă mizerabilă și până la postulatele acum clare ale națiunii românești, care fixase, prin condeiul lui Ion Maiorescu, la 25 Februarie minimul ce se va putea cere: 1) Unirea tuturor Românilor din statul austriac într'o singură națiune independentă, sub sceptrul Austriei, ca parte întregitoare a monarhiei: 2) Administrație națională indepen-

dentă, politică și bisericească și 3) Convocarea grabnică a unui congres general al întregii națiuni pentru a se constitui.

Prin urmare acum era limpede, că în loc de raza de mângâiere pe care o aștepta poporul românesc, bătrânii noștri trebuiau să încerce o nouă desiluzie. Orientarea lor politică dăduse greș, căci acum și cei mai sceptici se convinseseră că domnia nu de mult inaugurată a tânărului Habsburg plutea cu deplină viteză către reacțiunea cea mai vrednică de osândit.

EPISODUL DRAGOȘ

Slăbiciunea imperialilor, perfidia lor și răspunsul dat delegației românești de către împăratul, trebuiau să aducă desamăgirea tuturor fruntașilor noștri. Ea se și produse și în vreme ce „nozorile” și „protestele” cunoscute, cari au fost redactate și prezentate feluritelor autorități până în vara anului 1849, reoglindesc profunda amărăciune a unui popor, care se vedea înșelat, sufletul lui Iancu și al tovarășilor săi din munți fu prididit de îndoeli. Lăsat la voia întâmplării, fără arme suficiente și fără celelalte mijloace materiale necesare pentru un războiu înverșunat, Avram Iancu văzu cel dintâiu, că îndeplinirea integrală a aspirațiilor noastre o putem aștepta numai dela noi înșine. Corabia națiunii, care căuta limanul mântuirii și care se opoșise sub aripele pajurei austriace, trebuia deci îndreptată spre alte meleaguri. De aceea trebuie să credem pe căpitanul Ivanovici, care dealmîntrelea era un calomniator de rea credință, că în sfaturile dese ale lui Iancu cu refugiații de peste Carpați: Alecu Goleșcu, Racoviță (Vișian), N. Ionescu, Bălăcean, Adrian și Iscovescu „fu înjurat M. S. Impăratul”. Generația aceasta de conducători ai Românilor din Ardeal era atât de dornică să constituie națiunea noastră și să-i asigure

viitorul, încât e cu neputință să nu fi văzut clar felonia Habsburgilor și dacă ne-ar fi rămas informații despre acele întruniri intime, ele desigur ar ști să ne povestească scene impresionante. Cei ce luau parte la aceste întruniri erau încă tineri și chiar Alecu Golescu, ale cărui păreri le-am văzut, nu era atât de înaintat în vârstă, pentru ca insuccesul momentan să-l fi descurajat. La acestea mai adăugăm știrea, ce fu trimisă din Moldova în tabăra lui Iancu și anume, că înțelegerea austrò-rusă a eșuat și că deci ajutorul rusesc nu va veni să salveze monarhia habsburgică. Știrea era eronată firește, dar primită din Moldova, trebuia să impresioneze pe Iancu și pe tovarășii săi.

În aceste condiții sosi, către sfârșitul lui Aprilie, un trimis special al guvernatorului Ludovic Kossuth, cu misiunea de a angaja tratative de împăciuire cu conducătorii Românilor.

Dictatorul Ungariei, după atâtea încercări infructuoase de-a înfrânge rezistența Românilor cu putere înarmată se hotărî, în fine, să inițieze tratative cu Românii. La începutul lui Martie scria lui Csányi, comisarul din Ardeal, că îl trimite la Sibiu pe Entimie Murgu, ca să facă desbinare în comitetul de apărare compus din Sași și Români. „E un om ambițios“, spune Kossuth, „dar nu mă va înșela, dacă primește o misiune. În tot cazul avem garanție, că nimeni nu va izbuti să strice mai rău chestiunea românească, decât cum este, s'o amelioreze poate“. Dar în curând după aceasta comitetul național se răsleți după cucerirea Sibiului de generalul Bem, membrii săi se refugiară, împreună cu Bărnuțiu, peste Carpați. Misiunea lui Murgu deci nu mai avea nici un rost.

În afară de acest fruntaș bănățean, care a jucat un rol însemnat în mișcarea noastră dela 1848, în preajma lui Kossuth mai erau câțiva deputați români din Banat, Bi-

hor și chiar din Ardeal. Dintre aceștia Kossuth alege pe deputatul Beiușului Ioan Dragoș, pentru a-l trimete în tabăra lui Iancu.

Astfel se prezintă acest om nefericit în ziua de 19 Aprilie 1849 la Brad, de unde trimese în tabăra din Mihăileni prin o ștafetă o scrisoare la adresa lui Iancu și Buteanu, invitându-i la o convorbire.

Dragoș nu era necunoscut în fața opiniei românești din Ardeal. După adunarea dela Blaj el lansase un apel către românii ardeleni, invitându-i să urmeze curentul politic al lui, Kossuth primind uniunea Ardealului cu Ungaria. „Eu sunt aici moștean ca și Maghiarul, dar numele lui pătrunde astăzi sfera înseninătoare, el merge înainte și-mi face cale, eu cu dânsul voi pași, și când va veni vremea eu voi pași înainte și el după mine“. Acest ideal politic, care renunța din capul locului la izbânda necondiționată a națiunii românești fu respins de către ardelenii patrioți. Deputații români, între cari și Dragoș, nu fură în stare să câștige aproape nimic în timpul celor opt luni cât au stat la dieta din Pesta și Debreșin. Generația lui Kossuth își făurise deja doctrina despre unitatea politică a națiunii ungurești, care nu suferă în cadrele statului ungar altă naționalitate decât cea maghiară. Crescut într'un mediu curat unguresc cum era Oradea Mare, lui Dragoș nu-i fu greu de a primi această doctrină și a se angaja să facă propagandă pentru ea și între conducătorii români.

Astfel porni el în Munții Apuseni, după ce avuse o convorbire cu Kossuth dela care totuși nu primi nici o instrucție. Din corespondența sa se vede lămurit că Dragoș, deși conștient de primejdia în care se aventura luând asupra sa sarcina de-a împăca pe Unguri și Români, cari se aflau în plin războiu, servea totuși orbiș interesele gu-

vernatorului ungar, trădând în aceeași vreme cauza românilor din munți.

Kossuth era atunci într-o foarte favorabilă situație politică. Armatele sale câștigă victorie după victorie atât în vestul Ungariei cât și în Ardeal. Asediul cetății Buda, a cărei garnizoană austriacă era gata să capituleze, îi sporea tot mai mult șansele. Chiar și în constelațiunea internațională spera o îmbunătățire prin sprijinul Franței și încrederea sa se întemeia și pe faptul că tratativele austro-ruse nu vedeau nici un rezultat concret. E clar că împăciuirea Românilor Kossuth o considera ca posibilă numai sub o singură condiție: depunerea armelor și supunerea necondiționată.

La întrunirea care avu loc în satul Mihăileni între Dragoș și Avram Iancu, Buteanu și alți câțiva fruntași, deputatul bihorean prezintă propunerea de a se face pace. Cum însă nu avea nici o instrucție, și cum nu putea oferi nici o garanție că tratativele aceste pot duce la un rezultat pozitiv, el fu sfătuit să se întoarcă la Debrețin, de unde să aducă în scris condițiunile formulate de Kossuth. Prefectul Vasile Moldovan, care a luat parte la această întrunire, ne povestește că s'au schimbat vorbe foarte violente, mai ales între Dragoș și Buteanu, care pretindea înainte de toate recunoașterea naționalității române.

Această întrunire a avut loc cam în 23—24 Aprilie, după care Dragoș plecă imediat prin Vașcău, Oradea la Debrețin pentru a-i referi lui Kossuth.

Iancu aviză despre acest eveniment pe toți prefectii și tribunii din munți. Axente fu dela început de părerea să nu se discute cu ungurii; marea majoritate a fruntașilor români dorea însă o discuție. În raportul său, Iancu zice că mai ales Buteanu ar fi insistat pentru continuarea tra-

tativelor. Dar e clar că și Iancu însuși dorea o asemenea încercare pentru a afla intenția guvernului unghuresc și pentru a cunoaște situația politică internațională dela care, după vorbele lui Golescu, putea spera o îmbunătățire. Dragoș isbutise a stabili un armistițiu pentru durata tratativelor și, întorcându-se acum din Debreșin, reluă din nou firul tratativelor. El aducea, cu sine, ce-i drept, o serie de concesii din partea lui Kossuth, dar nu aducea nici decum confirmarea armistițiului. Dimpotrivă, Kossuth dăduse ordin ca operațiunile militare să nu fie întrerupte nici în cursul tratativelor.

În ziua de 3 Maiu avu loc a doua întrevedere dela Mihăileni. Iancu și Buteanu invitară pe Dragoș la Abrud, pentruca a discuta cu răgaz concesionile oferite de Kossuth.

În scrisoarea lui Kossuth către Dragoș sunt mai multe vorbe decât concesii, oferite unei națiuni care a sângerat pentru drepturile sale. „Imi pare rău din inimă de nefericirea războiului civil și m'aș ține fericit, dacă l-ași putea curma, nu prin ascuțișul săbiei inexorabile, ci cu ramura de oliv a păcii oneste“. El promite Românilor de a-i face părtași, în măsură egală cu toți locuitorii Ungariei, fără deosebire de limbă și religiune, *la drepturile și libertățile comune*. Dar o asemenea concesione nu oferea nimic nou. Românii nu o primiseră nici în Maiu 1848 și nu erau mulțumiți cu o deslegare ca aceasta nici în Septembrie anul trecut, când se supărară că Șaguna stătuse de vorbă cu guvernul din Pesta. Dar dacă guvernul lui Kossuth credea sincer într'o asemenea formulă, de ce n'a stărunit ca parlamentul să voteze o lege despre egala îndreptățire a națiunii române? Chiar scriitorii unguri spun, că parlamentul ar fi avut timp pentru aceasta și că ezitarea sa, nu fără de-o anume intenție, ar fi con-

stituit o greșeală capitală a politicei lui Kossuth față de naționalități. Nici garantarea liberei întrebuințări a limbii poporului român, atât în școli, biserici, la ceremoniile sale religioase, cât și în viața comunală, precum și instituirea lor în funcțiile civile și militare ale statului nu mai aveau nici un farmec asupra frunțașilor noștri, ci dimpotrivă toate aceste, primite de ei, ar fi însemnat o retractare, o părăsire a programului național formulat pe Câmpia Libertății și proclamat cu atâtea nădejdi în petiția dela 25 Februarie 1848. În fine Kossuth punea în vedere Românilor, că *va trage un vâl peste delictele politice din trecut*, cu excepțiunea lui Șaguna, care a îndrăznit să cheme pe Ruși în țară. Iancu, la prima cetire a acestui act, obiectă, că fraza aceasta e prea puțin clară pentru a deduce din ea o amnestie generală, fără de care nici nu se poate discuta mai departe. Dragoș văzu că obiecțiunea lui Iancu e îndreptățită și scrise îndată lui Kossuth, cerându-i o interpretare.

Această scrisoare a lui Dragoș către Kossuth e un document clasic. Ea ne desvălește gândul adevărat, de care era călăuzit guvernul ungar :

„Tocmai plec spre Abrud cu Vițian (Racoviță),... un șef român, care de data trecută m'a primit acolo. Acum sprijinindu-se pe cuvântul meu a venit la Brad, să mă primească aici și să mă însoțească. Eu cred mult, că vom izbuti, dar din scrisoarea D-voastră foarte prețioasă, primită de altfel pretutindenea cu mare bucurie, nu apare asigurată amnestia, decât pe seama a câtorva oameni. D-voastră spuneți, că sunteți gata a trage un vâl peste delictele politice și nu că acordați într'adevăr o amnestie. Aceasta am observat-o și eu numai acum, după ce oamenii mai cu temperament au început să-i analizeze înțelesul și să nu fie nicidecum atât de precauți a trage concluzia, după

scopul ce ni l-am propus. Intr'adevăr ar trebui să-mi deplâng acțiunea onorifică, dacă m'ar prinde de cuvânt și ar da ei înțeles acestui lucru, iar nu D-voastră, căci mulți oameni lucrează acum după voia lor, dar în numele națiunii. În afară de aceasta, după ce m'am hotărât să mă duc în mijlocul poporului înarmat, la care e răspândită părerea, că numai de aceea îi provocăm să depună armele, pentru ca să-i măcelărim, și cum mă duc la ei să-i capacitez, dacă în cursul acțiunii mele, ei ar fi atacați din poftă de glorie, ceea ce nu este imposibil, deși am comunicat d-lui colonel Banfy scrisoarea D-voastră, atunci *eu voiu cădea jertfă zelului meu*. Iar dacă s'ar întâmpla aceasta, atunci eu vă rog pe onoarea patriotică a D-voastră, să dați publicității aceste șire pentru ca să vadă toți, că am căzut nu din vina mea, ci dintr'a altora. Să-mi fi dat D-voastră împuternicire numai pentru un armistițiu de 48 ore, aș fi cu desăvârșire liniștit și sigur de reușită, dar în chipul acesta totul atârnă de concepții, dispoziție și noroc“.

Prin urmare, când Dragoș pleca la Mihăileni, el știa că nu mai există armistițiu și că Iancu va fi probabil atacat în cursul tratativelor de către armata ungurească concentrată la Brad. Cu toate acestea el s'a dus liniștit la întrunirea din Mihăileni, a mințit pe Iancu, determinându-l să slăbească paza munților și să dimită o parte din tabăra sa, sub cuvânt, că până ține armistițiul n'are să se teamă de invazia Ungurilor. Dragoș a fost primul din seria de mari trădători ai istoriei noastre contemporane.

Când a primit Kossuth epistola lui Dragoș, a scris îndată cu creionul pe margine următoarea frază: „Nu mă dimit la nici un fel de interpretare; cine va cere, va primi interpretare, armistițiu la nici un caz“. După acest ordin a lui Kossuth, se redactă răspunsul către Dragoș

pe care-l îndreptă guvernatorul și în concept, dându-î următoarea stilizare: „Eu nu consider de compatibil nici cu onoarea, nici cu interesul patriei, ca guvernul să facă inițiativa veșnicilor apropiieri de dușmanii înarmați ai patriei, cari pot fi socotite ca o lașitate. De aceea nu mă mai dimit la nici o interpretare. Nu noi suntem, cari avem de cerut ceva. Cine vrea grație să se anunțe, să petiționeze. Dacă n'ar face-o, ei bine, vor hotărî armele drepte. Nu numai că nu acord nici un armistițiu, dar am poruncit să se trimită în Zărând puteri noi și un comandant energic, iar *luptă să fie imediat continuată*“.

Dar când se scria această scrisoare din Debreșin, trădătorul Dragoș își ispășise deja păcatul. Evenimentele, cari trebuiau să ducă deci la un desnodământ tragic, s'au desfășurat astfel.

A doua zi după sosirea lui Dragoș la Abrud, în 4 Maiu, se ținu o conferință în casa viceprefectului Ioan Boer, primarul orașului. Dragoș ceti scrisoarea lui Kosuth dia 26 Aprilie, care nu mulțumi decât o mică parte din cei prezenți. Bătrânul Micaș, tatăl prefectului, observă că prefectii nu sunt autorizați să încheie asemenea învoeli fără de știrea comitetului național și fără de guvernul austriac. Iancu aprobă această părere. Când Dragoș a cerut depunerea și predarea armelor, Iancu a răspuns că aceasta nu se poate, fiindcă Românii au motive de a nu se încrede în făgăduințe. Dragoș replică însă, că el cunoaște sentimentul poporului și știe sigur, că dorește pacea să i se dea voie a vorbi numai odată către popor și se va dovedi, că toți sunt gata să depună armele. Iancu se învoi la aceasta și convocă o adunare pentru ziua următoare la Câmpeni.

Prefectul Moldovan povestește, că după conferința din Abrud s'a dat o masă strălucită la casa lui Șuluț Simio-

nuț. Stăpânul casei a închinat în sănătatea lui Dragoș, făuritorul păcii, iar acesta, uitând unde se află și cu cine are de-a face, ridică paharul în sănătatea lui Kossuth. Îndrăzneala lui Dragoș îl făcu pe lancu să se ridice în picioare și încrețindu-și fruntea, după obicei, când era mândros, căută, ca un leu rănit, împrejur. Nimeni nu mai îndrăzni a da vre-un semn de complăcere la toastul, ce se ținu pentru Kossuth.

Temeritatea lui Dragoș o dovedesc și cuvintele, pe cari le spuse lui lancu la Mihăileni: „Despre armistițiu sunt asigurat prin cuvântul lui Kossuth. Fiți liniștiți, că în toată Ungaria nu s'ar afla un suflet de om, care să îndrăznească a compromite pe Kossuth“. Apoi adause în glumă: „Dacă n'aș fi eu sigur despre încetarea armelor pe timpul cât voi petrece la voi, nu aș intra în munți atât de liniștit și nu m'aș da, așa zicând, pe mâna voastră“. Spunea deci cu bună conștiință un neadevăr și își permitea încă a face glume pentru a induce în eroare pe fruntașii noștri.

În 5 Maiu se ținu o adunare mai mică în capul Abru-dului, apoi una mai mare în Câmpeni, unde se adună o imensă mulțime de Moși, cărora lancu le expuse scopul misiunii lui Dragoș. Acesta se urcă pe-o masă și începu să vorbească. Spuse că și el e Român sincer, de-un sânge și de-o lege cu ei, că și el vrea fericirea și înflorirea națiunii sale. Apoi explică poporului manifestul lui Kossuth, îl invită să depună armele și să trimită o delegație la guvernul unguresc pentru a-și prezenta doleanțele.

Dragoș fu întrerupt de ascultători îndată la început și adeseori în cursul vorbirii sale, care nu plăcu. Cu toate că era un bun orator, totuș avea ceva respingător în sine. Era de statură mijlocie, dar bine făcut. Avea fruntea lată, fața rotundă și neagră, sîricată de vărsat. Ochii în-

tunecați, foarte mobili, aveau o căutătură de lup. Ceeace trezi murmurul de protestare al mulțimii fu mai ales faptul, că încărcând de laude pe Kossuth, acoperi de injurii casa domnitoare.

După Dragoș s'a urcat pe masă vice-prefectul Ioan Boeriu, pentru a șterge impresia rea, ce-o făcuse deputatul bihorean. N'a reușit însă. Iancu a îndemnat poporul să cumpănească bine ce hotărăște și să nu se lase înșelat de nimeni. Centurionul Samuil Morariu puse lui Dragoș mai multe întrebări într'un mod atât de isteț, că poporul îl aplaudă frenetic, când se declară nemulțumit cu răspunsurile, ce le primi. În fine Dragoș mai încercă odată să convingă adunarea, promițând bani și mai ales bucate poporului. Dar nu izbuti nici de astădată. Cei mai mulți declarară, ce-i drept, că vreau să încheie pace, însă numai cu stirea comitetului național și a împăratului și cu condiția, ca *soldații unguri să nu calce de loc în munți.*

Aceasta cred, că va fi fost și părerea lui Iancu, pe care și-a format-o în cursul celor două luni din urmă, după ce s'a convins, că este cu totul inutilă vărsarea de sânge, fără de-a obține o garanție pentru viitor. Numai puține sate (Buciumul și Abrudsat), îndemnate de preoții lor, au declarat, că vor depune armele.

În după amiaza zilei următoare, 6 Maiu, care fu o zi de Duminecă, Dragoș, după ce făcu pe Abrudeni să fâl-fâie pe casele lor tricolorul unguresc și după ce institui un consiliu orășenesc, care depuse jurământ lui Kossuth, ținu o nouă conferință, în biserica unitară din Abrud, împreună cu Românii și Ungurii din oraș. Iancu, care sosise târziu din Câmpeni, văzu cu mirare steagurile ungurești și, la conferință, ascultă uimit tiradele patriotice ale lui Dragoș. Din atitudinea Ungurilor el putea să deducă o

înțelegere tacită cu ei. Și de fapt, în mijlocul discuției, ce se înfierbântase, sosiră, una după alta, știrile, cari anunțau că o armată ungurească se apropie de Abrud. Iancu întrebă pe Dragoș, cum se poate aceasta câtă vreme armistițiul n'a fost denunțat. Dragoș a răspuns că nu știe nimic și că nu vrea să creadă pe curierul. El scrisese totuși lui Hatvani, comandantul armatei ungurești, și peste o oră plecă împreună cu primarul Boeriu să-l întâmpine și să-l determine a renunța să intre în Abrud. Dar nu reuși. Instrucțiunile comandantului ungar, pe cari le cunoștea și Dragoș, îi porunceau o acțiune imediată. El intră deci, seara târziu, în Abrud, pentru a executa planul conceput cu atâta perfidie de Kossuth, la a cărui onoare patriotică în zadar apelase trădătorul român.

AVRAM IANCU ÎN TOIUL LUPTEI

Intrarea armatei lui Hatvani în Abrud desvăli planul perfid al guvernatorului ungar. Acum nu se mai îndoia nimeni, că acțiunea lui Dragoș a fost numai o cursă întinsă fruntașilor din munți pentru a-i desarma. În raportul, pe care-l trimise comandantul ungar lui Kossuth în ziua de 7 Maiu, cetim din cuvânt în cuvânt următoarele : „În scrisoarea mea de ieri am expus motivele, cari m’au determinat, să atac Abrudul, fără să mai aștept sfârșitul tratativelor deputatului Dragoș, în conformitate cu instrucția, ce am obținut, pregătit la bine sau la rău“. Deci Hatvani primise instrucții pentru atac. Dela cine? Desigur dela Kossuth. În arhiva acestuia nu găsim însă aceste importante acte. Cineva a avut interesul să le sustragă, sau ele vor fi fost trimise Ministerului de Războiu cu prilejul anchetei, care s’a instituit contra lui Hatvani. Știm însă că scrisoarea din 6 Maiu o primise Kossuth în 11 sau 12 Maiu, după ce scrisese lui Dragoș, că a dat ordin trupelor ungurești să atace imediat. Așa dară tot Kossuth dăduse ordinul de-a ataca pe Iancu fără să mai aștepte rezultatul tratativelor.

Acest Hatvani, de meserie avocat, adusese o trupă mobilă la Brad, unde, în mod interimar i s’a dat co-

manda tuturor trupelor detașate acolo. Nu-i cunosc mai de aproape viața, dar, din corespondența sa cu Kossuth se vede ce suflet josnic și-a găsit guvernatorul ungar pentru a-și executa planul. El plecă din Brad cu o companie din legiunea germană, o companie din batalionul al 16-lea, trei companii din trupele sale mobile, o companie din trupa dela Cenad și 70 de oameni din trupa lui Revițchi. Un tun de trei funți și două tunuri de câte doi funți, precum și 40 de husari (călărași) completau puterea sa armată.

Tabăra dela Mihăileni fu risipită cu ușurință, deoarece numărul Moșilor, cari țineau pază, fusese redus în mod considerabil, avându-se încredere în armistițiu. Numai ici-colea întâmpină Hatvani rezistență din partea cetelor de Români împrăștiate dealungul drumului până la Abrud. În seara de 6 Maiu deci, după orele 10, el izbuti să intre în oraș, primit cu însuflețire de Ungurii din Abrud. Îndată încunjură cu posturi întărite orașul și împreună cu Ungurii abrudeni se apucă să dezarmeze pe Români. A doua zi fruntașii români, cari n'au putut să se refugieze, fură arestați. Intre ei erau și prefecții Ioan Buteanu și Dobra. Hatvani însuș a străpuns cu sabia pe un Român din Roșia cu numele de Crișănuț, iar soldații săi sălbatici atacau pe Români pe stradă, străbăteau în casele lor, pângăreau, jefuiau și ucideau fără deosebire de vârstă și sex, iar în vreme ce toate aceste fapte dovedeau, că Hatvani se considera în plin războiu, trădătorul Dragoș trimitea scrisori lui lancu la Câmpeni, provocându-l să depună armele și asigurându-l, că nu i-se va întâmpla nimic.

Avram lancu izbutise a aduna, în cea mai mare grabă, la Câmpeni, pe gardiștii din Abrud și Roșia. Tulnicul sună din nou chemând la arme pe Moșii împrăștiați prin

satele din munți. Încă la 7 Maiu Hatvani află, prin spionii săi, că lancu adună masse mari de oameni la Câmpeni și că, unindu-se cu prefectii Balint și Axente, pregătește atacul contra Abrudului. De fapt încă în aceeași zi lancu ocupă înălțimile, cari dominează șoseaua dintre Câmpeni și Abrud, primejduind comunicația dintre Hatvani și detașamentul de soldați, pe care îl trimisese la Roșia.

În 8 Maiu lancu avea adunată la un loc întreaga sa armată și cum veștile din Abrud erau tot mai rele, el se pregăti să atace pe Unguri. Ținu o cuvântare înflăcărată Moșilor săi iubiți și îi împărți în șase coloane, arătând fiecăreia locul ce avea să ocupe. Trei coloane s'au postat în dreapta, trei în stânga drumului mare, ce duce dela Câmpeni, prin Abrud, la Zlatna. La partea dreaptă, la *Știurt*, s'a postat bravul preot și subprefect *Simeon Groza* din Rovina, mai încolo, la Cernața, au luat poziție tribunul Nicolae Corcheș și prim decurionul Jambor. Și mai departe, către drumul mare, de-asupra morilor, au ocupat înălțimile tribunii Clemente Aiudeanu și Russu. De partea stângă s'au postat coloanele în următorul mod: înălțimile către Roșia, le-a ocupat tribunul Mihail Andreica; mai încolo în fața Abrudului, la Surupostu, s'a postat tribunul Faur cu Buciumanii. Celelalte înălțimi în apropierea șoselei către Câmpeni și în fața tribunilor Aiudeanu și Russu, au fost ocupate de trupa principală care stetea sub comanda fostului prefect dela Câmpie, preotul Vlăduț. În fine Axente Severu, care se afla cu tabăra sa în apropierea Zlatnei, fu desemnat să ocupe, la Dealu Mare, drumul spre Abrud. Astfel, printr'un plan pe cât de simplu, pe atât de genial, dușmanul era închis ca într'o cușcă. Când a observat Hatvani aceasta, a făcut o încercare ca să-și deschidă calea spre Brad. El trimise în grabă compania Revițchi, să ocupe defileul

dela Bucești și în aceeaș vreme atacă în direcțiunea Cer-
niței aripa dreaptă de sub comanda tribunului Aiudeanu și
prim decurionului Jambor. Ei fură respinși și alungați până în
oraș, deși erau sprijiniți în operațiunile lor de artileria pe
care o aveau.

La aripa stângă, către Roșia, lupta a fost mai sân-
geroasă. Hatvani mai trimise o companie de ajutor deta-
șamentului din Roșia, care fu întărit și de Ungurii de
acolo cu un corp de vre-o 650 oameni. Observând că
sunt încercuți, ei trimiseră curier după curier, la Abrud,
pentru a cere ajutor. Pe drum însă curierii fură îm-
pușcați sau prinși de către Români. Atunci în 8 Maiu,
după amiază, atacară pe tribunul Andreica, socotind, că
ar putea să-și facă drum până la Abrud. Dar în zadar
tribunul Andreica stetea neclintit ca o stâncă. De cinci
ori după olaltă fură repetate atacurile cu o desperare, ce
creștea mereu. Spre seară, Andreica își aruncă cu toată
puterea asupra dușmanului și îl puse pe fugă. O com-
panie de-a lui Hatvani a fost împresurată și măcelărită
total. Unii au scăpat cu fuga pe întunec, alții s'au ascuns
în minele sau casele din Roșia, unde au fost găsiți și
omorâți. Către miezul nopții, Hatvani putu să vadă cerul
înroșit dinspre Roșia, care ardea. În neputința sa, l-a cu-
prins atât de mare furie, încât a poruncit să fie împușcați
în piață mai mulți Români, între cari și tribunul Molnar.
Ungurii au pierdut în lupta de pe deal, în mine și în
Roșia, vre-o 300 de morți.

Dimineața, în 9 Maiu, Avram Iancu ținu cu prefectii
Balint și Vlăduț și cu tribunul Nicolae Corcheș sfat de
războiu și hotărî ca în ziua aceasta, la 3 ore după amiază,
să facă un atac general. Planul era ca atacul să-l în-
ceapă Iancu în aripa stângă cu coloana lui Andreica, și

apoi, în aceeaș vreme, să urmeze un asalt înfricoșat în toate punctele frontului.

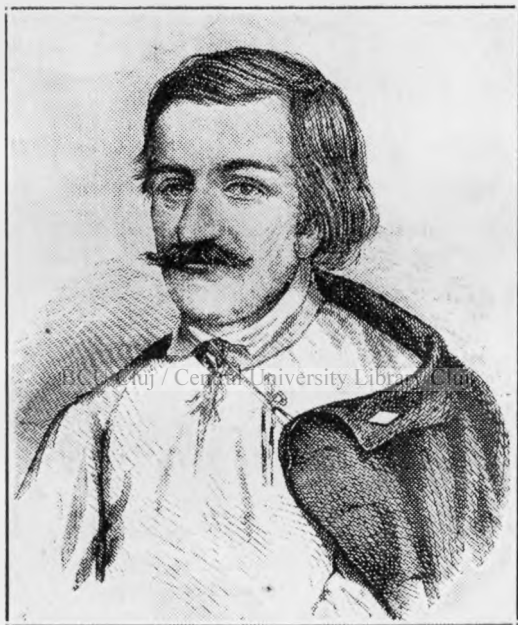
La orele 3, după cum ne povestește atât de frumos Iancu, aripa stângă a început atacul. Bravul tribun Andreica s'a aruncat cu atâta curaj asupra dușmanului, încât în timp mai scurt de o oră l-a fugărit până în fața orașului. Tribunalul era acum pe o înălțime înaintea Abrudului. Cele trei coloane din aripa dreaptă, cari au atacat deodată, se apropiau și ele de oraș, de oarece Hatvani a trebuit să se retragă pe toate punctele. Iancu comanda bătălia, alerga în punctele în cari focul era mai ucigător, îmbărbăta și împărțea porunci. Când află că Ivanovici, căpitanul, care era în centru lângă prefectul Vlăduț, prin ezitarea sa de-a ataca, primejduia izbânda, se duse însuș acolo și dete poruncă Popei Vlăduț să înceapă atacul. Mai întâiu' au pornit vânătorii și cu focurile lor bine ținute au respins pe tiraliorii dușmanului. Atunci trupa de căpetenie a lui Hatvani și-a luat inima în dinți și a făcut un contra-atac repede asupra centrului nostru. Vânătorii au susținut cu bravură atacul și nu s'au urnit din loc. În acel moment harnicul prefect Vlăduț, cu sabia în mână, s'a aruncat în fruntea lăncerilor, în două coloane, asupra grosului armatei dușmane. Acest asalt a fost hotărâtor. Frontul lui Hatvani se clătină. Incordările ce le făcea cu cele trei tunuri nu mai aveau nici un folos și respins de pretutindenea fu silit a se retrage în oraș, strâns blocat.

Raportul lui Hatvani, deși nu recunoaște înfrângerea, totuș, desbrăcat de minciunile și exagerările cu cari caută a se justifica, confirmă acest fapt: „Lupta a fost grandioasă; rebelii (adecă Români) fură respinși și urmăriți cu mari pierderi în toate punctele, fiecare asalt nou al lor ne aducea o nouă biruință și până noaptea târziu aveam convingerea că această zi va fi ziua glorioasă

a războiului nostru pentru neatârnavare, de oarece pe când noi toată ziua abia pierdeam 10 oameni, am acoperit cu cadavrele rebelilor toate poenile. Toate pierderile noastre fură 17 soldați și 2 ofițeri, iar din partea dușmanului au căzut mai mult ca două mii. Dar după ce se înoptă, poporul acesta sălbatec deveni și mai curajos, repetând mereu atacurile sale. Armata mea împrăștiată împrejurul orașului se ținu eroic și respinse toată noaptea, cu foc ce nu mai contenea, pe dușmanul enorm de numeros. Puterile nu ne slăbeau de loc și eram atât de îndârjiți, încât spre dimineață, când muniția ne-era pe isprăvite, eram gata a rezista numai cu baioneta. Totuș cugețând, că armata mea micuță și obosită tot nu va putea rezista acelei masse, care consista din cel puțin 30 mii de capete, dintre cari zece mii înzestrați cu puști, dimineața la orele patru, după ce am luat cu mine pe Ungurii din oraș, am dat ordin de retragere..."

Oricine cunoaște limbajul rapoartelor de războiu vede clar în aceste șire înfrângerea lui Hatvani, pe care însă el nu vrea s'o mărturisească. Cifrele sale sunt, firește, cam de zece ori mărite, căci numărul celor căzuți din partea noastră a fost foarte redus; căpitanul Ivanovici ne vorbește de 2 morți și 8 răniți, iar în cât privește numărul armatei lui Iancu, știm cu siguranță, că el nu avea decât 1234 puști și că tribunul Andreica a condus în această bătălie numai 50 de pușcași și 300 de lăncieri.

Retragerea lui Hatvani pe ploaie și negură fu desnădăjduită. Tiraliorii săi, cari se luptau în jurul orașului, fură abandonați de comandantul lor. Trecând printre coloanele tribunilor Corcheș și Olteanu și ale primdecurionului Jambor de-o parte, iar de cealaltă printre cele ale tribunilor Aiudeanu și Russu, lupta a fost foarte sângeroasă. Mulți Unguri din Abrud, fără deosebire de vârstă și sex, și-au

AVRAM IANCU
in anul 1850.

găsit aici moartea, alături de soldații îngâmfatului Hatvani. Alții s'au întors la Abrud, unde cu ultima sforțare au încercat să se apere din biserici, case și pivniți, până când fură cotropiți și omoriți de armata victorioasă. Prin zgomotul focului de puști și tunuri se deslușeau strigătele lăncierilor români: *Inainte feciori, Cureți la vale, Dați pe moarte, că acu-s ai noștri*, și din când, în când vaietele celor învinși: *îndărăt, îndărăt, ne prăpădim, toți ne prăpădim*.

Hatvani scrie lui Kossuth că „unul din căpeteniile rebelilor prinși, cu numele Dobra, care a vrut să fugă sărind pe fereastră *în această noapte tristă*, a fost măcelărit pe stradă“. Fapt e că infamii honvezi l-au silit să sară pe fereastră, pentruca în tovarășie cu Ungurii din Abrud să-l omoare. Vederea cadavrului său și a celorlalți Români uciși trezi pofta de răzbunare a lăncierilor. Abrudul fu aprins și dacă nu venea Axente cu trupa sa, care nu luase parte la luptă, cădea cu totul pradă păcatului de-a fi cauzat, în bună parte, acest dezastru.

RĂSPALATA TRĂDĂTORULUI

În noaptea fatală a Abrudului, o umbră de om se strecura pe ulițele strâmte căutând refugiu. Era Ioan Dragoș deputatul, solul de pace a lui Kossuth și trădătorul neamului său.

Alt om, care ține la poporul din al cărui sân a răsărit, și-ar fi dat seamă, că săvârșește un îndoit act de trădare dacă își continuă acțiunea și după reluarea atât de bruscă a operațiunilor militare. Nu așa însă Dragoș. Suflet de rob, pentru care naționalitatea română era numai un mijloc de a face carieră în societatea și în lumea politică maghiară, nenorocitul *făcător de pace* își urma opera blestemată și după intrarea lui Hatvani în Abrud. El știa acum de ce nu-i acordase guvernatorul Ungariei armistițiu. Avea dovada despre intențiunea adevărată a lui Kossuth cu privire la problema română. După arestarea lui Dobra, Buteanu, și a celorlalți frunțași, cu cari desbătuse cauza păcii putea să aprecieze valoarea asigurării date de Kossuth, când garanta inviolabilitatea persoanelor cu cari ar fi stat de vorbă trimesul său. Totul a fost călcat în picioare de dragul unei biruințe ieftine, și totuși Dragoș nu s'a simțit îndemnat a se întoarce ori cel puțin a se opri pe loc în întreprinderea sa. Așa a fost totdea-

una mentalitatea trădătorilor noștri, a căror privire căuta numai spre ținta dușmanului. Dragoș nu vedea suferințele fraților săi, nu auzea vaietele lor desperate și nici nu-l mișca sângele vărsat cu atâta nobleță de martirii neamului românesc. El ținea să-și servească stăpânul în orice împrejurări. De aceea primul cuvânt care se desprinse de pe buzele viteazului și nobilului prefect Ioan Buteanu fu o apostrofă care ar fi ucis moralmente pe oricare bun Român :

„Trădătorule“ !!!

În zăpăceala sa, Dragoș băjbâi o scuză și în loc de a-și veni în fire, în ultimul moment, apără pe Kossuth în potriva blestemelor îndreptățite al acelor cari se vedeau trădați în mod infam. Intrarea în sală a lui Hatvani și a ofițerilor maghiari puse capăt inchizitorului.

În aceeași zi, Dragoș scrisese o epistolă lui Iancu la Câmpeni, invitându-l a se întoarce la Abrud : „să fii convins că atât persoana, cât și onoarea D-tale vor rămânea fără vătămare și neatinsă, precum ți-am împărtășit pe baza împuternicirii mele cuprinse în scrisoarea d-lui Ludovic Kossuth, președintele țării noastre și să fii convins că nu are, nu poate să aibă țara ungurească un fiu atât de prăpădit, care să cuteze a vătâma asigurarea dată în numele țării, de aceea să urmezi îndemnul meu și să desminți prin fapte opinia pricinuită de îndepărtarea D-tale“ ..

Din două lucruri una : trădătorul ori era fanatic încrezut în posibilitatea reușitei sale și de aceea nu vroia să vadă că dublul joc, la care se dăduse, era descoperit, ori, sub scutul armelor ungurești, îndrăzneala să mai adauge un nou act de felonie. E limpede că Hatvani dorea să aibă pe Iancu în mâinile sale. Chemarea aceasta scrisă ungurește după ruperea armistițiului, care înlătura

posibilitatea oricăror negociațiuni, fu trimisă sub inspirația comandantului ungar, a cărui unealtă se făcu deci Dragoș.

În 7 Maiu el adresă un apel către „poporul român din Abrud și din prejurul acesta“ pentru a-l convinge să depună armele „întru mărturisirea păcei și supunerii cătră țară și ocârmuire“. Se miră că la Buceșdi și Mihăileni, Ungurii, deși era armistițiu, au găsit *loagăre cu mână armată*. Deci, după el, Românii au călcat armistițiul, deoarece, „cătanele întru aceeaș nădejde, că toți veți depune armele jos, s’au cărat la Abrud“. Iși îngăduia așa dar să fie și cinic și, în fine, să facă aluzie la „amăgitorii nebuni“, de cari nu trebuie să asculte.

Apelul lui Dragoș a rămas fără de nici un rezultat. Poporul simțea și înțelegea, cu mintea lui simplă, că a fost trădat de *ablegatul* trimis de Kossuth.

Iancu spune în raportul său, că după adunarea din Câmpeni (5 Maiu), vreo câteva puține sate, obosite în urma războiului, s’au declarat gata a depune armele, ceea ce au și făcut. Mai târziu și șatele acestea au revenit la datorie și s’au luptat alătura de celelalte împotriva Ungurilor. Dintr’o scrisoare a lui Dragoș către Hatvani, aflăm că Buciumanii și unii Câmpenari sub conducerea preoților ar fi declarat, că depun armele, acum însă nici aceștia n’au mai vrut să dezarmeze.

Încă două ștafete mai trimise Dragoș la Iancu, invitându-l în 7 și 8 Maiu să vină la Abrud. Iancu nu răspunse decât la cea din urmă, arătându-i pe scurt necredința Ungurilor și declarându-i, că de-acum numai sabia mai poate hotărî între ei.

De ce oare atâta stăruință la Dragoș? De ce a lăsat ca prefectii și tribunii, cărora le dăduse cuvântul său și al lui Kossuth, să fie arestați? De ce a permis chiar ca

unii tribuni, cum a fost Molnar, să fie ucis de soldații lui Hatvani în plină piață a Abrudului? De ce n'a mai stat deloc de vorbă, după sosirea armatei, cu Românii arestați în Abrud, ci i-a lăsat fără de hrană, de batjocura honvezilor? La toate întrebările acestea îndreptățite se poate răspunde numai într'un chip: *trădătorul s'ar fi mulțumit și numai cu capul lui lancu, viu sau mort*, pentru a căpăta recunoștința lui Kossuth.

Dar armele lancului purtate cu o vitejie fără de păreche au învins trufia Ungurilor. În noaptea dezastrului încercă și Dragoș să se refugieze, dar îngrozit de ploaia de gloanțe ale Românilor, se întoarce din nou în oraș. Când se făcea de ziuă l-a întâlnit prefectul Vasile Moldovan, căutând un adăpost. S'a pripășit mai întâi în casa lui Ion Șuluțiu, apoi la bătrânul Simion Șuluțiu, unde nădăjduia să-l scape lancu. Lăncerii însă îi adulmecară urma. Sub conducerea lui Teodor Teoc și Ioan Corcheș năvăliră în număr mare asupra casei unde era ascuns nenorocitul om.

Toți martorii, cari au asistat la scena cruntă, povestesc cu groază despre ea. Într'o clipă Dragoș fu scos din pivniță. Doi Albăceni luându-l în lănci, i-au străpuns capul mai întâiu, apoi ajutați de tovarășii lor „îl turtiră ca pe o plăcintă“. Cadavrul său, desbrăcat până la piele, fu aruncat pe o grămadă de gunoi la poarta casei.

Fioros sfârșit. Trădarea de neam însă, de care s'a făcut vinovat, fu astfel răzbunată în chip sângeros. Insus Dragoș când a plecat în munți a avut un presentiment, care l-a muncit toată vremea. Martorii contemporani mărturisesc că încă la Beiuș a spus prietenilor săi că se joacă cu capul. Dar n'a spus nimănui adevăratul motiv al primejdii și Kossuth, pe care Dragoș îl obligase, a-

pelând la onoarea sa patriotică, de a-i publica ultima scrisoare, a rămas mut.

Când, peste puțin timp după executarea sentinței poporului, Iancu a sosit acolo, cu lacrimi în ochi a pronunțat către lănceri cuvintele:

„V'ați luptat cu honvezii atât de vitejește, că îmi vine să vă sărut pe toți, dar că ați omorât pe Dragoș mi-ați amărit sufletul“.

Iancu, întocmai ca și unii buni Români bihoreni de atunci, credeau că vinovați pentru catastrofa aceasta erau Hatvani și Kossuth. Sufletul mare și nobil al eroului nostru nu putea concepe o crimă atât de înfricoșată, cum e trădarea de neam.

INFRÂNGEREA LUI HATVANI

„Mă odihnesc puțin și pe urmă pornesc îndată, pentru ca ori să murim cu toții prin văile Moșilor, ori, cum stau să cred mai cu dinadinsul, nu va mai rămâne viu nici un suflet de om, în a cărui mână voiui fi găsit armă în contra Ungurilor...”

Aceste cuvinte le scria Hatvani lui Kossuth în 11 Mai, o zi după sosirea sa în Brad cu armata zdrobită de Moșii lui Iancu. El voia să-și refacă rândurile rărite și întărit cu ajutoare noi, să pornească iarăș spre Abrud. Trebuie să recunoaștem, că această refacere o execută în timp relativ scurt. În 14 Maiu scria deja guvernatorului ungar, că a primit puținel ajutor din Deva și că e gata de plecare. De fapt din Deva primise două companii de Săcui, 14 husari și un tun de trei funți, iar din Oradea mai venira două companii din legiunea germană a celor cu capul de mort pe șăpcile lor. După mărturia sa avea cam 1100 de oameni cu patru tunuri și cu această putere credea, că va înfrânge pe Iancu. „Sunt convins că voiui călca în picioare miile acestui popor netrebnic” exclama el din nou către Kossuth.

Hatvani plecă din Brad în 15 Maiu desdedimineată. În Mihăileni nu întâmpină rezistență mare, fiindcă cea

mai mare parte a trupelor române se împrăștiase în satele învecinate, ca să se odihnească și să se prevadă cu cele de trebuință. Din Mihăileni o apucă spre Blăjeni, după ce aflase, că defileul dela Buceș era închis și puternic apărat de Români. Peste noapte mase în tabăra întinsă la poalele Vulcanului, de unde în 16 Maiu ocupă Abrudul negăsind nici o împotrivire.

În aceeași zi trimese o companie de honvezi la Roșia, pentru a aduce familiile ungurești, câte mai erau. De asemenea patrule tari fură dirijate pentru recunoașteri către Corna și Buciumani. Din Roșia mai multe familii s'au învoit să urmeze honvezilor la Abrud. La dealul Popa Zachei, au fost atacați de-o ceată de Români și puși pe fugă, iar patrulele dela Corna și Buciumani, cari au dat foc la câteva case, au fost bătute zdravăn la Pădurea-Popii, de trupe adunate în pripă. Chiar din aceste mișcări se vedea scopul dușmanului, care, pipăind regiunea, ar fi dorit să aibă în posesia sa șoseaua, ce duce la Zlatna.

Tulnicul lui Iancu răsună deci din nou prin văile și munții Moșilor noștri și trupele împrăștiate fură strânse cu cea mai mare grabă. Linia de bătaie fu constituită ca și la prima bătălie. Către Roșia s'a postat tribunul Andreica; în spre Corna și Buciumani au ocupat locurile cele mai potrivite. Vlăduț cu tribunul său Olteanu și frații Faur. Aceștia formau aripa stângă. La Știurț și-a ocupat locul obișnuit Simeon Groza, iar mai departe spre Cernița s'au postat Macarie Moldovanu, fostul prefect al Târnavei, tribunul Clemente Aiudeanu, fostul prefect al Clujului, Bothianu cu tribunii Boeriu și Russu. Aceștia formau aripa dreaptă. Un corp de rezervă, adunat de Iancu la Câmpeni, aștepta să fie întrebuințat după împrejurări.

În 17 Maiu Hatvani trimise 200 de oameni cu un tun și cu câțiva husari la Roșia, alți 200 de honvezi tot cu

un tun și cu un număr oarecare de husari la Bucium.

Pe la amezii lupta se începuse nu numai la aripa noastră dreaptă, ci și la cea stângă către Cernița, tocmai pentru a masca scopul urmărit. Hatvani spune, că în această zi a izbutit să aducă vre-o 400 Unguri din Roșia, pe cari i-a salvat din minele, unde s'au fost ascuns de teama Românilor. Izvoarele ungurești mai spun, că lupta cea mai înverșunată din acea zi a fost la Bucium, unde Ungurii au luat și trei tunuri de lemn.

„Dintre Români“, spune Hatvani „au pierit mai mult ca 40 de oameni, între cari s'a găsit și o femeie înarmată, îmbrăcată în haine bărbătești“. Cât privește cifra de pierderi, izvoarele noastre nu o confirmă, dar de fapt, cu o rezistență eroică, Buciumanii au izbutit să respingă pe inamic.

În 18 Maiu lupta s'a început îndată după răsăritul soarelui și la orele 8 era generală. „Cât de mare să fi fost numărul acestui popor rebel, nu o știu sigur“, spune Hatvani „dar afirm hotărît, că pentru fiecare om de al meu veneau câte 50 de Români... Era o răscoală generală, la care a luat parte mic și mare din regiunea Abrudului, cuibul rebeliunii, cu fanatismul cel mai feroce“.

În toiul luptei Iancu observă, că dușmanul lovește cu mai multă furie mai ales asupra aripei din stânga, către Roșia și Corna, ca și când ar fi voit să-și asigure calea spre Zlatna. Totul fu însă zadarnic, căci pretutindenea a fost aruncat îndărăt. După amezii Hatvani și-a concentrat aproape toate puterile în contra aripei drepte și mai ales în contra Cerniței. În apropierea Știurțului, preotul Groza a susținut o luptă aprigă, se încăierase piept la piept cu honvezii cărora le-a cășunat o înfrângere amarnică.

Focul a ținut fără întrerupere până pe înserate, ba la Cernița și pe întunerecul nopții până în ziua următoare.

lancu primea știrile în cartierul din Câmpeni, căci de acolo conducea el bătălia grandioasă. Când află, că la aripa stângă s'au întâmplat defecțiuni, călări, noaptea târziu, pe câmpul de bătaie. Zvonul însă nu se adevăra. Trupele române erau biruitoare în toate punctele, iar Popa Vlăduț și tribunul Andreica erau mândri de vitejia fără de seamă a Moșilor, cari își apărau moșia.

Pe ziua de 19 Maiu lancu hotărî să izbească cu toată puterea asupra dușmanului. Popa Balint, care sosi în cartierul dela Câmpeni, îl anunțase, că în acea zi va sosi și legiunea sa. Deci rezervele odihnite fură aruncate în lupta hotărâtoare.

„Între 8 și 9 ore, povestește lancu, pe care îl urmăream în descrierea luptei, începusem la toate punctele atacul asupra dușmanului. Incurând împușcăturile către Cernița deveniră tot mai rare; dușmanul, obosit, trebui să se retragă din partea aceasta. Dar cu atât mai mare putere s'a aruncat asupra aripei noastre din stânga“. La început o parte a acestei aripe s'a retras dinaintea atacului furios al dușmanului. Lancu trimise într'o clipă trupe proaspete, și tribunul Andreica aruncându-se ca un leu rănit puse din nou pe fugă pe honvezi. Pela ameazi Hatvani era bătut în toate punctele și alungat până în Abrud. Iată cum recunoaște și el înfrângerea: ... „Nici azi dimineață focul de arme n'a încetat și lupta s'a urmat tot cu succes pentru noi. Totuș chiar de atunci am constatat cu regret, că enorma mulțime va putea să obosească în fine, în câteva zile și nopți, puținica noastră oștire și să-i sleiască puterile și după ce dușmanul strașnic m'a făcut să expun pe toți oamenii mei, am ordonat retragerea către Alba-Iulia...“

Astfel Avram lancu biruise din nou și înfrângerea *Hătvanagului* era, după bătălia de 30 ceasuri, deastădată

definitivă. Nu-i mai rămânea decât retragerea, care avea să fie catastrofală.

„Către Brad“, spune Hatvani „nu am crezut, că e nimerit să ies, de oarece o massă de 20 mii oameni îmi aținea calea, iar cu retragerea spre Alba Iulia aveam de scop, ca pe locul, unde șoseaua cotește către După-piatră să-mi rup armata în două și o parte s'o expediez către Brad, iar cealaltă prin Zlatna la Bărăbanți, care unindu-se cu armata ungurească de acolo, să se întoarcă cu ajutor. Am crezut, că prin Zlatna armata mea va putea ușor să răzbată peste tabăra română comandată de Axente...“

Pentru ca să acopere retragerea, Hatvani porni o companie de honvezi către Cernița, o a doua către Știurț, ca să dea de lucru preotului Groza; o a treia companie s'a întors spre stânga, pe așa numitul Dealu-Brăeșilor, către Roșia. În fine, pentru ca numărul jertfelor sale să fie cu vârf și îndesat, înainte de a-și începe marșul, porunci să fie împușcați Românii, pe cari i-a prins, în frunte cu tribunul Morariu.

Pe când o parte a trupelor se bătea cu cele trei companii de honvezi, cealaltă parte a observat, că Hatvani încearcă să fugă. Iancu trimise repede două diviziuni, ca să-l urmărească, iar alte detașamente, apucând pe căi mai scurte, să-i iasă în față. În chipul acesta, strâmtorat dindărăt, dușmanul a înaintat până la gura Cornei. Aici, de amândouă părțile, a fost atacat de ai noștri. Mai ales atacul din partea stângă a fost înverșunat. Aici se adunaseră bravii Buciumani cu popa Vlăduț. Focurile lor sigure de pe clinele prăpăstioase ale dealurilor răreau cumplit șirurile fugarilor. Și iată se ivește de după dealurile dela Corna prefectul Balint cu trupele sale proaspete. Când au văzut aceasta, Săcuii au aruncat din trăsuri pe refugiați, copii și femei, și s'au urcat ei, ca să poată scăpa

mai ușor. Nefericiții, vor fi fost vre-o 700, au ajuns între soldații, cari îi îmbrânceau și îi călcau în picioare. Moartea i-a scăpat de aceste chinuri.

Compania a șasea a legiunii germane formase un cerc în jurul celor patru tunuri. Vânătorii și lăncerii noștri îi așteptau gata de bătaie la Cerbu. Când compania celor cu capul de mort pe șăpci a sosit în fața Moșilor, aceștia și-au aruncat sumanele și pălăriile la pământ și în șiruri dese au năvălit din toate părțile asupra lor. Tunurile au fost cucerite și compania germană, după o împotrivire desnădăjduită, a fost complet zdrobită. Unii s'au omorât ei înșiși ca să nu fie masacrați de lănceri. În scurtă vreme, tot ce mai era pe drum, îndărătul tunurilor, fu încunjurat și ori împușcat ori trecut prin sabie.

Hatvani, cu groaza în oase, o luase înainte însoțit de husari. Ingâmfatul comandant striga din răspuțeri *să fugă cine cum poate* și cum nefericiții soldați și refugiați unguri închideau drumul, el își făcea loc cu sabia. Chiar după izvoarele ungurești, Hatvani a tăiat șapte oameni dintre ai săi și numai așa a putut străbate înaintea convoiului. *La Bolf* îl așteptau Buciumanele, și pietrele aruncate de pe culme au trântit mai mulți honvezi, cari nici nu se încumetau a se mai apăra. Dar Hatvani scăpă și de aici, pe-o cale lăturalnică. Lângă După-Piatră, pe un vârf, femeile muntene din împrejurime îl așteptau cu pietre, iar mai jos, la o strămoare, o parte din oamenii lui Simeon Groza, împrăștiară restul soldaților.

Hatvani ajunse ca prin minune seara la orele 9 jum. la Brad, unde își încheie astfel raportul: „Iată cum am devenit un comandant nenorocit, iată cum s'a făcut puzderie voința mea semeață... Dacă izbuteam, toată lumea mi-ar fi aprobat pasul și deoare-ce am eșuat, știu, că toți mă vor blăstema. De aceea nu mai amintesc nici o împreju-

rare favorabilă pentru a mă scuza ; spun însă atâta, că ofițerii mei au început să fugă chiar în cursul luptei, iar când am sosit aici la Brad, din întreg corpul ofițeresc n'am mai rămas decât eu și încă trei ofițeri..“

Astfel a răzbunat Craiul Munților perfidia ungurească și a înscris, în cartea neamului său, una din paginile cele mai eroice. Numărul morților și răniților din armata sa a fost foarte redus, în schimb însă perderile dușmanului au fost enorme. Socotind și pe refugiați, mai mult ca o mie de morți au rămas în urma expediției lui Hatvani. E caracteristic pentru vitejia honvezilor, că mulți dintre ei, vre-o câteva sute, au sosit pe rând la Hălmagiu într'un hal nemaipomenit, firește fără de arme, numai în cămașă și ismene, unii au apărut astfel chiar la Debrețin, unde Kossuth putea să vadă sfârșitul jalnic al expediției, pe care a inspirat-o. De altă parte demoralizarea armatei ungurești dela Brad era atât de mare, încât colonelul Inczedy, silit de soldații săi, părăsi în 20 Maiu des de dimineață Bradul. Tribunalul preot Ioan Gomboș, care primi ordin dela Iancu să-i urmărească spre Zărand nu mai întâmpină nici un suflet de dușman la Brad și Baia de Criș.

Totuș în bucuria generală după biruință, Iancu primi și o veste dureroasă : amicul său, generosul prefect Ioan Buteanu, care era ținut în arest la Iosaș, fu spânzurat în ziua de 23 Maiu din ordinul lui Hatvani, deși Kossuth îi făgăduise în *numele națiunei maghiare* *salvus conductus*. Acest epizod dureros va fi impresionat adânc pe Avram Iancu, care s'a convins acum definitiv, că neamul său își poate găsi mântuirea numai în sine însuș, în puterea brațului său vânjos, în sufletul său eroic și în încrederea sa neclintită.

AVRAM IANCU ÎN LUPTĂ CU KEMENY

Impresia, pe care a făcut-o în Debrețin, și în lumea ungurească dubla înfrângere a lui Hatvani, a fost deprimătoare. Când Ungurii, după ce proclamaseră republica și după ce succesele lor militare față de imperiali erau tot mai zdrobitoare, se credeau deja în posesia definitivă a victoriei, le sosi vestea despre catastrofa armatei lui Hatvani. Kossuth, care purta cea mai mare parte din răspundere, nu dăde publicității nici o lămurire cu privire la luptele din Munți! Apuseni. În schimb însă refugiații și soldații unguri rătașiți răspândiră destul de repede faima biruinței strălucite a lui Iancu. De aceea Craiul Munților se așteptă la un răspuns din partea guvernului unguresc, care nici nu întârzie mult.

Îndată după cea dintâiu înfrângere a lui Hatvani, Kossuth provocă pe generalul Getz să ia dispoziții pentru a suprima pe Români. Textul scrisorii îl caracterizează perfect atât pe el, cât și atmosfera din jurul lui: „Rușii nu amenință Ardealul, nici Puchner; dar rebeliunea valahă e tot mai turbată, mai ales în Zărand și în județul Albei și după informațiile noastre, Iancu a năvălit din nou, cu puteri mari, asupra Abrudului, pe care l-a și aprins. De aceea trebuie să reprimăm cât mai curând această re-

voltă. Cine nu vrea să se supună, piară! Te provoc deci Domnule General, să faci totul cu armata de sub ordinele D-tale, ca prin o pășire energică și apăsată și cu orice preț să se pună capăt cât mai curând acestui războiu civil, care plutește ca un jalnic nor pe cerul patriei noastre“.

O asemenea provocare va fi trimis Kossuth și generalului Bem, care se lupta atunci în Bănat. Cunoaștem măsurile luate de acesta din urmă. Sub îngrijirea sa fu organizată o nouă expediție în Munții Apuseni, care avea să fie condusă de către colonelul Lupu (Farkas) Kemény. „Problema D-tale va fi“, spune Bem „de-a sparge taberile acestor cete de hoți și a-i alunga în regiunea ne-productivă din spatele Câmpenilor, pe urmă a-i strămtora în așa chip pentruca să nu li-se poată aduce nici un fel de alimente nici de către Baia de Criș, nici din Ardeal, nici din Câmpeni și nici dela Gilău peste munte. Vei grijii mai vărtos să iei dela acești tâlhari, întru cât îți va sta în putință, toate turmele de vite“.

Planul de-a înfrânge rezistența lui Iancu răsărea dintr'o îndoită necesitate, politică și strategică. De aceea fu trimis în munți unul dintre cei mai buni comandanți ai armatei ungurești, colonelul Kemény, dela talentul strategic al căruia se așteptau Ungurii acum la izbânda de-săvârșită.

Iancu află în 30 Maiu de această expediție. O parte din legiunea sa luase parte la atacul concentrat împotriva honvezilor, cari împresurau Alba Iulia. Către sfârșitul lui Maiu ei se întoarseră la vetrele lor, obosiți și fără de un rezultat favorabil. Acum deci fură din nou chemați la arme, pentru a combate pe un dușman cu mult mai puternic și mai numeros. Intr'adevăr trupele lui Kemény reunite la Brad cu ale colonelului Forró, care cucerise

Deva, întreceau numărul de șase mii, cu un escadron de cavalerie, 19 tunuri de calibre deosebite și patru baterii de rachete. Dar, în aceeaș vreme, fură întărite și trupele, care operau în celelalte puncte (Cluș, Turda, Teiuș, Zlatna), ale cordonului tras de Români.

„Ne-am încrezut în Dumnezeu și în dreapta noastră cauză și ne-am pregătit să primim dușmanul cum se cuvine“, spune Iancu. El dă poruncă să fie îndoite posturile de pază la cordon, iar pentru a se întări și în lăuntrul munților, puse iarăș să sufle în tulnicul, care răsună acum mai prelung ca altădată. Unde bărbații nu mai ajungeau, femeile le luară locul, împlinindu-și datoria, mai ales Buciumanele, cu un admirabil eroism.

Planul lui Iancu fu să reziste dușmanului cât va fi cu putință, ca să-l împedice de-a intra în Abrud iar, dacă va izbuti să intre, să-l închidă acolo, să-i taie mijloacele de comunicație, să-l neliniștească fără de încetare și în chipul acesta să-l înfrângă. Prefectul Balint fu chemat în ajutor, deasemeni și Axente, care se afla în regiunea Zlatnei.

Astfel după ce grosul armatei ungurești fu strâns la Brad încă din 3 Iunie, Iancu trimise pe preotul Simeon Groza, ca să-i împiedece de-a jefui și pustii averea Românilor și pe urmă să aștepte pe Kemény în pasul Buceșului, unde fură construite baricade și săpate șanțuri adânci.

Povestind aceste lupte grele ale Românilor din munți, vom urma iarăș raportul lui Avram Iancu în care găsim adevărul complet, întărit și prin alte mărturii, chiar ungurești. Acest raport redactat în toamna anului 1849 de către Ion Maiorescu după cum i l-a dictat Iancu însuș, este și el o dovadă despre sufletul mare și totuș modest, care împodobește pe eroul nostru.

În 8 Iunie, înainte de răsăritul soarelui, Kemény a pornit în marș dela Brad către Abrud. Preotul Groza, în fața puterii mari, dar numai după o luptă înverșunată, s'a retras dela pasul Buceșului. Însă, după ce armata ungurească trecuse, și-a reocupat locul și în aceeași zi a bătut o ceată de honvezi, care escorta un transport de proviant. Două care încărcate de pâine au fost prinse, celelalte alungate la Brad cu escortă cu tot. Kemény ocupă o poziție favorabilă la muntele Vulcan, unde îl așteptau Românii într'o poziție nu mai puțin favorabilă. După amiază între orele 1 și 2 se începu lupta cu un foc aprig de tunuri și tiraliori, care a ținut cinci ore fără întrerupere. Când a început a se înnopta Românii s'au retras. În vremea nopții amândouă armatele au stat în liniște, observându-se una pe alta.

În 9 Iunie trupele românești, sporite cu ceva, se postară între muntele Vulcan și satul Ciurileasa. Lupta s'a început la orele 8 dimineața și s'a urmat toată ziua, cu îndărătnicie, din amândouă părțile. Ai noștri în ziua aceasta nu s'au mișcat din loc, după miezul nopții însă s'au retras către Sâhodoș.

În 10 Iunie s'au dat lupte de puțină însemnătate și numai la avantposturi. În ziua aceasta au sosit și oamenii prefectului Balint din Câmpeni, sub conducerea bravului tribun Ciurileanu. În noaptea spre 11 Iunie ele fură puse în mișcare de lancu spre câmpul de luptă. Numărul trupelor cari au așinut calea lui Kemény în ziua primă nu trecea mult peste 1000, iar a doua zi peste 1600. Kemény credea, că are de luptat cu vre-o zece mii de oameni, atât era de puternică rezistența Moșilor.

În 11, dimineața, Kemény silit mai mult de foamă, și ridică lagărul și plecă la Abrud, hărțuit mai puțin de

trupele române, care ocupaseră o poziție defensivă pe dealurile dela Sohodol.

Vorbind despre expediția din zilele aceste, un căpitan din oastea lui Kemény spune: „Să fi văzut voi marșul nostru! grămezi de arbori, șanțuri, stânci prăpăstioase; iar Moșii fără încetare neliniștind armata noastră, când în dreapta, când în stânga. Cărări neumblate în adevăratul înțeles al cuvântului și pe d'asupra trebuia să ne ducem noi tunurile“...

În Abrud Kemény și-a pus cartierul la preotul și protopopul Absolon, dar și-a făcut lagăr și în afară de oraș, Trupele române au luat atunci altă poziție, înaintând dela Sohodol la Suhar cu gândul să nu lase în pace pe dușman. Balint, Vlăduț și Moldovan, toți eroi bine cunoscuți și tribunul Ciurileanu au pornit la atac de pe dealul Suharului. Ziuă era către amiază când ai noștri deschiseră focul de tunuri și de tiraliori. Kemény tocmai ședea la masă. Când auzi bubuitul tunurilor, s'a sculat exclamând: „*Obraznicii! nu-mi dau pace nici să prânzesc în liniște*“, și se grăbi la locul de luptă. Vânătorii lui lancu făceau minuni de vitejie; dușmanul fu strâmtorat tot mai mult către oraș. Tunurile pe care le luase lancu dela Hatvani fură întrebuințate acum pentru întâia dată cu efect. De oarece nu aveau artileriști și nu știau trage cu ele un vânător din Roșia cu numele Jurca Todoruț avu ideea ingenioasă să pună mai întâiu pușca pe gura tunului să țintească cu ea și apoi să îndrepte după pușcă și tunul. Așa a și făcut și cu loviturile sale sigure a dus moarte în rândurile Ungurilor. Odată a țintit asupra lui Kemény, și cum spune mărturia ungurească „un glonț de șase funți a nimerit frâul dela calul colonelului, care cu gândul să încalcece alt cal își dădea pe al său unui husar; o

ghiulea de 12 funți a zburat abia de-o palmă peste capul meu și al colonelului Kemény“.

În chipul acesta a ținut lupta până seara la orele 6, când ungurii fură respinși în toate punctele spre oraș. De atunci se schimbă norocul. Un Sas, care se luptă alături de Români, a trecut la Unguri și a trădat lui Kemény poziția și tăria trupelor românești. Fără veste dușmanul se aruncă cu putere mare asupra aripei din stânga, a lui Ciurileanu, unde erau mai slabi și îi constrâng să se retragă și prin aceasta amenință să învăluie trupele lui Balint și Vlăduț. Ei s'au retras deci până la dealurile Sohodolului, unde au luat din nou contact cu inamicul. Dar și deastă dată au trebuit să cedeze. Pe dealul Heteului s'au oprit pe urmă iarăș și după ce înoptase, lupta se isprăvi.

În aceeaș zi, două companii de Săcui escortau din Brad un mare transport de bucate spre Abrud. Preotul Groza, care se ținea în defileul dela Buceș, i-a atacat, a omorât 15 oameni și a prins 38 de care încărcate de pâne și două care de slănină. Pe celelalte cu Săcui cu tot le-a respins cu atâta furie, încât nici n'au mai încercat a se opri în Brad, ci au fugit drept către Deva. Această izbândă avea să grăbească derutarea dușmanului.

Până acum Iancu atacase pe unguri mai mult din partea de către Zărand, pentru a-i tăia lui Kemény comunicația pe linia, unde vroia să se aprovizioneze. Popa Groza îi bătu de două ori și le luă proviantul. Ținându-se sfat de războiu, în 12 Iunie, se luă hotărârea de a întinde frontul atât spre stânga, unde prefectul Balint ocupă poziție deasupra Roșiei, la Vârtop și dea stabili contact cu tabăra tribunalului Faur dela Bucium, cât și spre dreapta, unde preotul Groza, lăsând o mică diviziune pentru paza Buceșului, avea să opereze către Știurț. Centrul îl formă o trupă sub comanda prefectului Vlăduț și anume lângă drumul mare

spre Câmpeni; la Cărpiniși a fost postat preotul Ion Fodoreanu, iar la Sohol tribunul I. Gomboș. Nu departe de Sohodol, între satul acesta și Suhar s'a așezat prefectul Vlăduț cu tribunii Andreica, Olteanu și Russu și cu centurionul Jambor; diviziunile lor se întindeau spre Cernița și formau aripa dreaptă, căci Simeon Groza avea să opereze neatârnat, la dreapta extremă.

Dar acest atac general nu se dete, decât în ziua de 15 Iunie, după ce planul mai fu desbătut odată în mod serios și după ce fiecare prefect căpătase instrucții amănunțite. Până atunci, în cele două zile care urmară, avură loc ciocniri între unități mai mici, care se luptară cu noroc schimbăcios. Numai în centru lupta a fost mai vehementă. Odată lui Kemény îi răușise să străbată până în *Poduri*, brădetul deasupra Câmpenilor, de unde împrășcă cu rachete tabăra lui Iancu, care s'a așezat către Certeje. A doua zi însă s'a retras.

Comandantul dușman vedea bine că nu se poate seceră biruință între Moși. În 12 Iunie soldații săi au mâncat ultima pâine. De atunci înapoi își stâmpărau foamea numai cu țărățe și cu grăunțele de porumb găsit în casele părăsite ale Abrudenilor.

„De patru zile“, scrie Kemény, soldații mei n'au primit pâine, rechiziționa nu puteam, căci nu aveam unde; Românii au transportat totul adânc în munții și așa mă temeam, că soldații vor contracta o boală contagioasă din cauza cărnii goale, fără sare, căci au slăbit foarte mult“. El se gândi să angajeze tratative cu Românii. Scrise pe rând și trimise prin ștafete oferte lui Iancu, Vlăduț și Balint. Răspunsurile toate arătau perfidia lui Kossuth, cu care nu se poate sta de vorbă. Atunci, ca și lui Hatvani, nu-i mai rămase nici lui Kemény altceva, decât să-și asigure re-

tragerea. Istețimea și curajul excelentului strateg fuseseră deplin înfrânte prin tactica lui Iancu.

Totuș Kemény nu așteaptă atacul general al Românilor, ci în ziua de 15 Iunie luă el inițiativa. Intre 10 și 11 înainte de amezai el trimise un corp de vre-o mie de oameni cu două baterii de rachete împotriva aripei din stânga a lui Popa Balint. Către amezai prefectul din Roșia trebui să se retragă până la Gherghel, unde ocupă o poziție mai favorabilă. Lupta se încinse din nou și când tribunul Ciurileanu sosi cu 400 de oameni ai săi, la timp potrivit, dușmanul începu retragerea în debandadă, către A-brud. La amezai atacă pe Kemény atât Gomboș cât și Fodoreanu, în centru, iar Vlăduț la aripa dreaptă. Când ziua era pe sfârșite, Ungurii fură siliți a se retrage în pozițiile din care au plecat. În toate punctele României nu numai că s'au ținut bine, dar au și înfrânt puterea ofensivă a dușmanului. Rezultatul ar fi fost și mai strălucit, dacă Groza ar fi putut sosi la timp la locul ce i s'a hotărât. Dar el veni prea târziu și Kemény avu timp să evite învăluirea, apărându-se cu un foc ucigător pe care-l deschise asupra strașnicului tribun.

Seara la masă se spune, că ar fi zis Kemény :

„*Dracul să se mai bată cu popii!*” și de sigur atunci hotărî, ca a doua zi să spele putina, căci într'adevăr „*popii*” noștri făceau minuni de vitejie. La chemarea lui Iancu ei se adunară în dimineața zilei următoare pentru a organiza al doilea atac fixat pentru 17 Iunie. Dar Kemény și de astădată le strică socoteala. Sleit de puteri el nu mai era în stare să reziste: „Trupa mi s'a obosit”, spune el, „pâine nu aveam, muniția toată mi-a trecut, și așa în 16 Iunie m'am retras”.

Retragerea lui Kemény a fost mai norocoasă decât a

înaintaşului său. În zori de zi el făcu un atac furios în postriva aripei pe care o comanda Simeon Groza, și în aceeaș vreme trimise către Roșia o coloană puternică, pentru a-și deschide, cu mai multă siguranță, drumul spre Zlatna. Pe urmă, sub protecțiunea unei negure dese, ieși din Abrud fără zgomot, încă înainte de amiază. Iată cum povestește însuși Kemény, pe scurt, această retragere :

„Am avut o zi norocoasă, dar îngrozitoare (irtozátos). Vreme de opt ceasuri am stat într'un foc fără întrerupere. Ei construiseră baricade, la spatele meu, pe șoseaua strâmtă, și au stricat cel mai înalt pod de peatră. Mi-a trebuit un ceas și jumătate până l-am refăcut. Până atunci dușmanul atacă trupa dindărăt atât pe șosea, cât și din pădure, din dreapta și din stânga. Soldații mei slăbeau și astfel înaintau dușmanii. Observând aceasta m'am întors și eu cu o companie din regimentul Bocskay și cu 2 companii din batalionul al 11-lea. Le adusei aminte despre bătălia dela Simeria, flăcării se însuflețiră, porniră la asalt și îi respinseră. I-au făcut să alerge în dreapta și stânga pe dealuri și acolo deasemenea i-au împrăștiat. Într'aceea bravul colonel Forró restaură podul. Am plecat la drum și luptându-mă neîncetat am adus norocos la Zlatna atât pe soldații mei, cât și tunurile și pe răniții din luptele de la Abrud, precum și pe femeile și pe bărbații, cari au voit să se refugieze. Pierderi am avut 1 ofițer mort și doi răniți, 15 soldați morți și vre-o 20 răniți“.

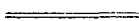
Norocul, căruia de atâtea ori îi atribuie Kemény scăparea sa, consista în faptul, că folosindu-se de negura deasă s'a strecurat neobservat către Zlatna și astfel n'a putut fi urmărit decât de-o parte a trupelor noastre dela aripa stângă, de Buciumani și Mogoșeni, cari totuș i-au căsunat pierderi cu mult mai mari, decât cum mărturisește Kemény : peste 250 oameni. De altă parte norocul lui Kemény

fu și împrejurarea, că Axente nu era, cum prevedea lancu, la Dealu Mare, cu armata sa, ci își perdea timpul în mici expediții fără rost, lăsând astfel să scape din cușcă dușmanul bătut.

Cu toate acestea retragerea *norocoasă* a lui Kemény însemna cea mai frumoasă biruință pentru Avram lancu. După lupte grele, cari au ținut nouă zile, dușmanul obosit, sleit de puteri, bătut prin urmare, a fost silit a se retrage. Când a auzit generalul Bem de isprava colonelului său s'a înfuriat peste măsura și i-a poruncit lui Kemény să se întoarcă imediat din nou în munți, dar bietul colonel avu noroc, că pătrunzând Rușii în Ardeal, fu comandat în altă parte. Când a ajuns la Zlatna făcu raport către comisarul guvernial. El își începe scrisoarea cu aceste cuvinte : „Măria Ta te vei mira, că m'am dat îndărăt dar eu m'am retras numai“. Această fraza e mai mult ca o jumătate de mărturisire. Vedea și el că înfrângerea nu se poate ascunde. Iată acum ce scuze găsește Kemény, căci un comandat bătut găsește, întocmai ca și un vânător prost, totdeauna scuze :

„Românii au cel puțin 70 mii de oameni, dintre cari vre-o 10 mii înarmați cu puști, ceilalți cu lănci. Se bat mai bine ca soldații lui Puchner, sunt fanatizați și desnădăjduiți. Dacă îl dam jos de pe un deal, fugea pe celălalt și bătea dealurile, de parecă avea hârsoabe pe opinci, fugea bine, până când soldații mei își scoteau limba și se rostogoleau de pe muchea dealului. Pe ăștia în chipul acesta nu-i putem învinge. Ori trebuie să se urce enorm de multă ostășime, ori, dacă nu-i cu puțință, trebuie încunjurați cu cordon și înfometati; dar să nu fie încunjurați la munte, deoarece o armată mai mică o fac puzderie, ci să li se închidă drumurile, pe unde își duc cerealele“.

Adăugăm la aceste observațiuni ale dușmanului, care începea a ne cunoaște, că armata lui Iancu, departe de-a fi atins cifra de 70 mii, se compunea din vre-o 5-6000 de oameni, dintre cari abia vre-o 2500 erau înarmați cu puști. E limpede, că prin exagerarea cifrelor, Kemény voia să diminueze valoarea biruinței lui Iancu. Dar luptele aceste cu un inamic de talia colonelului Kemény, instruit și preparat pentru o companie grea, scot în relief geniul militar al Craiului Munților. Creerul, care a condus, și inima mare, care a inspirat curaj și încredere Moșilor, erau tot ai lui Avram Iancu și dacă vitejia personală a prefectilor, tribunilor și Moșilor a devenit legendară, toți împreună priveau la El, ca la întruchiparea energiei și eroismului, care au așteptat o mie de ani sosirea eroului nostru.

ÎNTRE CIOCAN ȘI NICOVALĂ

Prin cele trei mari bătălii, în cari lăncu a secerat izbândă desăvârșită asupra puterii armate ungurești, războiul cu Ungurii, în Munții Apuseni, se poate privi ca terminat. De acum trupele dușmane, postate la câteva puncte mai însemnate ale cordonului, se mulțumesc a hărțui pe tribunii, cari păzeau intrările în munți. O singură excepție se produce, la începutul lui Iulie, când Nicolae Corcheș, trimis de lăncu, câștigă biruința strălucită dela Fântânele, izbind ca fulgerul oastea lui Paul Vasvâry. Eroul nostru obținuse dreptate dovedind, că unitățile din armată, constituite sub conducere românească, fac ispravă mai bună, decât conglomeratele poliglote ale Austriacilor, cărora le lipsea unitatea simțimentelor și însufleșirea.

Dar un asemenea războiu, deși fu condus cu glorie, își avea și el cortegiul său de suferințe. Mai întâiu numărul mare al celor morți și răniți în luptele, cari au fost angajate cu o deosebită vehemență în toate părțile. Ce-i drept Moții erau acum mai bine înarmați, după ce luaseră un număr considerabil de arme dela armata înfrântă a lui Hatvani; dar și aceste arme erau de calibru deosebit și le lipsea muniția suficientă. Tunurile capturate fură întrebuințate și ele, dar fără ofițeri instruiți nu puteau

să aibă întreg efectul. Astfel rămânea marea mulțime de lănceri, cari au fost mai expuși la focul inamicului. De altă parte lipsa de alimente era foarte mare în munți. Prefectul Moldovan zugrăvește plastic mizeria, pe care o sufereau :

„Intr'adevăr, nu știu cum puteam noi trăi în acele timpuri ! Făceam strapațe, care și s'ar părea că trec peste puterile omului ; susțineam lupte lungi și desperate ; porneam în vre-o direcțiune către mărginile munților și nici odată nu aveam proviziune în traistă barem de-o mâncare bună. Dacă avea careva dintre noi o bucată de pâne sau mălaiu, nu aveau ceilalți, și o bucată o împărțeau de multe ori în 10—15 părți, iar dacă ne puteam ospăta vreodată cu o bucată de mălaiu și cu o oală de lapte covăsit, două zile nici nu ne mai gândeam la mâncare. Viața în noi o susținea mai mult entuziasmul ce ni-l împrumuta sfințenia cauzei, pe care o apăram“.

lancu, în raportul său, atrage atențiunea deasemenea asupra mizeriei ce o sufereau Românii încercuiți în Munții Apuseni; și dacă mai adaugăm acum și împrejurarea, că după fiecare expediție ungurească, sporea tot mai mult numărul satelor românești prădate sau arse până la pământ și că în deosebi Kemény vânase după vite, pentru a le nimici, ne putem închipui starea bieților Moși. Nici de bani nu dispunea lancu, deși ar fi avut acum mai mare nevoie, ca oricând. Imperialii deși au pus în vedere încă din toamnă comitetului național acordarea unor sume însemnate de bani, pentru ridicarea și susținerea gloatelor, n'au dat nimic. Totul s'a făcut deci prin entuziasmul și jertfa oamenilor noștri. Prefecții și tribunii, dar mai ales lancu, serveau de pildă și în această privință. Către sfârșitul lui Iunie și în Iulie știm, că lancu avea, în deosebitele puncte ale cordonului său, opt tabere, în cari cel puțin

vre-o 15 mii de oameni steteau de pază și se luptau cu Ungurii și cu mizeria.

Ei bine, pentruce toate acestea ? Avram Iancu trebuia să-și pună, după luptele cu Ungurii, din nou întrebarea aceasta. Știa el bine, ca și tovarășii săi de pe câmpul de luptă ori din comitetul național, că lupta se pornise pentru libertatea națională. Buteanu, care a avut clipe de îndoială în izbânda definitivă, a murit totuș cu crezul generației sale pe buze : *libertate națională sau moarte*. Dar acum, în împrejurările create de un îndelungat războiu civil, cu noroc foarte capricios încât privește pe Unguri și Austriaci, se mai pune aore tot așa chestiunea de existență a naționalității române ? Intr'adevăr niciodată poporul românesc din Ardeal n'a avut o situație mai dramatică decât atunci. Iancu recunoscuse acest lucru și simțise greutatea răspunderii care apăsa pe umerii generației sale. Dificultatea mai spori prin faptul că după moartea lui Buteanu, numai avea în preajma sa pe nimeni, cu care să împărtășească gândurile, care îl munceau. Axente nu era capabil să-l înțeleagă, iar Balint, Vlăduț, Moldovanu și ceilalți eroi din munți cunoșteau și în conduita lor politică, întocmai ca și la războiu, numai o direcțiune : înainte. Frații din principate, cari mai veniră la Iancu, anume Dincă și Caracaș, nu aveau cuvântul și autoritatea lui Alecu Goescu, care se afla acum la Paris. Astfel Iancu rămase singur să facă politica poporului său, care se afla între ciocan și nicovală, între Unguri și Habsburgi.

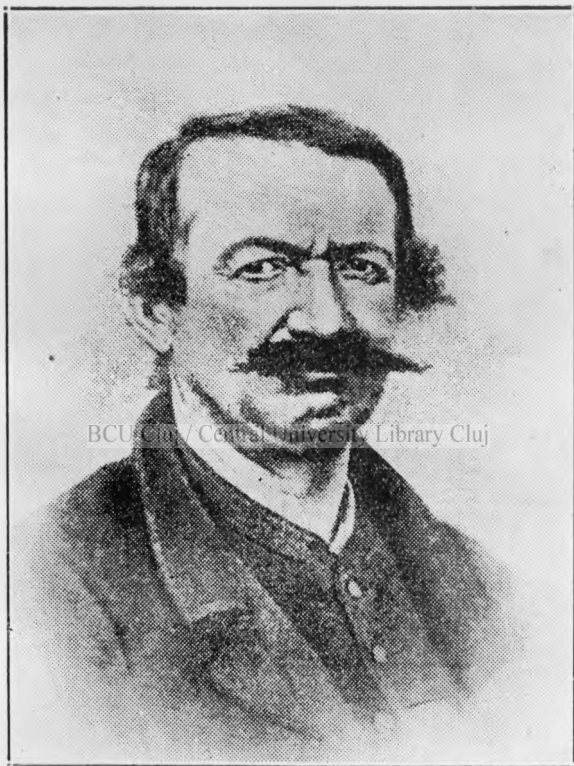
Delegațiunea, care era acum de mai multe luni în Viena, aștepta zădarnic răspunsul Impăratului la petiția din 25 Februarie 1849 și la „urzoriile“ numeroase, prin care se cerea o soluție. Din actele ministerului de Interne din Viena știm, că petițiunea Românilor și mai ales postulatul de „unire a tuturor românilor din Monarhia austriacă în-

tr'un singur corp național" fu rău primit de către Curtea din Viena. Ministrul Bach se și pronunțase la 10 Martie, împotriva acestui program național, dar amâna răspunsul. Cu prilejul audiențelor, pe care le dedea fruntașilor români, îi amețea totuș cu promisiuni, vorbindu-le nu odată despre acea *provincie a Românilor, Romänenland*, realizarea căreia aceștia o credeau asigurată. Miniștrii reacționari izbutiră să trăgăneze acest joc perfid dela începutul anului 1849 și până către finele lui Iulie, când nu împăratul, ci ministrul Bach îi izbi în față cu un răspuns evaziv, ce echivala cu un refuz. În 18 Iulie, delegația românească, din care făcea parte și Simeon Bărnuțiu, fusese primită de tânărul monarh și obținuse iarăș pe lângă zâmbete, următorul răspuns :

„Voiu da imediat poruncă miniștrilor mei să rezolve petițiunea D-voastră și puteți fi încredințați, că pentru națiunea românească se va face tot ce va fi cu putință“.

Dar cu toate aceste, răspunsul lui Bach fu departe de-a satisface pe Români, ceea ce ei aduseră imediat la cunoștința Impăratului, printr'o nouă petiție.

Iancu va fi fost informat despre aceasta și cum în aceeaș vreme, se răspândi în munți vestea, că unii dintre membrii comitetului național, Bărnuțiu, Cipariu, Aron Florian, Servian Popoviciu și alți fruntași români, refugiați în Muntenia, au fost arestați de Ruși, va fi simțit o nouă lovitură, de unde nici uu se aștepta. Dar Rușii treceau atunci de prietini ai Austriei, căreia în curând după, aceea îi făcură servicii prețioase. Imposibil deci să nu fi întrevăzut Iancu, în această arestare, umbra proiectată înainte a reacțiunii, care se înfrățea, pentru a zugruma libertatea popoarelor. Câtă dreptate avuse, Gheorghe Golescu, care spunea și lui Iancu, că față de Puchner, Români ar fi trebuit să vorbească, în momentul suprem, cam așa :

AVRAM IANCU
După o fotografie din 1867.

„Dați-ne arme și nu numai furci și coase, dacă vreți să ne riscăm vieța pentru împăratul. Noi vom mântui împărăția și o vom întări pentru viitor, dar nu vrem să fim ca o mașină și să fim buni numai pentru umplutură la tunuri. Noi vrem să jucăm un rol special, un rol important întru conservarea imperiului. Lăsați să ne organizăm în legiuni naționale, dați-ne tunuri și puști, muniție și bani, ori de nu, dăm iureș asupra Sașilor, cari au luat tot pentru sine și cari ne lasă expuși la plumbul inamicului, în vreme ce ei se închid în cetățile lor. Dați-ne arme ori le luăm noi cu forța, căci vrem să salvăm împărăția și fără de voi. Românii sunt credincioși dinastiei, iar voi sunteți ticăloși, și dacă nu ne dați arme sunteți trădători ai dinastiei și de aceea facem marșul asupra voastră, ca și asupra unor rebeli și trădători“.

Dacă ar fi vorbit astfel, ei ar fi obținut arme și un popor înarmat se respectă altminteri. Iancu era de aceeaș părere; doar în Decembrie făcuse în Sibiu o asemenea propunere comitetului și generalului Puchner. Ezitarea de a exploata „clipa supremă“, cum au făcut bunăoară Croații, era întregă a comitetului, care se mai lăsa încă odată tras pe sfoară, când petrecu la Viena prea mult din timpul prețios, în loc să lovească mai energic și alte coarde. După intervenția rusească, Curtea austriacă nu mai avea a se teme de Români și de aceea ministrul Bach, în afară de refuzarea postulatelor, mai avu necuviința să-i provoace a nu se mai da drept reprezentanți ai națiunii române, dela care ei n'au primit nici un mandat.

Dar Iancu nu avea cunoștință încă despre intrarea în acțiune a armatei rusești alături de Habsburgi. El simțea de-atunci impasul în care ajunsese poporul român, care-i semăna cu corabia anticității, ce se sbate în vârtoarea dintre cele două stânci aducătoare de pieire. De aceea pe

cât își pierduse încrederea de-a merge înainte *cu Neamful*, pe atât se înstrăina și de o pace pripită cu Ungurii, cari, în Iunie și Iulie, se apropiară din nou de Iancu, cu ramura de măslin.

Tratatul inițial cu Iancu prin colonelul Simonffy și deputatul român Gozman din Bihor n'au avut alt rezultat, decât un schimb de scrisori, cari arată simțimintele și ideile lui Iancu.

Platforma de înțelegere cu oricine o constituie recunoașterea naționalității române, căci aceasta premerge tuturor celorlalte principii. „Spiritul de care e pătrunsă și însuflețită Europa, ca un fulger, mai elastic străbătu la sufletul nostru, decât la al oricărei alte națiuni, care a mai văzut până acum razele libertății. Libertate, egalitate, frățietate! Aceste principii sunt deviza noastră, ele sunt tezaurul și cel mai sfânt obiect, pentru care și cu care trăind suntem gata a da mâna cu cei mai nedumeriți dușmani ai noștri și a le promite cel mai sincer ajutor, ce se poate aștepta dela vre-un popor european, iar de aceste principii lipsiți, cu cea mai bărbătească seriozitate suntem rezoluți dintru început a ne bălțui sângele până la cel din urmă Român. *Inșă aceste principii le pretindem pe temeiul existenței popoarelor și nu suntem îndestulați văzând depicte numele lor pe scrisori private, nici auzindu-le numai sonul lor cel dulce pe la urechile noastre, ca un ecou fără de simțire*“. Ideea aceasta este a întregii generații dela 1848. Ea fu proclamată pe Câmpia Libertății de Bărnuțiu și propovăduită apoi de-o întreagă pleiadă de entuziaști. Cam acelaș lucru îl spunea și Alecu Golescu: „înaintea chestiunii de naționalitate nu poate trece chestiunea democrației. Înainte de toate a fi și pe urmă a examina cum să trăim“. Când în discuția dela Mihăileni Dragoș spuse lui Buteanu: „Voi ar-

delenii v'ați făcut o idee fixă cu naționalitatea voastră și ignorați drepturile cetățenești", Buteanu răspunse prompt: „De-ar avea liberalii voștri puterea de a-mi da Paradisul și mi-ar răpi limba, eu aș renunța la Paradis“. Câteva săptămâni mai târziu, când veni Nicolae Bălcescu la Câmpeni, el descoperea lui Iancu aceeași evanghelie a naționalismului: „Până când un popor nu va exista ca națiune, n'are ce face cu libertatea“. Iată de ce este Avram Iancu reprezentantul luptător al naționalismului românesc.

Cât privește legătura dintre Români și camarila reacționară, Iancu răspunde firește: Camarila ne asigură naționalitatea, pe când Ungurii ne toacă neîncetat despre *o patrie, o națiune*. „Acum ce era mai consult? A da mâna cu aceia, cari nu vreau să știe de tine? Sau cu acela, care îți promise împlinirea rugăminții? Deci vă îndreptăm rugarea frățească să nu fiți mici la credință înșelându-vă că noi am fi oarbe instrumente ale Camarilei și că principiul nostru ar fi singur negru-galbinism, după cum vă place a crede. Nu, domnilor, nu. Noi suntem oamenii libertății. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și suntem hotărâți a ne vărsa sângele până la ultimul român. Brațele noastre din 15 Maiu al anului trecut până la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, *numai să ne garanteze naționalitatea* pe temeiul dreptului egal“.

Deci toată vina pentru multa vărsare de sânge va cădea asupra opresorilor barbari, pe cari nici istoria nu va întârzia să-i judece. Iancu apelează la judecata istoriei cu o desăvârșită încredere în dreptatea cauzei sale, cum apelează și la opinia publică a Europei civilizate, pentru ca să osândească pe Kossuth, care, în tratativele cu Dragoș, și-a călcat cuvântul dat.

Cam pe la 20 Iulie sosi în munți Nicolae Bălcescu, pentru a trata cu Iancu din nou o împăcare cu Ungurii. Rușii erau în țară deja și înaintau victorioși deodată din mai multe direcțiuni. Kossuth se refugiase din Pesta la Seghedin și, în ultimul moment, ar fi fost gata a acorda poporului românesc ceea ce până atunci refuzase cu îndărătnicie.

Oricât au încercat scriitorii noștri de pe vremea fostei stăpâniri, a învălui cu zăbranicul uitării această întâlnire și rezultatele ei, totuș rămâne constatat, că Iancu și Bălcescu au ajuns la un rezultat pozitiv în discuțiile lor. Tânărul înflăcărat dela București avea de mult simpatii prin Ardeal. În primăvara anului 1848 Axente, care se afla în București, îl zugrăvea lui Bărnuțiu în colorii simpatice, fiindcă sosit atunci dela Paris, Bălcescu răspândi un articol din *Revue des deux Mondes*, în care se spunea că *Dacia și dela natură e creiată pentru a forma o unitate politică*. Prin ceilalți emigranți, personalitatea lui Bălcescu și ideile sale politice fură cunoscute mai pe urmă și în Ardeal. În deosebi A. G. Golescu, cât timp a stat în tabăra lui Iancu, îi va fi descris îndeajuns pe tânărul său prieten. Ceea ce a trebuit să cucerească pe Iancu la început a fost, fără îndoială, naționalismul plin de avânt a lui Bălcescu, pe care îl știa expune cu o vervă inepuizabilă. Dar în conferința dela Zlatna, convocată de Iancu pentru a asculta pe Bălcescu, nu se putu ajunge la un acord. Axente, Balint, Vlăduț, Moldovanu și ceilalți tribuni erau dușmani neîmpăcați ai Ungurilor. Cu privire la ei ne vin în minte acum cuvintele lui Iancu: „în poporul nostru a apus spiritul amicitiei cătră voi și s'a încuibat o aversiune în contra voastră, încât fără să fie amăgit de cineva, mai bucuros voește să primească sabia oricărui tiran din Europa de ajutor în contra

voastră..." (adecă a Ungurilor). Evident, că pe acești luptători dârji nu-i putea convinge elocvența lui Bălcescu. Nici Iancu nu fu convins de necesitatea unei împăcări imediate cu Ungurii, pentru a combate absolutismul rusesc, acest *element gigantic*, care amenință, după părerea lui, să ne înece. Piedeca o forma lipsa de sinceritate a Ungurilor și ceea ce era acum mai important, împrejurările schimbate prin intervenția înarmată și victoria Muscalilor.

Scrisoarea lui Iancu, pe care o primise Bălcescu pentru Kossuth, a fost nimicită și toți câți vor fi văzut-o, vor fi avut interesul să-i contesteze existența. Dar Bălcescu totuși a isbutit să-i stoarcă lui Iancu anume concesii, pentru care lucru vorbește mai ales împrejurarea, că guvernul unguresc din Seghedin votă cu toată graba legea din 29 Iulie 1849 despre recunoașterea naționalității române și că această lege fu trimisă în ruptul capului la Câmpeni, prin Eutimie Murgu, inimosul bănățean din tabăra lui Kossuth. Totul era însă prea târziu. Când Murgu ajunse la Mureș, pentru a trece în munți, găsi acolo trupele rusești, iar Bălcescu trebui să se întoarcă din nou la Câmpeni, pentru a cere să fie ascuns de Iancu. Astfel evenimentele, cari se deslănșuiră ca o furtună, desmințiră pe Bălcescu într'o privință. El spunea: „*Garanția cea mai temeinică a naționalității Românilor din Transilvania stă în libertatea Valachiei Mari și Mici și Moldaviei și că aceasta nu se va dobândi decât prin ajutorul Ungurilor. Trebuie să ne impunem sacrificii pentru prezent, ca să câștigăm avantajii în viitor*“. În afară de lipsa de sinceritate și spiritul strâmt care i-a călăuzit pe Unguri totdeauna față de celelalte națiuni, mai contribuie în curând și catastrofa politică și militară a Ungariei, pentru a da o completă desmințire tacticei recomandate de Bălcescu.

care fu cu toate acestea un fericit clar văzător în ceea ce privește raportul dintre principatele române și România de apoi și între conștiința națională a fraților din Ardeal.

După depunerea armelor la Șiria în August 1849 și după ce Kossuth părăsi țara, nu mai rămânea decât ca Români să culeagă roadele jertfelor aduse pentru dinastia austriacă.

DEZAMĂGIREA...

Evenimentele războinice, începând cu jumătatea a doua a lunii lui Iulie, se desfășurară pe cât de vertiginos, pe atât de dramatic. Ungurii înfrânți se svârliră pe cursul de jos al Mureșului, pentru a încerca o ultimă mare bătălie. Dar nu izbutiră a-și uni forțele. Soarta lor era pecetluită și capitularea dela Șiria puse capăt idealului de stăpânire neatârnată, pe care-l făurise generația lui Kossuth. Dacă istoria poate servi cu învățăminte, Ungurii ar fi putut culege, de sigur, experiențe foarte instructive pentru mai târziu din lipsa de un bun tratament al popoarelor nemaghiare. Popoarele însă, cari se conduc de instincte, nu prea obișnuiesc a învăța din trecut.

Odată cu înaintarea armatei austro-ruse, regiunile românești din Ardeal, cari au stat aproape o jumătate de an sub ocupația ungurească, se umpleau din nou de vieață. Oamenii se întorceau, rând pe rând, în satele pustiite și părăsite, dornici de-o vieață nouă și plini de nădejdi pentru un viitor mai fericit. Mai ales intelectualii români, cari au suferit nespus de mult, se bucurau de zorile libertății făgăduite. Tiranul care-i asuprise, care le răpise dreptul național, care-i amenințase cu furcile, stetea în-genuchiat în fața *Împăratului*, și acesta era doar prie-

tenul Românilor, pentru care au sângerat, cu o vitejie admirabilă, atâția flăcăi pe câmpul de luptă.

Iancu, înconjurat de cele opt tabere de Moți, aștepta să treacă puhoiul înainte. El fu avertizat de către fruntașii români din tabăra rusească de apropierea armatelor aliate. Iscoadele sale îi aduceau știri la fel. Acum izbânda stăruinței eroice nu i-o mai puteau smulge Ungurii. Cordonul din Munții Apuseni rezistase în mod strălucit. În 8 August 1849 îi scria Nicolae Bălășescu din Sibiu: „...Frate Iancule, generalul Lüders m'a invitat să te încunoștințez că în zilele apropiate sosește la Alba-Iulia. Nu uita să te prezinți la el cu câțiva flăcăi aleși. Vei primi dela dânsul și câteva daruri. Frate, bine să grijești, nu cumva să-ți pătezi numele pe care ți l-ai creiat. *Noi primim la tine, ca la soarele de meazăzi*“. Iancu se și prezentă generalului Lüders, care aprecia în cuvinte elogioase serviciile aduse cauzei de către Români din Munții Apuseni, distribui pentru legiunea lui Iancu un număr însemnat de arme și muniții și îi dete suma de trei mii galbeni pentru cheltuelile legiunei.

Între acestea, după cucerirea Ardealului, imperialii se instalară din nou aici și începură a lua dispoziții, din cari fruntașii români se convinseseră în curând, că eroismul și stăruința lor nu vor fi răsplătite după dreptate. Guvernator al Transilvaniei fu numit baronul Ludovic Wohlgemuth, un bun general, dar cu puțină înțelegere pentru nevoile provinciei și cu simpatii și mai reduse pentru cauza poporului român, iar Eduard Bach, fratele faimosului ministru, fu numit comisar civil. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria fu desființată, iar starea de asediu fu înnoită, cu mai multă rigoare, în toate părțile. Încă în August noul guvernator, după ce dispuse ca toți locuitorii să depună armele și să le predea guvernului, proclamă

egalitatea de drepturi a națiunilor din Ardeal în conformitate cu constituțiunea din 4 Martie 1849. Aceste din urmă măsuri priveau, firește, și pe Români, și în deosebi legiunile prefectilor din munți.

Iancu mai ținu taberile sale adunate până către sfârșitul lui August. În 22 August el trimise doi delegați, pe Alexe Todea și Petru Bodiu, la colonelul Eisler din Cluj, pentau a-l anunța că e gată să-și demită oamenii, după ce dușmanul a fost înfrânt. Ofițerii nemți, care obținură comanda în orașele ardelenne începuseră a șicana pe conducătorii români tot mai mult. Instigați de Sași și de Unguri, ei luară o atitudine tot mai dușmănoasă față de Români și denunțurile lor răutăcioase se sporiră în măsura în care cetele înarmate refuzau a depune armele în masse, ca și când ar fi fost învinși. Iancu, chemat la Deva cu insistență de către generalul Pergen în această chestiune, nu voi să se înfățișeze. El se duse la Sibiu, până în toamnă, de două ori, și numai după ce văzu, că o rezistență față de reaua voință a ofițerașilor nemți, nu mai are nici un rost, dete poruncă oamenilor săi, să prezinte armele misiilor, cari le adunau din loc în loc. Dar și atunci, mai ales Moșii, preferară a-și ascunde puștile, decât să le dea din mână, o împrejurare, ce făcu să crească neîncrederea Nemților.

Prin urmare ceea ce izbia pe Iancu, îndată după revenirea Austriacilor, fu ingratitudea lor. În loc de-a aprecia după cuviință jertfele aduse de Români, ei îi tratau din nou cu neîncredere și în loc de-a răsplăti credința lor, comitetul național fu desființat și toate măsurile de represiune care se luară, fură aplicate și în contra Românilor. Abia câțiva din funcționarii instalați pela numeroasele administrații erau recrutați dintre Români și nimic, absolut nimic, nici o măsură, nici o lege, nici măcar, o

făgăduință vagă nu mai dădea vre-o nădejde frunțașilor români, că lucrurile se vor schimba în spre mai bine. Nici delegația dela Viena nu mai primea nici un răspuns favorabil; ba după ce se întoarse Șaguna acasă, frunțașii români deveniră nesuferiți pentru noul regim, care plutea în apele reacțiunei celei mai negre..

Astfel o dezamăgire cumplită cuprinse sufletul tuturor Românilor din Ardeal. Ceeace de mult îl rodea pe lancu, de ceeace se temea, acum vedea că s'a înfăptuit, și tocmai de aceea lovitura strașnică primită de poporul său, nu durea pe nimeni mai mult ca pe dânsul. Frunțașii români, cari steteau tot sub vraja personalității lui Avram lancu, se adresau către el, cerând intervenția eroului din munți, cari nu le mai putea ajuta. In fine rugat cu insistență el se hotărî să plece la Viena pentru a se prezenta în audiență la Impăratul.

Dar eroul din munți nu plecă la Viena cu fruntea senină și cu încrederea neclintită în cuvântul împărătesc. In 15 Decembrie 1849, lancu fusese arestat în târgul din Hălmagiu de către garnizoana nemțească și numai poporul adunat îl scapă de rușinea de-a fi târît în temniță. Iată cum povesti el însuș acest episod în Decembrie 1849 în casa doctorului Kalcher din Câmpeni: „De fapt m'au prins soldații în Hălmagiu, dar am fost îndată eliberat de popor. Fui dus la comandantul de acolo, care însă nu știa nimic de arestare și care mă rugă să aduc aceasta și la cunoștința poporului. Am făcut-o. Atunci am fost rugat să aclamez pe M. Sa Impăratul. Eu am strigat tare: Să trăiască Impăratul nostru Francisc Iosif! Dar poporul a rămas mut. Nimeni n'a mai repetat strigătul meu“.

Instinctiv poporul a simțit că Impăratul, ai cărui soldați îndrăzuiră a pune mâna pe eroul său, nu-i mai poate fi prieten. De sigur, că acelaș gând îl va fi muncit și pe

Iancu, când a aflat, cu câteva săptămâni mai înainte, despre arestarea lui Axente Severu și despre insultarea lui în Sibiu.

Iancu sosi la Viena cam în 20 Februarie. Acolo îl așteptau ceilalți conducători ai Românilor : Bărnuțiu, Laurian, Maiorescu, Popazu, A. Florian. Craiul Munților veni însoțit de Popa Balint și de viceprefectul Maior. În 8 Martie fu primit de Împăratul în audiență. Iancu îl salută în limba latină, iar Împăratul îi răspunse :

„Lubenter accipio et gratulor“ (Primesc bucuros și te felicit), apoi urmă : „Multa fecerunt, valde multa fecerunt“ (au făcut multe, foarte multe).

Laurian a prezentat apoi pe Balint și Maior. Dar împăratul s'a întors încă odată către Iancu cu cuvintele :

Es freut mich sehr, Sie haben viel geleistet, Iancu hat sehr viel geleistet, (Mă bucură mult, D-voastră ați prestat mult, Iancu a prestat mult). University Library Cluj

În zilele următoare, Iancu mai vizită și pe alte persoane marcante și cu influență, cum era arhiducele Francisc Carol, baronul Welden, ministrii Schwarzenberg și Bruck, apoi împreună cu delegația dela Viena, în 11 Martie se prezintă cu o petiție la Împăratul, dela care auzi din nou vorbe ce nu spuneau nimic :

„Voiu cere dela ministrii mei un raport și vă asigur, că dorințele juste ale Românilor vor fi împlinite“.

Dela ministrul Bach, Iancu auzi, de asemenea, numai promisiuni foarte rezervate :

„Aveți paciință ! Aveți paciință ! Că lucrurile nu se pot face într'o zi“.

Iar când Laurianu ceru dela Bach să le dea un *patent* pentruca să știe pe ce să se bizue, ministrul le răspunse iarăș :

„Mein lieber Lauriani ! Ce vă folosește vouă o hârtie,

dacă nu e în practică. Aveți răbdare și noi vrem să vă punem toate în practică“.

Tocmai aceasta așteptau Românii și într'adevăr ei nu pot fi acuzați, că n'au avut răbdare.

Ion Maiorescu vedea foarte clar cauzele, cari au determinat guvernul din Viena să ia o atitudine plină de rezerve față de Români. Petrecând acolo dela începutul anului 1849, el își dădea foarte bine seama, că după succesele militare, pe cari le secerase Austria, reacțiunea învinsese și ea la Curte. Delegația română a sosit prea târziu, când per-duse momentul cel mai oportun, pentru a storce, ca Sârbii și Croații, realizarea postulatelor naționale, iar când, la reorganizarea Transilvaniei, după biruința Mus-calilor, toți fruntașii români ar fi trebuit să fie acasă, pentru a-și afirma drepturile, ei se adunară în Viena și nu plecară acasă decât foarte târziu, după ce alții ședeau deja în șea.

Cum se va fi gândit Iancu despre toate acestea nu știm, de oarece nu avem scrisori dela el ori despre el din acea vreme. Dar petiția din 11 Martie, admirabil redactată, oglindește, de sigur, sentimentele sale la vederea tabloului trist, care contrastează izbitor cu nădejdlile țesute de po-porul românesc.

Curând după aceea Avram Iancu se întoarse din Viena în Ardeal pentru a lua parte la ședințele sinodului bise-ricesc care se ținu în Sibiiu, convocat de Șaguna. Acest sinod dăde pentru întâia dată prilej lui Iancu să vadă, după potolirea luptelor, pe cei mai însemnați intelectuali din Ardeal. Știrile pe cari le culese, nu puteau fi bune. Chiar Șaguna părea atunci desperat de situația penibilă a păstoriiților săi și astfel o nouă serie de fapte dureroase șporia amărăciunea lui Iancu.

Dar ceea ce îi dăde lovitura cea mai strașnică eroului,

fu controversa, care se iscă între Moți și fisc cu privire la proprietatea pădurilor din Munții Apuseni. Când se făcu conscripțiunea cadastrală, vre-o 20 de comune cerură ca aceste păduri întinse să se treacă pe numele lor. Comunele erau tocmai ale Moșilor, din cari Iancu își formase legiunea sa. Firește că Avram Iancu luă apărarea lăncierilor săi eroici și ca avocat se strădui a le câștiga dreptate. Dar un asemenea proces, la bunăvoința tuturor autorităților, aveă puțini sorți de izbândă; acest lucru îi măcină încetul cu încetul energia și cum el apără pe eroii, cari s'au luptat pentru cauza Împăratului, fiecare fază nouă și nefavorabilă a procesului, i se părea un gest de ingraturitudine, pe care nu-l merita Moșii.

În cursul primăverii anului 1850 fruntașii români adunaseră 2464 de iscălituri dela vre-o 278 comune pentru ca delegațiunea dela Viena să se poată numi cu adevărat „deputațiunea națiunii române”. Lupta diplomatică trebuia să se dea cu toată puterea. De aceea fu chemat Iancu din nou la Viena ca să facă parte din această delegație. El merse din nou la Viena, însoțit de astă dată de către tribunul său Mihaiu Andreica.

În această vreme guvernul austriac discută, de fapt, cu Românii problema reorganizării politice a Ardealului, deși după părerea noastră, miniștrii, cu cari se întâlneau membrii delegației nu erau de loc sinceri. Mai ales propunerea, ce se făcu delegației românești de a-și da părerea cu privire la împărțirea Transilvaniei în trei teritorii naționale, românesc, săsesc și unguresc, dete prilej la discuții îndelungate. Cu o admirabilă înțelegere pentru interesele superioare ale neamului, conducătorii români respinseră modalitatea acestei soluțiuni, păgubitoare pentru unitatea poporului românesc, care și de altfel suferise prin desmembrarea Banatului, prin separarea Bucovinei și acum masa compactă a Ardelenilor urma să mai fie tăiată și

ea în trei părți. Dar din August până în Februar, cât stete lancu la Viena, avu ocazie să asiste și la alte discuții de cel mai mare interes. Membrii delegației se împărțiseră în două: Unii, și aceștia erau mai mulți, declarau categoric că pretind îndeplinirea integrală a aspirațiilor românești: *sau tot sau nimic*; ceilalți, mai moderați, s'ar fi mulțumit și cu mai puțin, în nădejdea că cu timpul vor storce dela Curtea din Viena și restul. Nu mă îndoiesc, că Avram lancu era printre cei dintâiu. Surescitat peste măsură de-o lungă serie de desiluzii el trebuia să se întoarcă iarăș la lozinca: naționalitate sau moarte, ca la o urmare logică a întregii sale activități.

Atitudinea pe care o avu Avram lancu în chestia decorațiilor primite dela Impăratul, ne desvălește starea lui sufletească, după o petrecere de mai multe luni la Viena. Țarul Rusiei, la propunerea generalului Lüders, decorase pe câțiva din foștii prefecți români, între cari, firește, și pe Avram lancu. Aflând aceasta guvernul austriac se grăbi să distribuie și el decorații pe seama conducătorilor mai meritoși. Dar nu toți primiră decorațiunile. Făcu senzație mai ales refuzul lui lancu. Poliția din Viena interveni și-l invită să spună motivele, cari îl determină a nu primi decorațiunea Majestății sale. lancu dictă într'un proces-verbal declarațiunea sa motivată. Se pare, că poliția nu îndrăznea să prezinte ministerului acest proces-verbal. Îl chemă încă odată, invitându-l să se pronunțe scurt, fără motivare, că primește decorația sau ba. lancu răspunse: *ba*. În 7 Februarie 1851, lancu se duse a treia oară la poliție și spuse, că persistă la cea dintâiu declarațiune, pentru ca să nu socotească cineva, că nu primește crucea, fiindcă nu s'ar zice onorat pe sine și ar disprețui darul împărătesc, ci numai din cauză, că *vrea, ca mai întâiu să se decoreze națiunea sa cu îndeplinirea pro-*

misiunilor". Peste câteva zile Iancu, împreună cu ceilalți tovarăși: Bărnățiu, Laurian, Cipariu etc. fură chemați la poliție, care-i invită, ca în curs de 8 zile să părăsească Viena. Zdrobit sufletește, Iancu plecă acasă în 21 Februarie 1851, ducând, de sigur, convingerea, că jertfele de sânge ale poporului său pentru cauza dinastiei au fost zădarnice.

Dar nici acasă nu găsea liniștea, de care avea nevoie pentru a se reculege. Colonelul Sprigensfeld, comandantul districtului, trimitea pe capul Moșilor execuțiuni militare și se silea din răspuțeri să-i înduplece a renunța la pretențiile lor. Arestă pe câțiva tribuni, pe care-i bănuia că fac agitațiune. Iancu fu urmărit de poliția secretă, care-i supraveghea fiecare pas pe care-l făcea. În sfârșit fu numită de către guvernatorul Schwarzenberg o comisie mai favorabilă Românilor din munți. Dar Iancu nu stete de vorbă nici cu aceasta, afirmând dreptul Moșilor asupra tuturor pădurilor din munți.

Aceasta se petrecu scurt timp înainte de sosirea împăratului în Transilvania, un eveniment, care grăbi pentru eroul nostru desnodământul fatal.

Românii făcură mari pregătiri pentruca să primească în vara anului 1852 pe tânărul împărat Francisc Iosif în așa chip, ca suveranul să se convingă despre devotamentul lor. Bărnățiu și Maiorescu instruiră pe cei mai de seamă fruntași ce să ceară dela monarh cu această ocazie. Avram Iancu se prezentă la Schwarzenberg, care era în Deva, cu o delegație de popor, cerând să intervină, ca Împăratul să viziteze și Munții Apuseni. Dorința-i fu împlinită și Împăratul venind din Banat în Ardeal trecu dela Deva peste Mureș la Brad, Baia de Criș până la Hălmaș cu trăsura, iar dela poala muntelui Găina călare pe la Vidra de jos și de sus, pe dinaintea casei

lui lancu, și s'a oprit către seară în Câmpeni, în 21 Iulie 1852.

Avram lancu nu s'a prezentat în fața Impăratului. El stăruise ca monarhul să vină în munți, pregătirile au fost executate cu îngrijirea, cu cheltuiala și oboseala lui. La poalele muntelui Găina, unde trebuia neapărat să fie prezent, se retrage, dar îl așteaptă în Câmpeni printre prietori, cum a făcut și la Cluj unde a condus 120 de călăreți. Seara târziu, s'a prezentat lancu la cartierul Impăratului, cerând să fie primit în audiență. Adjutantul general Grüne însă nu-l anunță, sub cuvânt că monarhul obosit s'a culcat, ci îl invită să se prezinte a doua zi, des de dimineață. Dar lancu nu se mai prezintă.

Fără îndoială, că în toată atitudinea lui trebuie să constatăm o lipsă de logică, o inconsecvență ciudată, care era simptomul prevestitor al unei boale crude. Prietenii și adversarii săi căutau, ce-i drept, alte explicații. Dar nu există decât aceasta. Sufletul lui lancu, profund decepționat, nu mai răzbea lupta, iar mintea sa fu copleșită de o ceață care-i distrugea judecata limpede. Și totuși el nu se lăsă încă înfrânt cu desăvârșire, deși nu mai dispunea de puterea, care ajută omului să țină până în capăt firul logic al gândirei.

AVRAM IANCU
în anul 1872.

UMBRA LUI IANCU

Indată după călătoria Impăratului, starea lui Iancu nu se mai putea ascunde. În fine un ultim act de brutalitate săvârșit de către jandarmeria austriacă făcu să izbucnească boala, cu toată puterea.

Iancu fu invitat la Alba-Iulia în Septembrie 1852. Ajuns acolo fu arestat și un sas nemernic, cu numele Höhn, după ce l-a pus în fiară, într'una din zile l-a pălmuit. Apoi fu dus la Sibiiu, unde i se dete voie să stea în casa vechiului său prieten, Ilie Măcelar. Cu un cinism fără de pereche toate autoritățile cari au făcut cercetare în cauza arestării lui Iancu au raportat, că ea s'a făcut „din greșeală și din excesul de zel al organelor subalterne“. Nici una n'a pomenit însă și de maltratarea eroului din munți. După sosirea lui Iancu la Sibiiu, guvernatorul Schwarzenberg ar fi vrut să-l facă a primi o funcție la Sibiiu ori la Viena. Dar Iancu a refuzat statornic. Tatăl său, care veni în curând după aceea la Sibiiu, nu mai văzu decât ruina trupească a celui mai strălucit erou, pe care l-au avut Românii din Ardeal.

Doinind cu un farmec nespus de dulce din fluier, el colindă apoi vreme de douăzeci de ani satele din Munții Apuseni, tot atâtea mărturii ale faptelor sale vitejeș i.

„Eu nu-s Iancu, eu sunt numai umbra lui Iancu, Iancu e mort“ zicea, de câte ori îl agrăia vre-un prietin cunoscut. Și astfel se strecura timpul încet. Craiul Munților nu mai depăna povestea neamului său. În dimineața de 10 Septemvrie 1872, el se stinse în Baia de Criș, unde petrecea mai cu plăcere. La înmormântarea care avu loc în 13 Septemvrie, luă parte o imensă mulțime. Treizeci de preoți, în frunte cu protopopul Mihelțianu, prohodiră pe mortul neamului românesc și îl petrecură până sub uriașul gorun al lui Horia, unde fu așezat pentru odihna de veci.

Prin fatalitate însă, Avram Iancu n'a putut fi, nici după moarte, pe deantregul al poporului său. Dușmanul i-a pângărit memoria, iar poporul românesc a fost oprit de-a peregrina și de-a se închina la mormântul său. Personalitatea eroului, pe care poporul, cu drept cuvânt, l'a numit, în zilele sale fericite, Craiul munților, a fermecat însă și generațiile noastre, cari am crescut sub oblăduirea străină. De aceea la lumina libertății naționale, care acum s'a înfăptuit, figura lui Avram Iancu trebuie s'o așezăm alături de bătrânii descălecători și inimoșii făuritori de țară.

Încă un cuvânt despre testamentul lui Iancu, un mărgăritar al naționalismului românesc, pe care trebuie să-l reproducem în întregime :

„Unicul dor al vieții mele este să-mi văd Națiunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acuma, durere, fără mult succes, ba tocma acuma cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimic. Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire, îmi pare, că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voiesc dară și hotărît dispun ca după moartea mea,

toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul națiunii, pentru ajutoriu la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunei mele. Câmpeni, 20 Decembrie 1850. Avram Iancu, avocat și prefect emerit“.

CULTUL LUI IANCU

Cu fiecare pas, pe care-l făcea mărețul convoiu funebru spre groapa de sub gorunul istoric, personalitatea lui Avram Iancu apărea tot mai strălucitoare. Astrucând în țărâna scumpă dela Țebea ceea ce până atunci se părea o ruină de viață omenească, din acea clipă eroul nostru deveni un simbol pentru neamul său: al celor mai generoase aspirații de libertate, pe cari le-au plămădit Românii din Ardeal într'o nouă epocă de aspiriri. El fu numit, cu drept cuvânt, în panegiricul ce se rosti la mormântul său, *zelos apostol martir al libertății naționale* și însuflețit pare-că de un dar profetic George Secula rosti atunci aceste cuvinte memorabile: „mai curând ori mai târziu, dar sigur, va veni ora, când ideea de libertate națională va reeși mândră și triumfătoare”.

Fiecare epocă își are idealul său și de aceea generația dela 1872 vedea în Iancu mai ales pe apostolul martir al libertății naționale, pe care Impăratul pela Viena o măjertfi odată de dragul Ungurilor. În acest sens fu transmis cultul lui Avram Iancu și generațiilor următoare: „Spiritul lui Iancu”, spune Tribuna din 1899, a fost totdeauna carne și oase pentru noi. Astăzi ca oricând Iancu înseamnă pentru noi incarnațiunea cea mai desăvârșită a

idealelor poporului nostru. El este suveranul etern al sentimentelor și aspirațiilor noastre naționale. El este duhul nostru sfânt. Spiritul lui politic este spiritul mântuirii noastre politice“.

De aceea opresorii noștri au căutat totdeauna să-i întunece nimbul și să-i șteargă pomenirea. Alături de campania infructuoasă a Sașilor și a ofițerilor austriaci din anii 1848-52, s'a redactat o întreagă literatură ungurească pentru a ponegri acțiunea românească dela 48 și în deosebi pentru a răpi lui Avram Iancu aureola de erou martir. Izvoarele cari mărturisesc importanța sa istorică au rămas zăvorâte și astfel, din lipsă de documente autentice, s'au pus în circulație informații mincinoase, menite a servi orgoliul unui popor fanatic, care n'a știut să respecte nici sentimentul de pioasă recunoștință a poporului nostru. Dar cu cât cădeau mai grele insulte pentru memoria lui Iancu dela tribuna parlamentului, din gura dascălilor orbiți de patimă, sau chiar de pe amvonul bisericilor fanatizate, cu atât mai mult creștea în inimile noastre dragostea pentru „prefectul legiunei auraria gemina“, „cea mai frumoasă figură a epopeei eroice de acum trei sferturi de veac. Iar când un procuror imbecil îndrăznia să insulte amintirea lui Iancu la o ședință a tribunalului din Alba-Iulia în anul 1898, se ridică un protest atât de puternic din toate colțurile locuite de Români, în cât asupritorii înșiși au rămas uluiți. Atunci fu depusă pe mormântul dela Țebea o admirabilă cunună de lauri, cu o panglică de tricolor național, învălită în flor negru, de către trei tineri entuziaști, cu inscripția: *Dormi în pace! Noi veghiăm! Tinerimea română lui Avram Iancu.* Și de fapt, această generație care știu să vegheze cu credință la căpătâiul eroului, văzu și îndeplinirea idealului

visat de Avram Iancu alături de un Alecu Golescu sau Nicolae Bălcescu.

Înșirând evenimentele în înlănțuirea lor logică și așezând în mijlocul lor personalitatea lui Iancu, el ne apare însă nu numai ca un apostol al libertății naționale, ci mai ales ca eroul, către care într'un moment se îndreptau toate nădejtile poporului românesc din Ardeal. De aceea poporul îl cântă în poezia sa, iar intelectualii contemporani, fără să cunoască tot ce a sbuciumat acest suflet măreț, l-au pus alături de cele mai mari figuri ale istoriei noastre. Cât de frumos scria Gazeta Transilvaniei în necrologul publicat la moartea sa :

„Martir al sorții națiunii ! Du-te la masa cea pompoasă a eternei memorii, unde cu eroii Ștefan cel Mare și Mihaiu, mișcați zeii, ca să nu fie târzii a împrăștia toți norii, ce vor a întuneca orizontele vieții naționale politice a fraților și nepoților voștri români din Ardeal, cari cu pietate vă divinizează. Eternă a ta memorie pe aripele faptelor tale, săpate în istoria națiunii române“.

ERATĂ

pag. 45 rândul 6, a se citi clarificarea, în loc de clasificarea.

pag. 51 rândul 1, a se citi încunjurată în loc de în-criminară.

pag. 63 rândul 4, a se citi „urzorile“ în loc de „no-zoriile“.

Tabla de Materii

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Introducere	3
Iancu în așteptare	17
Avram Iancu în fruntea Moșilor	27
Idealul politic al lui Iancu	39
Cordonul lui Iancu	53
Episodul Dragoș	63
Avram Iancu în toiul luptei	75
Răsplata trădătorului	83
Infrângerea lui Hatvani	89
Avram Iancu în luptă cu Kemény	97
Intre ciocan și nicovală	109
Dezamăgirea	119
Umbra lui Iancu	129
Cultul lui Iancu	133
